

Mongolian Economy

2022 оны 08, 09 сар (187, 188)

www.mongolianeconomy.mn

Хөндүүр сэдэв

Зуун дамжсан үнийн дарамтад

Зочин

Фэнг Донгбин: Чанарын хяналт сайн
тавьбал Монгол нүүрсний нэр хүнд
улам их танигдана

ХҮЛЭЭЛТ ДУУСАВ

846580001679416

Go.to market.

ШИНЭ ҮЕИЙН ЗАХ

СБД, 11-р хороо 7-р хороолол
2022.III - 2024.III

Мастер группийн хэрэгжүүлж буй 5-дахь төсөл Go.to market нь айл өрхийн өдөр тутмын хэрэгцээг цогцоор нь хангах зориулалттай, уламжлалт захын хямд үнэ, өргөн сонголтыг моллын тав тухтай орчинд өгөх олон улсын худалдаа үйлчилгээний шинэ чиг хандлага бүхий community lifestyle концепцтой төсөл.

БАРИЛГАЖИХ ТАЛБАЙ

26,400мкв

АШИГТАЙ ТАЛБАЙ

11,000мкв

ЗОГСООЛЫН ТОО

300+

БИЗНЕСИЙН ТӨРӨЛ

110

БИЗНЕС ЭРХЛЭГЧ

320

Go.to market

7704-4444

NORTHGATE

ХОЙД БҮСИЙН ХАМГИЙН ТОМ ЗАХАД БИЗНЕСЭЭ ӨРГӨЖҮҮЛЭХ БОЛОМЖ

178,890

АЙЛ ӨРХИЙН
ЗАХ ЗЭЭЛ

Go.to market нь завгүй амьдралын хэв маягт нийцсэн айл өрх, сургууль, цэцэрлэг, оффисын төвлөрөл дунд олон замын зангилаа уулзварт, шинэ бүтээн байгуулалтын бүсэд байршилтай.

L4 Түрээслэх

Ресторан, Паб караоке,
Wellness center, Fitness,
Хүүхдийн тоглоомын төв

L1 Түрээслэх

Хүнсний зах, Эко хүнс,
Кофе шоп, Бэйкери,
Эмийн сан, Банк

L5 Ашиглалттай дээвэр

Задгай спорт комплекс,
Тоглоомын талбай,
Рестораны террас

L2 Худалдах

Гэр ахуй, цахилгаан бараа,
Гоо сайхны үйлчилгээ,
Ном бичиг хэрэгсэл

B1

Дулаан зогсоол,
Авто угаалга

L3 Худалдах

Хувцас загвар,
Brand outlet store

МОНГОЛ, АНГЛИ ХЭЛЭЭР САР ТУТАМ

**Mongolian
Economy**

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ:
Д.Бэхбаяр (9999 4248)

РЕДАКТОР:
Н.Энхбаяр (9916 1303)

АНГЛИ РЕДАКТОР:
Роберт Йохан Шрайверс
Жаклин Истриж

СЭТГҮҮЛЧИД:
Б.Шүрэнчимэг
Б.Дэнсмаа
Г.Даваадорж
Г.Орхон

ОРЧУУЛАГЧ:
М.Ариунзаяа

ДИЗАЙНЕР:
Ш.Оюундарь

МАРКЕТИНГИЙН МЕНЕЖЕР:
7011 5476, 7011 5477

ХАЯГ: Улаанбаатар,
Баянзүрх дүүрэг, 25-р хороо,
UB Tower Plus 204

ВЭБ: www.mongolianeconomy.mn
И-МЭЙЛ:

info@mongolianeconomy.mn

FACEBOOK: Mongolian Economy

TWITTER: EconomyMongolia

УТАС: 7011 5476, 7011 5477

15160 Улаанбаатар,
Төв шуудан, ш/х-2762

СЭТГҮҮЛ ЗАХИАЛГА:

Монгол шуудан (Утас: 7007 8916)
Түгээмэл шуудан (Утас: 7011 5015)

**Mongolian
Economy**

2021 оны 11, 12 сар (178, 179)

www.mongolianeconomy.mn

Ярилцлага

Х.Батжаргал: Хөрөнгө оруулалтын
орчинд цогц шинэчлэл хэрэгтэй

Анхаарлын төвд

“Улайссан” койн, токениуд

ХӨРӨНГӨ
ОРУУЛАЛТЫН
ОРЧИНД ГЭРЭЛ
АСАХ УУ?

СЭТГҮҮЛ
ЗАХИАЛГА:
МОНГОЛ ШУУДАН
ТҮГЭЭМЭЛ ШУУДАН

Утас: 7011-5477, 7011-5476

www.mongolianeconomy.mn

Агуулга

Хөндүүр сэдэв 08

Зуун дамжсан үнийн дарамтад

Үзэл бодол 10

Цар тахал, хямралаас авах сургамж: Бүтцийн реформоо хийж чадах уу?

ОУВС 16

Юн Сок Хён: Монголбанк бодлогын хүндхэн сорилттой тулгарч байна

Гадаад харилцаа 20

С.Ганхуяг: Төв Азид гарах гарц бол Киргиз улс

Бүтээн байгуулалт 22

Гараанаас хөдөлсөн ган зам

Эрчим хүч 28

Нүүрсийг орлуулах технологи эрчимтэй хөгжиж байна

Зочин 30

Фэнг Донгбин: Чанарын хяналт сайн тавьбал Монгол нүүрсний нэр хүнд улам их танигдана

Экспортын боломж 33

Чимазе Ониеvu: Анхан шатны боловсруулалтыг нэмэгдүүлснээр ноолуурын үнэ цэнийг нэмэх боломжтой

Маркетинг 36

Ж.Золзаяа: Монголын юникорн компанийг төрүүлэх мөрөөдөлтэй

Шийдэл 41

Татвараас чөлөөлөгддөг бизнес яагаад хөгжихгүй байна вэ?

Дижитал шилжилт 44

Т.Наранхүү: Супер компьютер бүтээх төсөл дээр ажиллаж байна

Дэлхий 2022 онд 46

Бодит байдлын шалгалт

Дэлхий 2022 онд 47

Шархны сорви

Дэлхий 2022 онд 48

Мобайл харилцаа холбооны нээлттэй ирээдүй

Хөндүүр сэдэв

Зуун дамжсан үнийн дарамтад

**Дулааны IV
цахилгаан
станцын зуух
2021 онд 66
удаа зогсжээ.**

Монгол орны хөгжил дэвшлийн гал голомт болсон эрчим хүчний салбар энэ онд 100 жилийн ойтойгоо золгож байна. Гэвч эл салбар цаг үеэсээ нэг алхмын өмнө алхах ёстой атал эсрэгээрээ байна. Эрчим хүчний салбар цаг хугацааны хувьд 100 жил хүрсэн ч хөгжлийн хурд нь яг л “яст мэлхий”-н хурдаар урагшилж байна гэхэд хилсдэхгүй. Тус салбар өнөөдөр гал алдах эрсдэлтэй нүүр тулаад байна гэдгийг салбарын сайдаас эхлээд мэргэжлийн инженерүүд ч анхааруулсаар буй. Түүхэн ойгоороо яагаад ийм асуудалтай тулав?

Хэргийн учир нь сүүлийн хэдэн жил шинээр том хүчин чадлын эх үүсвэрүүд баригдаагүйд оршиж буй. Тиймээс суурилагдсан хүчин чадлын нөөц бололцоог дээд цэгт нь тултал ашиглаж өвлийг арайхийн давсаар байгаа. ДЦС-2 60 гаруй жил ажиллаж байгаа бол хамгийн залуу ДЦС-4 гэхэд энэ онд 39 нас хүрлээ. Дөрөвдүгээр цахилгаан станц 1983 оноос цахилгаан, дулаан үйлдвэрлэн түгээж эхэлсэнээс хойш хүчин чадлын хувьд эл станцаас илүү гарах нэг ч эх үүсвэр баригдсангүй.

Хэдийгээр станцуудад өргөтгөл, шинэчлэлт

хийн засаж сэлбээд явах боломжтой ч орчин үеийн технологийг нэвтрүүлэх зайлшгүй шаардлага бий. Дэлхий нийт үр ашиг муутай технологиос татгалзаж, байгаль орчны сөрөг нөлөөллийг бууруулах дэвшилтэт технологи, инновацыг сонгох болсон. Европын орнууд л гэхэд 40 гаруй жил ашигласан цахилгаан станцуудаа зогсоож, урд хөрш 20 гаруй жилийн настай “залуухан” станцуудаа хааж байна. Гэтэл нийслэлийг дулаан, цахилгаанаар хангаж буй “ахмад” ДЦС-ууд өнөөдөр ч гэсэн эцсийн нөөц бололцоогоо шавхан ажилласаар.

Бид Улаанбаатар хотын цахилгаан эрчим хүчний өвөлжилтийн бэлтгэл ажил болоод бодит нөхцөл байдлыг сурвалжлахаар “Улаанбаатар цахилгаан түгээх сүлжээ” ТӨХК гэх их айлаар зочилж, Техникийн бодлого зохицуулалтын хэлтсийн ахлах инженер П.Амартайвантай ярилцлаа. Өвлийн бэлтгэл, засварын ажил ид өрнөж байсан ч тэрбээр бидэнтэй цаг гарган уулзаж, мэдээлэл өгсөн юм.

“Улаанбаатар цахилгаан түгээх сүлжээ” компани дулааны станцад үйлдвэрлэсэн, дамжуулах сүлжээгээр ирж буй цахилгаан эрчим ►

► хүчийг эцсийн шат дамжлагаас хэрэглэгчдэд түгээж, борлуулах үүрэгтэй. Нийслэлийн найман дүүрэг мөн Төв аймгийн 16 сумын 450 мянган хэрэглэгчийн цахилгаан хангамжийн найдвартай хэрэглээг хариуцан ажилладаг.

Өнгөрсөн жил цахилгаан, эрчим хүчний тарифын хөнгөлөлт болон цар тахлын хөл хорио тогтоосонтой холбоотойгоор хэрэглээ огцом өссөн, үүнээс үүдэж шугам тоноглолын ашиглалтын байдал хүндэрсэн тухай тэрбээр ярианахаа эхэнд өгүүлэв. Ковид-19 цар тахал гарснаас хойш айлууд зусландаа өвөлжих нь эрс нэмэгдэж, тэр хэрээр зуслангийн чиглэлийн шугам сүлжээний ачаалал ихэсжээ. Зуслангийн чиглэлийн шугам тоноглолыг 1970 оноос хойш шинэчлэн засварлаагүй. Тиймээс уг чиглэлийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээний хэт их ачааллыг Долоон буудлын Сэлбэ дэд станц руу шилжүүлсэн байна. Ингэснээр эх үүсвэр талаасаа энэ өвлийг асуудал багатай давна гэж найдаж байгаа, өөрсдийн нөөц боломжийн хэрээр өвөлд бэлдлээ хэмээн П.Амартайван инженер ярилаа.

Гэхдээ инженерүүд болон засварын бригад энэ өвөл хүндэрч болзошгүй цэгүүд дээр ашиглалтын шугам тоноглолыг давхарлах, өргөтгөх ажлыг үргэлжлүүлэн хийж байна. Тухайлбал, Баянзүрх, Сүхбаатар дүүргийн төвийн хэрэглэгчдийн цахилгаан эрчим хүчний найдвартай байдлыг хангах үүднээс тойрог системд ачааллыг шилжүүлэх ажлыг эхлүүлсэн. 110/35/10/6 кВт.ц-ын Туул дэд станцын эрчим хүчний ачааллыг 110/35/10 кВт.ц-ын Зайсан дэд станц руу, 110/35/10 кВт-ын Налайх болон Дорнод-2 дэд станцын ачааллыг шинээр баригдсан Дүнжингарав станц руу шилжүүлэх ажлыг энэ сарын 30 гэхэд хийж дуусгахаар төлөвлөжээ.

Хэрэглэгчийг аль болох цахилгаан эрчим хүчээр тасалдуулахгүй байхад анхаарч, эх үүсвэр талаасаа хязгаарлалт хийхгүй бол өвөл цахилгаан хязгаарлахгүй аж.

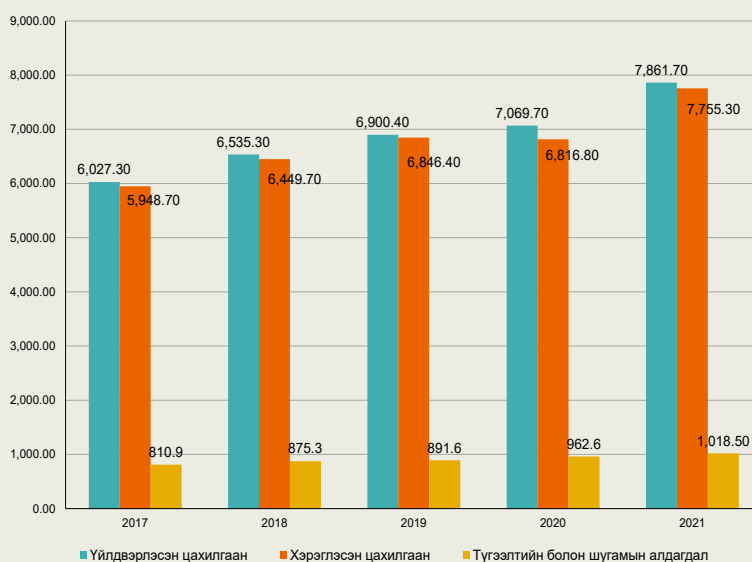
Гэвч цаашид эрчим хүчний тарифыг төрөөс тогтоож байгаа энэ байдал удаан үргэлжилбэл системийн хэмжээнд доголдол үүсэх аюул нүүрлэнэ гэдгийг П.Амартайван инженер учирлаж байв.

Цахилгаан эрчим хүчний эх үүсвэр болсон дулааны цахилгаан станцуудын үндсэн тоноглол болох 63 зуухнаас өнөөдрийн байдлаар 23, 43 турбо генератороос 22 нь ажиллаж байна. Бэлтгэлд 26 зуух, 15 турбо генератор, засварт 14 зуух, 7 турбо генератор бий.

Мөн хөрөнгө мөнгөний асуудал байнга тулгардаг учраас засвар, шинэчлэлийн ажлуудыг бүрэн шийдэж чаддаггүй, улмаар дулааны цахилгаан станцуудын шугам сүлжээнд гэмтэл гарч саатах нь нэмэгдсэн байна. Тухайлбал, Дулааны IV цахилгаан станцын зуух 2021 онд 66 удаа зогсжээ. Энэ нь зуухны экран хоолойг 1997 онд шинэчилснээс хойш засвар, шинэчлэл бүрэн хийгээгүйгээс ажиллах хугацаа 14.2 хувиар хэтэрсэнтэй холбоотой байна. Мөн оройн оргил ачааллыг давахын тулд бэлтгэл тоноглолгүйгээр 100 хувийн ачаалалтай ажиллаж байгаа нь системийн хэмжээний доголдол үүсгэж, улсын хэмжээнд цахилгаан тасрах, эх үүсвэр дутагдах хүндхэн нөхцөл байдал бий болсон гэдгийг Эрчим хүчний яамны төрийн нарийн бичгийн дарга Н.Тавинбэх өнгөрсөн сарын 23-ны өдөр УИХ-ын Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны хуралдааны үеэр онцолж байв.

**Улаанбаатар
цахилгаан
шугам
сүлжээний
зарим
тоноглол 60
орчим жилийн
насжилттай**

Цахилгаан эрчим хүчний тэнцэл сүүлийн 5 жилээр

Эх сурвалж: 1212.mn

Дулаан хангамжийн системийн суурилагдсан хүчин чадлаас 50 гаруй хувиар хэтэрсэн үзүүлэлттэй байна.

► Жил бүр эрчим хүчний хэрэгцээ 6-8 хувиар нэмэгдэж, тэр хэрээр шинээр хэрэглэгч холбох нөхцөл боломж буурсаар. Өнөөдөр манай улс 20 хувийн эрчим хүчний дутагдалтай, үүнийгээ гаднаас импортлон нөхөж байна. Монгол Улсын зүрх нь болсон эрчим хүчний салбарын хөгжил, найдвартай байдал төрөөс хатуу барьж буй үнэ тарифын хараат байдалд “хүлэгдээд” байгааг салбарынхан дуу нэгтэй ярьсаар байгаа. Өөрөөр хэлбэл, өнөөдрийн гал алдах эрсдэлийн нэг шалтгаан нь төрөөс эрчим хүчний үнийг барьж, боомилж ирсний сөрөг үр дүн билээ.

Цахилгаан эрчим хүчний үнийг төрөөс тогтоодгоос гадна олон төрлийн тарифын хөнгөлөлт бий. Хоёр тарифт тоолууртай айл өрх өглөөний хэрэглээнээс нэг кВт.ц тутам 25.37 төгрөг, шөнийн хэрэглээнээс 52.57 төгрөгийн хөнгөлөлт эдэлдэг. Өнөөдөр нэг кВт.ц цахилгааны бодит өртөг 224.14 төгрөг боловч 175 төгрөгөөр борлуулдаг тухай Эрчим хүчний зохицуулах хороо мэдээлж байсан. Өөрөөр хэлбэл, нэг кВт.ц тутамд 49 төгрөгийн алдагдал хүлээж байгаа юм.

Цахилгаан, дулааны эрчим хүчний үнэ

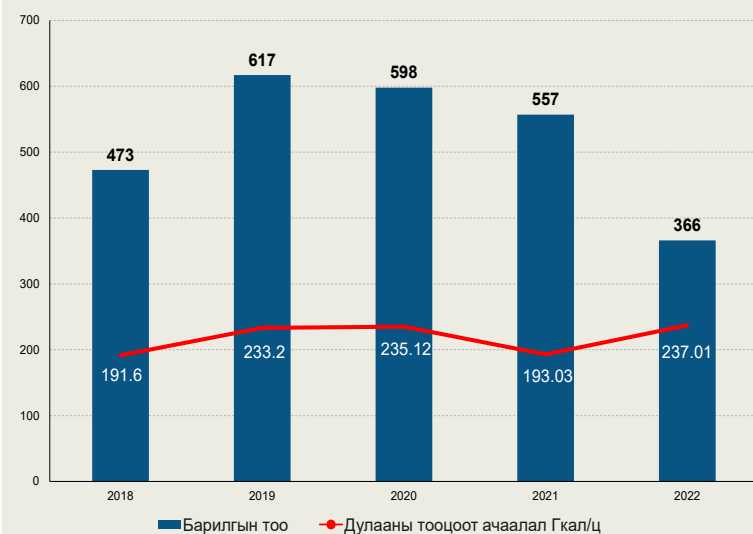
тарифт 2019 оноос хойш өөрчлөлт оруулаагүйн улмаас 2019 онд 59 тэрбум, 2020 онд 92 тэрбум, 2021 онд 78 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай ажилласан гэдгийг Эрчим хүчний яамны төрийн нарийн бичгийн дарга Н.Тавинбэх онцолж цаашид эрчим хүчний үнийг 28-30 хувиар нэмэх шаардлагатай байгаа хэмээсэн. Энэ хэр бодит хувь хэмжээ болохыг П.Амартайван инженерээс асуухад “Үүнийг одоогийн нөхцөл байдалтай уялдуулан бодохоор бага санагдаж байгаа. Салбарын сайдаар ажилласан, одоо яамны төрийн нарийн бичгийн даргаар ажиллаж байгаа хүний хувьд байж болох хамгийн боломжит бага хувилбараар гаргаж ирсэн байх” гэсэн юм.

Улаанбаатар цахилгаан шугам сүлжээний зарим тоноглол 30-40 орчим жилийн насжилттай ч ажилласаар л байна. Нийт тоноглолын 35-40 орчим хувь нь элэгдээд дууссан. Уг нь шугам тоноглолын элэгдлийн өртгөөр засвар үйлчилгээгээ хийж хэрэглэгчийн найдвартай хэрэглээг хангах ёстой аж. Гэтэл одоо байгаа шугам сүлжээний 40 хувь нь элэгдлийн өртөггүй болтлоо хуучирч муудсан тоноглолтой, засах зардалгүй болжээ. Цахилгааны үнийг нэмэхгүй бол элэгдлийн өртөг байхгүйгээс шугам тоноглолын ажлууд хоцрогдолтой, засвар шинэчлэл хийхэд хүндрэл үүсэж, энэ асуудал жилээс жилд хүндэрсээр системийн хэмжээнд нөлөөлөх болно гэдгийг хэллээ.

Ийнхүү П.Амартайван инженертэй ярилцаж дуусаад манай сурвалжлах баг “Улаанбаатар дулааны шугам сүлжээ” ТӨХК-иар орж өвөлжилтийн бэлтгэл ажил болон бусад холбогдох мэдээллийг авсан юм. Сүүлийн жилүүдэд нийслэл хотын хүн амын төвлөрөл, нягтрал эрчимтэй өсөж, гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийн хүрээнд 2015 оноос хойш барилгажилт эрчимтэй явагдан шинээр олон хотхон, хорооллууд ашиглалтад орсоор байна. Мөн агаарын бохирдлыг бууруулах чиглэлээр халаалтын зуухнуудыг зогсоож, дулааны шугамтай ойрхон байрласан барилгуудыг төвлөрсөн дулаан хангамжид холбох ажлыг зохион байгуулж, энэ хэрээр төвлөрсөн дулаан хангамжид холбогдох барилгын тоо жилээс жилд өсөж байгаа юм. Дулаан түгээлт жилдээ 5-8 хувиар өсөж буй тооцоо бий.

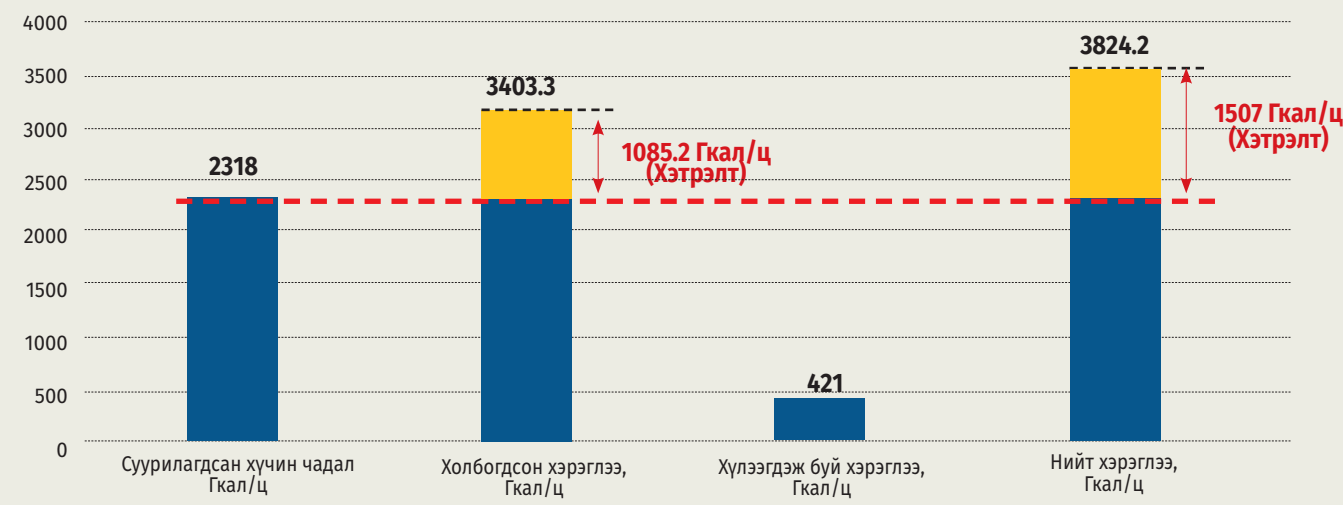
Улаанбаатар хотыг 2040 он хүртэл хөгжүүлэх, ►

Төвлөрсөн дулаан хангамжид шинээр холбогдсон хэрэглэгчид

Эх сурвалж: “Улаанбаатар Дулааны Сүлжээ” ТӨХК

Нийслэл хотын төвлөрсөн дулаан хангамжийн балансын хэтрэлт

► хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу 136 хэсэгчилсэн байршилд дахин төлөвлөлт хийж, шинээр 1638 Гкал/ц-ийн дулааны тооцоот ачаалал нэмж холбогдохоор төлөвлөсөн. Тиймээс ойрын хугацаанд эх үүсгүүр, дамжуулах шугам сүлжээнд өргөтгөл, шинэчлэлтийн ажлуудыг хийж хэрэгжүүлэх асуудал яригдаж байгаа аж.

Нийслэл хотын төвлөрсөн дулаан хангамжийн системийн суурилагдсан хүчин чадал өнөөдрийн байдлаар 2318 Гкал/ц байгаа боловч холбогдсон хэрэглэгчдийн ачаалал 3403.3 Гкал/ц-т хүрч, суурилагдсан хүчин чадлаас 50 гаруй хувиар хэтэрсэн үзүүлэлттэй байна.

Харин дамжуулах сүлжээний хувьд ДЦС-2, 3, 4, Амгалангийн дулааны станц ТӨХК-иас гарсан нийт есөн сүлжээ байдаг бөгөөд үүнээс зургаан сүлжээний дамжуулах шугамын холбогдсон ачаалал нь нэвтрүүлэх хүчин чадлаасаа 60 орчим хувиар хэтэрчээ. Мөн нийслэл хотын дамжуулах сүлжээний нийт 15 магистраль, 380 км урттай шугамаас 91 км урт шугам, тоноглолын ашиглалтын хугацаа дуусаж, гэмтэл гарах болзошгүй нөхцөл байдал үүсжээ.

Хэдийгээр эх үүсвэр, дамжуулах сүлжээний хүчин чадал хүрэлцэхгүй нөхцөл байдал үүссэн ч “Улаанбаатар дулааны шугам сүлжээ” ТӨХК-ийн зүгээс ашиглалтын байдал муудсан, насжилтын хугацаа дууссан шугам, тоноглолыг үе шаттайгаар шинэчлэн солих ажлыг зохион

байгуулж байна гэдгийг учирлав. Тухайлбал, ДЦС-3 ашиглалтад орох үед буюу 1969 онд ил тавигдсан, 53 жил ажиллаж байгаа ашиглалтын хугацаа дууссан 5а магистраль 2ф800мм голчтой 2.2 хос.км урттай шугамыг 2ф1000мм голчтой болгож өргөтгөн шинэчлэх ажил, 3г магистраль 1ф600/2ф400 мм голчтой 0.72 хос. км урттай шугамыг 2ф700мм голчтой болгож өргөтгөн шинэчлэх ажлыг Дэлхийн Банкны санхүүжилтээр тус тус дуусгаж, дүүргэлт хийж залгах ажлыг эхлүүлсэн байна. Мөн ДЦС-3-ийн өндөр даралтын хэсгийн 10в, г, д магистралийн 2ф800мм голчтой 4.2 хос.км шугамыг өргөтгөн шинэчлэхээр төлөвлөж, ажлын зураг төслийг эхлүүлжээ.

Нийслэлийн цахилгаан эрчим хүч, дулаан хангамжийн өнөөгийн нөхцөл байдал иймэрхүү байна. Бид энэ олон эрсдэлийг мэдсээр байж арга хэмжээ авахгүй бол байдал улам л дордох нөхцөл үүсээд буй. Зуун дамжсан үнийн дарамтыг чөлөөлөхөөс гадна ашиггүй ажиллаж байгаа гэх цахилгаан, дулааны асуудал хариуцдаг зарим төрийн өмчит компанийг хувьчлах нь мөн адил алдагдлыг бууруулж, ашгийг нэмэгдүүлж ч мэдэх юм.

Гэхдээ хөгжил нь гэрлийн хурдаар хэмжигдэх ёстой ч мөлхөж яваа эрчим хүчний салбарыг аврах гарц нь үнэ чөлөөлөх гэдгийг хаа хаанаа ухаарч байгаа нь сайшаалтай. ■

Бид энэ олон эрсдэлийг мэдсээр байж арга хэмжээ авахгүй бол байдал улам л дордох нөхцөл үүсээд буй.

Д.ГАН-ОЧИР
Эдийн засагч

Цар тахал, хямралаас авах сургамж: Бүтцийн реформоо хийж чадах уу?

Хөгжиж буй орнуудад стагфляц цаашид үргэлжлэхээр байгааг Дэлхийн банк зэрэг олон улсын санхүүгийн байгууллагууд онцлох боллоо.

КОВИД-19 цар тахал, ОХУ-Украины дайн зэрэг дараалсан том цочролуудын үр дагаварт худалдааны тээвэр, логикийн зардал, шатахуун, хүнсний үнэ огцом өссөнөөр глобал эдийн засагт өндөр инфляц бий болж, Төв банкууд бодлогын хүүгээ өсгөж байна. АНУ, Англи, Европын холбооны Төв банкууд мөнгөний бодлогоо чангаруулснаар олон улсын зах зээлд санхүүгийн нөхцөл чангарч (санхүүгийн эх үүсвэр ховор, үнэтэй болж), дэлхийн эдийн засгийн өсөлт саарах төлөвтэй боллоо.

Үүний зэрэгцээ БНХАУ “Тэг-КОВИД” бодлогоо үргэлжлүүлж, үл хөдлөх хөрөнгө, санхүүгийн салбарт нь хүндрэл даамжирснаар эдийн засгийн өсөлтийн төлөв нь хүлээгдэж байснаас илүү хурдан саарах хандлагатай байна. Их гүрнүүдийн эдийн засагт гарч буй эдгээр өөрчлөлтийн үр дагаварт дэлхийн эдийн засагт дараагийн уналт бий болох уу, түүнийг дагаад эрдэс түүхий эдүүдийн үнэ унах уу гэдэг том

асуулт гарч ирлээ. Түүнчлэн хөгжиж буй орнуудад стагфляц цаашид үргэлжлэхээр байгааг Дэлхийн банк зэрэг олон улсын санхүүгийн байгууллагууд онцлох боллоо.

Дэлхийн эдийн засагт гарч буй өөрчлөлтийн сүүдэр Монголын эдийн засагт ч тусаж буй. Тухайлбал, эдийн засагт өндөр инфляц, төлбөрийн тэнцлийн хүндрэл, түүнийг дагасан ханшийн сулралт, банкны салбарын эх үүсвэрийн хүндрэл тохиож байна. Инфляцад дэлхийн зээл дээрх шатахуун, хүнс зэрэг импортын барааны үнийн өсөлтөөс гадна дотоод зах зээл рүү оруулж ирэх нийлүүлэлтийн (тээвэр, логикийн) доголдлын нөлөө багагүй байна. Тухайлбал, Үндэсний статистикийн хорооны мэдээгээр 2022 оны долдугаар сарын байдлаар жилийн инфляц улсын хэмжээнд 15.7 хувь гарсны 54.1 хувь буюу 8.5 нэгж хувийг импортын бараа, бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт дангаар бүрдүүлжээ. Төлбөрийн тэнцлийн алдагдал 2022 оны эхний найман сарын байдлаар ▶

► 1.6 тэрбум ам.долларт хүрлээ.

Цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлт, импортын шатахуун, хүнсний үнийн огцом өсөлт зэрэг нь гарах урсгал өсөхөд нөлөөлж байгаа бол орох урсгал талд нүүрсний экспортын урд хил, боомт дээрх гацаа үргэлжилж байгаа нь голлон нөлөөлж байна. Түүнчлэн сүүлийн саруудад хилээр гарах нүүрсний тээвэрлэлт харьцангуй нэмэгдэж байгаа ч нүүрсээр төлөх нөхцөлтэй урьдчилан авсан орлогын болон төмөр зам зэрэг бүтээн байгуулалтын төлбөрүүд хийгдэж байгаа тул биетээр валютын орлого орж ирэхгүй, улмаар гадаад валютын нөөц огцом буурахад хүрэв.

Ийнхүү гадагшлах урсгалын дийлэнхийг гадаад валютын нөөц “нуруун дээрээ” үүрч байгаагаас санхүүгийн салбарын гадаад актив буурч, зээлжих боломжтой төгрөгийн чөлөөт эх үүсвэрийн хэмжээ багасаж, улмаар зээлийн нийлүүлэлт хумигдахад нөлөөллөө. Эдгээр цөөн жишээнээс эдийн засгийн энэ удаагийн хүндрэлд нийлүүлэлтийн хүчин зүйлсийн нөлөө багагүй байгааг анзаарч болно. Ялангуяа, сүүлийн үед тохиож буй глобал сөрөг шокууд нь манай эдийн засгийн нийлүүлэлтийн талд байгаа эмзэг, сул дорой байдлыг илүү тод илчилж байна. Цар тахлын үеийн төсвийн зардлын хавтгайруулсан хэт өндөр өсөлт, татаастай хүүтэй том дүнтэй зээлийн хөтөлбөрүүд нийт эрэлтийг дэмжээд байсан үед нийлүүлэлтийн эдгээр шокууд зэрэгцэн орж ирсэн нь инфляц, төлбөрийн тэнцэл дээрх сөрөг нөлөөг илүү ноцтой болоход хүргэлээ.

Эдийн засаг дахь нийлүүлэлтийн шалтгаантай асуудлууд нь ихэнхдээ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний үйлдвэрлэлийн үр ашгийг бууруулж буй бодлого, зохицуулалт болон хувийн секторын үйл хөдлөлөөс хамаардаг. Иймд эдгээр асуудлыг засах нь эдийн засгийн суурь бүтцийг өөрчлөх, өрхүүд болон бизнесүүдийн үйл хөдлөл, сонголтод нөлөөлөхийг шаардах тул бүтцийн бодлого гэж нэрлэдэг. Энгийнээр, эдийн засгийн нийлүүлэлт талд гацаа, саад үргэлжилж байгаа үед төсвийн тэлэлт, хувийн секторын зээлээр эрэлтийг хэчнээн дэмжээд ч өсөлт, ажлын байрыг бий болгохоос илүүтэй инфляц, импортын өсөлтөд л хүргэнэ. Эндээс бүтцийн бодлогын ач холбогдол тод харагдана.

Бүтцийн реформ нь зах зээлийн үр ашгийг дээшлүүлэх, хүмүүс, бизнесийн үйл ажиллагаа

эрхлэх институци, зохицуулалтын орчныг сайжруулах, эсвэл нөөцийг үр ашигтай хуваарилахад сөргөөр нөлөөлж буй саад тогторыг багасгах замаар бүтээмжийг нэмэгдүүлж, хөдөлмөрийн нийлүүлэлтийг өсгөж, өсөлтийг дэмжинэ гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл, эдгээр реформ нь эдийн засгийн үйл ажиллагаа, зах зээл гацаа, саадгүйгээр үр ашигтай ажилласнаар потенциал үйлдвэрлэл, өсөлтийг бүрэн дүүрэн хангахад туслалт учиртай.

Монголын эдийн засагт бүтцийн бодлогын үүрэг, ач холбогдол хаягдаж ирлээ. Эдийн засгийн асуудал, хүндрэл гарах бүрийд л цаад суурь шалтгаанаас үл хамааран “нохойд барьдаг мод” гэгчээр мөнгөний бодлого, Төв банкны балансаа урдаа барьдаг хэвшил тогтоод байна.

Эдийн засгийн нийлүүлэлтийн талд үүсэж буй асуудлаас шалтгаалж үйлдвэрлэлийн орц, эцсийн бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт доголдож, зардлын өсөлт бий болж, экспорт саатаж, улмаар үнийн өсөлт, ханшийн сулрах дарамт нэмэгдэж, дотоодын үйлдвэрлэлийн өсөлт саарч байгаа үед эрэлтийн талд нөлөөлдөг бодлогоор асуудлыг бүрэн шийдвэрлэх боломжгүй. Мэдээж үүсэж буй нөхцөл байдалд тохируулан төсөв, мөнгөний бодлогын тохиргоо хийх нь зайлшгүй боловч, “архаг суурь” асуудлыг бүрэн шийдэхгүйн дээр түр зуур “өвчин”-ийг намдаах хэдий ч илүү өндөр зардлыг араасаа дагуулах эрсдэлтэй. Тухайлбал, нийлүүлэлтийн шалтгаанаар инфляц өсөж, үйлдвэрлэлийн өсөлт саарч буй үед инфляцаа бодвол төсөв, мөнгөний бодлогын аль аль нь чангарах, харин өсөлт, ажил эрхлэлтээ бодвол эсрэгээрээ сулрах ёстой болно. Инфляцаа илүүд тавиад бодлогоо чангаруулах нь өсөлтөө илүү бууруулах бол, өсөлтөө илүүд тавиад бодлогоо сулруулах нь инфляцаа улам хөөрөгдөхөд хүрнэ. Эсвэл мөнгөний бодлого нь инфляцаа онилно гээд чангарах, харин төсвийн бодлого нь өсөлт, ажлын байраа дэмжинэ гээд сулрах тохиолдолд эцэстээ эдгээр бодлого нь аль алиныхаа нөлөөг сулруулаад үр дүнгүй буюу өндөр инфляц, нам өсөлт (стагфляц)-тэй орчин улам даамжирна.

Ер нь бол эхлээд инфляцыг бууруулан тогтворжуулж, дараа нь өсөлт, ажлын байрыг дэмжих нь илүү үр дүнтэй болохыг дэлхийн эдийн засгийн түүхэн сургамж нотолдог тул бодлогын зөвлөмж үүн дээр санал нэгддэг. Иймд

Цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтэд төсвийн оновчтой бодлого чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

Санхүүгийн болон өрийн хямралууд, одоо бий болж буй эдийн засгийн хүндрэл нь сайн бүтцийн бодлогууд зайлшгүй чухал болохыг илүү тод сануулав.

► мөнгөний бодлого чангарч буй өнөө үед төсвийн бодлогоо ч чангалах нь үр дүнтэй бодлогын хослол байх бөгөөд нийлүүлэлтийн талын саад, тогторыг арилгах нь түүнээс дутахгүй чухал болж байна. Өөрөөр хэлбэл, бүтцийн бодлогыг тууштай хэрэгжүүлж, нийлүүлэлтийн саад тодгорыг арилгах нь “архаг хууч өвчин”-өөсөө салах гол шийдэл юм. Мэдээж төсвийн зардлын бүтэц нь бүтцийн бодлого, реформоо дэмжихэд чиглэх ёстой. Сүүлийн жилүүдэд төсвийн бодлого “тормос гишгэх”, илүү зорилтот, бүтцийн бодлогыг хэрэгжүүлэх талдаа хойрго, харин эдийн засгийн уналтыг үеийг “далимдуулж” хавтгайруулсан, үр ашгийн эрэмбэлэлт багатай зардлын өсөлтийг “урамтай хийдэг” байдал ажиглагдаж ирлээ.

Глобал санхүүгийн болон өрийн хямралууд, одоо бий болж буй эдийн засгийн хүндрэл нь сайн бүтцийн бодлогууд зайлшгүй чухал болохыг илүү тод сануулж байна. Түүнчлэн глобал эдийн засгийн өсөлт саарч, төсөв, мөнгөний бодлого “хязгаартаа тулах” (сүүлийн хоёр глобал хямралын үед улс орнууд бодлогын нэрлэсэн хүүгээ байж болох доод цэгтээ хүргэж, Төв банкууд урьд өмнө байгаагүй их хэмжээгээр “мөнгө хэвлэж”, улсын өрийн дээд хязгаараа өсгөн байж төсвийн зардлаа өсгөсөн)-ын хэрээр бүтцийн шинэчлэлийн ач

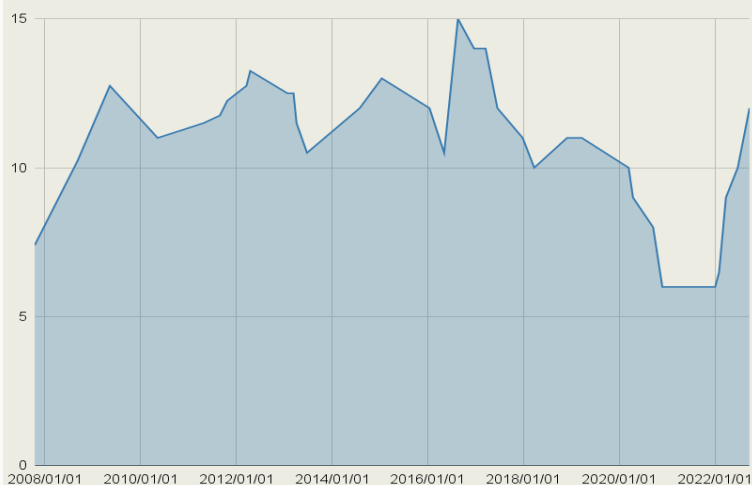
холбогдол дахин сэргээд байна. Макро эдийн засгийн тогтворжуулах бодлогын одоогийн онол, загварчлал (тогтворжуулах чиг үүргийн гол ачааг мөнгөний бодлогод үүрүүлдэг) хуучирч, цар тахлын дараах нөхцөл байдалд нийцгүй болж байгаа тул үүнийг нэн яаралтай өөрчлөн шинэчлэх шаардлагатай талаар Коринэк болон Стиглиц (2022) нарын тэргүүлэх эдийн засагчид ярьж эхэллээ. Тэр дундаа, мөнгөний бодлого нь энэ удаагийн дэлхий нийтээрх өндөр инфляцыг өдөөж буй нийлүүлэлтийн сүлжээний тасалдал, хөдөлмөрийн зах зээл дээрх нийлүүлэлтийн хомсдол болон эрчим хүчний үнийн өсөлт зэрэг хүчин зүйлсэд шууд нөлөө үзүүлж чадахгүй, харин эдгээр асуудлыг бүтцийн бодлогын хүрээнд төсвийн арга хэмжээгээр шийдвэрлэх боломжтойг онцолж байна.

Иймд макро эдийн засгийг тогтворжуулахад төсвийн бодлого (төсвийн зардлын бүтэц) илүү чухал үүрэг гүйцэтгэж, мөнгөний бодлогод нэмэлтээр дэмжлэг үзүүлэх ёстой болж байгаа тул энэ чиглэлд макро эдийн засгийн онол, загварчлалыг шинээр хөгжүүлэхийг санал болгосон. Түүнчлэн бүтцийн реформыг дэмжсэн төсвийн бодлого нь зах зээл, эдийн засаг үрашиггүй байх, бүрэн потенциал түвшиндээ хүрэхгүй байхад нөлөөлж буй асуудлуудыг шийдвэрлэж чадах бөгөөд эдийн засгийн эрэлт, нийлүүлэлтийн аль алинд нь зорилтот хэлбэрээр эерэгээр нөлөөлөх боломжтой юм. Энэ утгаараа цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтэд төсвийн оновчтой бодлого чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. Гадаад, дотоод эдийн засгийн өнөөгийн орчинд нийлүүлэлтийн сүлжээний саад тогторыг арилгах, эрчим хүч, хүнсний хангамжийн бие даасан байдлыг хангах, бүтээмжийг өсгөх, ажил эрхлэлтийг дэмжихэд чиглэсэн санхүүгийн, институцийн болон бодлого, зохицуулалтын реформ зайлшгүй шаардлагатай болж байна.

Монгол Улсад эн тэргүүнд ямар бүтцийн реформуудыг хийх шаардлагатай байгааг Дэлхийн Банк (2020)-наас гаргаж, 2020 оны сонгуулийн үр дүнгээр байгуулагдсан Засгийн газарт хүргүүлжээ. Зөвхөн энэ удаа ч биш, УИХ-ын сонгууль бүрийн дараа ямар бодлого, реформ хэрэгжүүлэх шаардлагатай байгаа талаарх зөвлөмжөө Дэлхийн Банкаас гаргаж шинэ Засгийн газарт хүргүүлдэг. Тэд энэ удаа дараах реформуудыг илүүтэй ►

Монголбанкны бодлогын хүү

2007-2022 он хүртэлх

Эх сурвалж: Монголбанк

► онцолжээ:

Төлбөрийн тэнцлийн хямралаас сэргийлэхийн тулд валютын ханшийг илүү уян хатан байлгах; баялагийн сан байгуулж, тогтворжуулах сантай хослуулан үр дүнтэй ашиглах; дунд хугацааны өрийн удирдлагын стратегийг сайжруулах, одоогоор байгуулсан худалдааны гэрээ, хамтын ажиллагааг (Япон, АНУ, Хятад, Орос) сайтар ашиглах.

Төрийн санхүүгийн реформын хүрээнд байгалийн баялгийн өгөөжийг институци, хүний хөгжилд чиглүүлэх тогтолцоо, механизм хөгжүүлэх; итгэл төрүүлэхүйц төсвийн дунд хугацааны төлөвлөлттэй болж, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх; улсын хөрөнгө оруулалтын удирдлага, засаглалын тогтолцоонд реформ хийх; хөрөнгө оруулалтуудыг ач холбогдол, цаг хугацаагаар нь оновчтой эрэмбэлэх; уул уурхайн салбар дахь төрийн оролцооны бодлогыг эргэн харах; Төсвийн зөвлөлийн бие даасан байдлыг хангах.

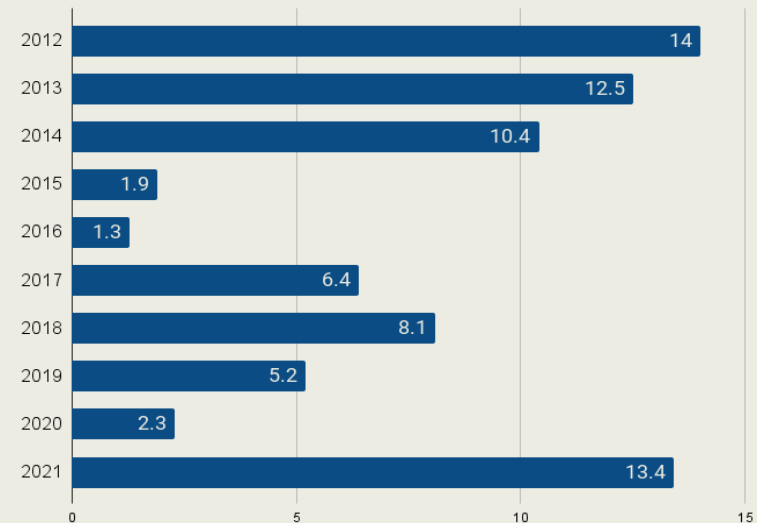
Банкны салбарын реформыг эрчимжүүлэх хүрээнд өөрийн хөрөнгийг үр дүнтэй нэмэгдүүлэх, банкуудын компанийн засаглал, удирдлагыг бэхжүүлэх; банкны хянан шалгагч нарын эрх зүйн хамгаалалтыг сайжруулах; банкуудын “бизнесийн загварын” тогтвортой байдлыг үнэлэх, тогтвортой бизнесийн загваргүй банкуудыг нэгтгэх эсвэл хаах.

Хувийн хэвшлийн бүтээмжийг өсгөж, бэхжүүлэх реформын хүрээнд үнийн хяналт тогтоох оролдлогыг зогсоох; гааль, хил, боомт нэвтрэлттэй холбоотой зардал, цаг хугацааг бууруулах замаар хил дамнасан худалдааг хөнгөвчлөх; эрчим хүч, тээвэр, логикийн дэд бүтцэд тулгамдаж буй асуудлуудыг шийдвэрлэх; хөдөлмөрийн зах зээлийн бүтээмж, нийлүүлэлт (ажиллах хүчний эрүүл мэнд, боловсрол, мэргэшил)-ийг сайжруулах; нэмүү өртгийн сүлжээг бий болгоход холбогдох дэд бүтцийг эрэмбэлэн хөгжүүлэх; хөрөнгө оруулалтын шинэ бодлого баримталж, хөрөнгө оруулалтаар дамжуулан эдийн засгийн төрөлжилтийг бий болгоход чиглэсэн стратегийг боловсруулж, хэрэгжүүлэх; бизнес эхлүүлэх үйл явцыг хөнгөвчлөх; Дампуурлын тухай хуулийг батлах; хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа, хэлэлцүүлгийн үр дүнтэй платформыг бий болгон бэхжүүлэх.

Илүү хариуцлагатай, үр дүнтэй төрийн

Инфляцын жилийн түвшин

оны эцэст, хувиар

Эх сурвалж: 1212.mn

байгууллагуудыг бий болгох реформын хүрээнд эрх мэдлийн хуваарилалт харилцан тэнцвэртэй байдлыг хангах (улс төрийн нөлөөг хязгаарлах); төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгжүүдийн компанийн засаглалыг бэхжүүлэх; институцийн болон хууль эрхзүйн зохицуулалтуудын уялдаа холбоог сайжруулах; олон улсын стандартуудаар дамжуулан төрийн байгууллагуудын шударга байдлыг дээшлүүлэх; төрийн худалдан авах ажиллагааг сайжруулах; хуулийн этгээдийн эцсийн өмчлөгчийн бүртгэлийг бий болгох.

Эдгээр бүтцийн реформ зайлшгүй чухал бөгөөд эерэг үр нөлөө нь цаг хугацааны туршид гардаг. Харин богино хугацаандаа зарим “сөрөг” нөлөө байх боломжтой тул зарим эрх ашгийг хамгаалсан лобби бүлэг, улс төрчдийн эсэргүүцэлтэй нүүр тулж, санаачилга, хэрэгжилт тал дээр улс төрийн манлайлал, зориг дутах тал бас гардаг. Жишээ нь, валютын ханшийн хувьд “хөвөх айдас” ноёлсоор; төсвийн төлөвлөлт тал дээр орлогоо “хоосон хий”-гээр дүүргэж, зардлаа сонгогчдод “таалагдах” гэж хавтгайруулж, тэлсээр; зарим үнэд хяналт тогтоох оролдлого нь нийлүүлэлтийг тасалдуулж, цаашлаад салбар (шатахуун, цахилгаан эрчим хүч гэх мэт)-ыг хямралд хөтлөх эрсдэл хуримтлуулсаар;

Макро эдийн засгийн тогтворжуулах бодлогын одоогийн онол, загварчлал хуучирч, цар тахлын дараах нөхцөл байдалд нийцгүй болж байна.

**Бүтцийн
реформуудаа
шуурхай
хэрэгжүүлж
чадалгүй
хойшлуулахад
хүргэж
болзошгүй гол
эрсдэлт хүчин
зүйл нь улс
төрийн ашиг
сонирхол юм.**

▶ тээвэр, логистикийн салбарын сул тал улам бүр ил гарсаар; бараг бүх салбарт улс төрийн нөлөө нэмэгдэж, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн санхүү муудаж, өр төлбөр нэмэгдсээр байгаа байдал сүүлийн жилүүдэд хуримтлагдаж ирлээ.

Бид эдгээр чухал reformуудыг шуурхай авч хэрэгжүүлж чадах уу гэдэг нь дараагийн чухал асуулт юм. Нэг зонхилох итгэл үнэмшил бол “эдийн засгийн, эсвэл санхүүгийн хямрал нь томоохон reformуудыг араасаа дагуулдаг” гэж үзэх явдал юм. Учир нь хямралын үед нэн даруй засч залруулах шаардлагатай бүтцийн асуудлууд олноороо ил болж, олон нийт reformын алсын үр дүнг ойлгож, богино хугацааны зовлон зүдгүүрийг даван туулахад бэлэн байдаг тул эрх баригчдын “улс төрийн зардал” буурдаг. Нэг ёсондоо хямралын үед бүтцийн reformууд нь улс төрийн дэмжлэг авах магадлал өсдөг ажээ. Хэрвээ үүнд шууд итгэвэл одоогийн эдийн засгийн хүндрэл, хямрал нь дээрх reformууд шуурхай хэрэгжихэд тусалж мэдэх юм. Гэхдээ “хямрал бас боломжийг дагуулдаг” гэсэн энэ итгэл үнэмшлийг тоон шинжилгээгээр баталгаажуулсан эмпирик үр дүн хараахан алга.

Санхүүгийн хямрал нь бүтцийн reformын гол урьдач шалтгаан болдог эсэхийг 70 хөгжингүй болон хөгжиж буй орнуудад 1800-2010 оны хооронд тохиолдсон хямралуудын тоон өгөгдөл ашиглан эмпирик түвшинд Гокмэн нар (2021) анхлан судалсан. Тэд хямрал нь бүтцийн reformын хэрэгжилтийн урьдач нөхцөл, шалтгаан болдог гэсэн таамаглал түүврийн хувьд нотлогдохгүй байгааг харуулсны дээр улс төрийн институцийн орчноос хамаарч хямралын дараа reform, либералчлал (зах зээлийг төрийн оролцооноос чөлөөлөх)-д ухралт гарах боломжтойг онцолжээ. Тухайлбал, ардчилсан орнуудад санхүүгийн хямрал тохиолдох нь reform (либералчлах арга хэмжээ)-д онцын нөлөөгүй, гэхдээ хямрал нь улс төрийн тогтворгүй байдал болон ОУВС-гийн хөтөлбөрт орох магадлалыг өсгөдөг бөгөөд энэхүү гадаад, дотоод дарамт нь эдийн засгийг “бүрэн зогсолт хий, тэгээд хөдөл” стратегид хүргэдэг болохыг харуулсан. Өөрөөр хэлбэл, нэг талд нь ОУВС-гийн reform хийх шахалт байдаг хэдий ч, нөгөө талд нь дотоод улс төрийн дарамт нэмэгддэг тул Засгийн газар дорвитой reform, либералчлал

хийж чадалгүй хойшлуулдаг байна. Энэ нь эдийн засгийг эмзэг хэвээр үлдээж, дараагийн хүндрэл, уналтад амархан өртөх суурь нөхцөл болдог ажээ.

Харин хямрал тохиолдсоны дараа автократ засаглал (үнэмлэхүй эрх мэдэл бүхий нэг хүний засаглалын тогтолцоо)-тай орнуудын хувьд эдийн засгийн олон салбарт либералчлал, reformын тал дээр ухралт гарч, Засгийн газрын эсрэг жагсаал цуглаан нэмэгдэж, олон нийтийн дунд чөлөөт зах зээлийг дэмжих хандлага буурч, улс төрийн дэглэмийг өөрчлөх магадлал өсдөг байна. Автократ Засгийн газрын хувьд ОУВС-гийн хөтөлбөр, тусламж хүсэх магадлал бага байдаг бөгөөд энэ нь зах зээлд чиглэсэн либералчлалын reform хийх гадны дарамтыг бууруулдаг.

Иймд автократ эрх баригчид санхүүгийн хямралын дараа эдгээр үүсэж болзошгүй нөхцөл байдлыг дарах, хувийн ашиг сонирхлоо хэрэгжүүлэх зорилгоор reformуудаас ухарч, эдийн засгийг илүү хаалттай, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийг нэмэх хандлагатай байдаг ажээ.

Эдгээр баримт, ажиглалтаас дүгнэхэд ардчилсан засаглалтай Монгол Улсын хувьд энэ удаагийн эдийн засгийн хүндрэлээс сургамж авч, бүтцийн reformуудаа шуурхай хэрэгжүүлж чадалгүй хойшлуулахад хүргэж болзошгүй гол эрсдэлт хүчин зүйл нь улс төрийн ашиг сонирхол байхаар байна.

“Хүслийн жагсаалт” бүхий олон цаас батлахаас илүүтэй бодлогын тохиргоог шуурхай хийж, эдийн засаг, санхүүгийн хүндрэл нь хямрал болтлоо даамжрахаас сэргийлж, заавал ОУВС-гийн хөтөлбөрт орохгүйгээр бүтцийн reformуудаа бодитоор хийж хэрэгжүүлэх нь нийгэм, эдийн засгийн дунд, урт хугацааны тогтвортой байдал, үндэсний эрх ашигт чухал нөлөө үзүүлнэ. Иймд бодлого боловсруулагчид улс төрийг эн тэргүүнд тавьж, зайлшгүй шаардлагатай бүтцийн өөрчлөлтийг хойш тавих бус, харин бүтцийн өөрчлөлт, шинэчлэлийг хугацаа алдалгүй хийх, түүнд шаардлагатай төсвийн бодлогыг зорилтот хэлбэрээр хэрэгжүүлэх нь чухал байна.

Эдийн засгийн төлөв цаашид хэрхэх нь төсвийн оновчтой бодлого, бүтцийн reformыг хэр шуурхай хэрэгжүүлж чадах эсэхээс ихээхэн хамаарна. ■

Break Through to a New Future.

ASTRON

*If there are changes in the region/time zone, manual time zone selection may be required.

SEIKO

SINCE 1881

SEIKO BOUTIQUE 1 Naran Mall F2, Seoul street
SEIKO BOUTIQUE 2 Naran Plaza F4, Chinggis avenue

SEIKO SHOP 1 Naran Point F2, Khuvisgalchdiin street
SEIKO SHOP 2 Naran Center F1, Enkhtaivan avenue

Юн Сок Хён: Монголбанк бодлогын хүндхэн сорилттой тулгарч байна

Байгалийн арвин их баялагтай орнууд экспортын үнийн савлагаанд өртсөөр байна.

Эдийн засгийн нөхцөл байдал, цаашдын төлөвийн талаар ОУВС-гийн суурин төлөөлөгч Юн Сок Хёнтэй ярилцлаа.

-Эдийн засаг, бизнесийн орчинд улс хоорондын хориг арга хэмжээ, геополитикийн тогтворгүй байдал нөлөөлсөн хэвээр байгаа энэ үед ОУВС-гийн зүгээс бодлого боловсруулагчдад ямар бодлогын зөвлөгөө өгч байна вэ?

-Инфляц нэгэнт өндрөө авч, эдийн засгийн сэргэлт удаашралтай байгаагаас гадна Орос-Украины мөргөлдөөнтэй холбоотой хямрал Монгол Улсад ихээхэн тодорхойгүй байдал үүсгээд байна. Энэ нь Монгол Улсын Засгийн газар, Монголбанканд бодлогын дараах хоёр хүндхэн сонголтыг тулгаж байна. Нэг талаас

эмзэг бүлэгт дэмжлэг үзүүлэх үү, эсвэл төсөв, гадаад секторыг хамгаалахад анхаарах уу, нөгөө талаас инфляцыг бууруулах уу, эсвэл эдийн засгийн сэргэлтийг хамгаалах уу?

Эдийн засаг хэзээ сэргэх нь тодорхойгүй байгаа ч хоёр оронтой тоон инфляц жилийн турш үргэлжлэх төлөвтэй байна. Төр засгаас цар тахлын эсрэг бодлогоор дэмжлэг үзүүлсний үр дүнд Монгол Улсын гадаад өрийн хэмжээ үлэмж нэмэгдэж дээрээс нь дэлхийн хэмжээнд зээлийн хүүгийн түвшин нэмэгдсэн нь өрийн эргэн төлөлтийг илүү өндөр өртөгтэй болгож байна. Үүнтэй зэрэгцээд, экспортын гол нэрийн ашигт малтмалын үнэ өсөж байгаа нь эргэн төлөлтийн өндөр өртгийг тодорхой хэмжээгээр нөхөж, нааштай үр өгөөж авчирна гэх найдлага төрүүлж буй. Гэхдээ Монгол Улс тэлэлт, агшилтын мөчлөгт олонтоо орж байсан учраас бодлого боловсруулагчид дараах зүйлийг анхаарлаасаа гаргаж болохгүй.

Үүнд, төсвийн алдагдлыг бууруулах болон төсвийн хөрөнгөөр дэмжлэг үзүүлэх гэсэн хоёр зорилтыг зохистой байдлаар хангах. Эдийн засгийн цочролын үр нөлөөг багасгах зорилгоор нэмж олгох аливаа төсвийн дэмжлэг түр зуурын бөгөөд зорилтот бүлэгт чиглэсэн байх ёстой. Иргэдийн бодит орлогыг нэмэх зорилгоор тэтгэврийн доод хэмжээг өсгөх, эсвэл хавтгайруулсан нийгмийн халамжийн хэмжээг байнгын болгож нэмэгдүүлэх нь төсвийн алдагдлыг бууруулах чиглэлээр хийж байгаа ажлын үр дүнг сулруулах учраас татгалзах хэрэгтэй. Үнийн өсөлт инфляцын хүлээлтэд хэрхэн нөлөөлж байгааг Монголбанк байнга ажиглаж байх нь зүйтэй.

Мөнгөний бодлогын байр суурийг өөрчлөхдөө бодит хүү цаашид эерэг утгатай байх нөхцөлийг хангаж, мөнгөний бодлогод итгэх итгэлийг хадгалж үлдэх нь чухал.

Эдийн засгийн нөхцөл байдал тодорхой бус байгаа ч Засгийн газар бүтцийн өөрчлөлтийн томоохон зорилтуудаасаа ухралгүй, төлөвлөсөн

► ажлуудаа үргэлжлүүлэн бүрэн дүүрэн хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Шинэчлэлийг ул суурьтай боловсруулж, хэрэгжүүлэхэд цаг хугацаа их шаардагддаг ч тавьсан зорилтоосоо ухарч болохгүй. Одоогийн тодорхой бус нөхцөл байдал өөрчлөгдөх үед экспортын үнийн өсөлтөөс үүдэлтэй тэлэлтийг ашиглан эдийн засгийг аль болох өндөр өсөлтөд хүргэхэд чиглэсэн шинэчлэлүүдийг эхлүүлэх ёстой.

Тухайлбал, засаглалыг сайжруулж, авлигыг бууруулах замаар бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэх, тэтгэврийн шинэчлэлээс эхлээд төсвийн бүтцийн шинэчлэл хийх, төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагыг боловсронгуй болгох, орлогын татварыг шатлалтай болгож санхүүгийн салбарыг шинэ шатанд гаргах зэргийг дурдаж болно.

- Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээл дээр томоохон IPO хийгдсэн туршлага бага учир банкуудын IPO хийх хугацааг хойшлуулсан гэх ойлголт олон нийтийн дунд байна. Банкуудын IPO-г амжилттай хийх нь манай улсын эдийн засагт хэрхэн нөлөөлөх вэ?

-Банкны салбарын шинэчлэлийг ОУВС дэмжиж байгаа. Банкууд олон асуудлыг хамарсан хэд хэдэн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх шаардлагатай болсон нь цаг хугацааны хувьд хэт давчуу байна гэж ОУВС-гийн ажлын хэсэг үзсэн. Стратегийг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд шат дараатай алхмуудыг хийх ёстой.

Эхний ээлжинд банкууд хувьцаагаа нийтэд санал болгохоос өмнө олон улсын хөндлөнгийн аудитын компаниар активын чанарын үнэлгээгээ шинээр хийлгэх хэрэгтэй. Активын чанарын үнэлгээ нь цар тахал эхэлснээс хойш Монголбанкнаас хэрэгжүүлсэн, одоо ч хэрэгжиж байгаа олон төрлийн хөнгөлөлттэй зохицуулалтууд банкны тайлан тэнцэлд сөргөөр нөлөөлөөгүй болохыг баталгаажуулахад шийдвэрлэх ач холбогдолтой.

Иймд активын чанарын үнэлгээний үр дүнд үндэслэн банкуудын тайлан тэнцэлд хяналт шалгалт явуулах боломжийг Монголбанкинд гаргаж өгөх үүднээс хувьцааг олон нийтэд санал болгох хугацааг хойшлуулах зөвлөмж өгсөн. Энэ утгаараа IPO хийх хугацааг 2023 оны зургаадугаар сар болтол хойшлуулсан нь зөв шийдвэр байлаа.

Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээл дээр томоохон IPO хийгдсэн түүх одоогоор байхгүй.

Хугацааг хойшлуулснаар шаардлагатай урьдчилсан нөхцөлийг хангахын зэрэгцээ нөөц төлөвлөгөө боловсруулж авах боломж бүрдэж байна. Мөн түүнчлэн, зохицуулалтын шинэчлэл хийх, төлбөрийн чадваргүйдлийн болон зээлдүүлэгчийн эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоог хуулиар бүрдүүлэх хугацаа гарч, чанаргүй зээлийг шийдвэрлэхэд шаардлагатай нөхцөлүүд бүрдэх юм.

Банкууд IPO-гоо амжилттай хийж чадвал эдийн засгийн тогтвортой, хүртээмжтэй, эерэг өсөлт хэд хэдэн сувгаар урт хугацаанд хангагдана. Нэгт, банкуудын өөрийн хөрөнгө бэхэжсэнээр илүү хямд өртөгтэй зээлийг хувийн хэвшилд зээлдүүлэх чадвар нь нэмэгдэнэ. Хоёрт, банканд тавих хөндлөнгийн хяналт нэмэгдэж, үйл ажиллагаа нь илүү ил тод, тунгалаг болно. Гуравт, банкны хувь нийлүүлэгчдийн төвлөрөл саарч, дотоод засаглал, хяналтын тогтолцоо сайжирч, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын Монголын банкны салбарт итгэх итгэл, хөрөнгө татах боломж нэмэгдэнэ.

- Энэ оны эхний зургаан сарын байдлаар инфляц 16,5 хувьд хүрлээ. Инфляцын түвшнийг бууруулахын тулд Монголбанк ямар арга хэмжээ авах ёстой гэж үзэж байна вэ?

-Импортын барааны үнэ өссөн үед Орос-Украины дайнтай холбоотойгоор олон улсад хүнс, эрчим хүчний үнэ хурдацтай өссөн нь инфляцыг хурдасгасан. Инфляц цаашид ч өсөж жилийн турш хоёр оронтой тоонд байх төлөвтэй байна.

Монголбанканд төсвийн шинж чанартай, мөнгө нийлүүлэх үйл ажиллагаагаа зогсоохыг бид эртнээс зөвлөж ирсэн. Инфляцын хүлээлт урт хугацаанд өөрчлөгдөхөөс сэргийлж сонор сэрэмжтэй байх хэрэгтэй. Цар тахлын сөрөг үр дагаврыг зөөлрүүлэх бодлогыг 2022 оныг дуустал хэрэгжүүлэхээр шийдвэрлэсэн. Мөн тэтгэврийн доод хэмжээг нэмсэн. Монголбанк эдгээр шийдвэр болон хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнд удахгүй хийгдэх тохиргоо инфляцад үзүүлэх үр нөлөөг сайтар тооцож хянах ёстой. Мөнгөний нийлүүлэлт нэмэгдэж, үнийн эргүүлэг үүсэж эхэлбэл мөнгөний бодлогыг цаашид хатууруулах шаардлагатай болох байх. Цаашилбал, Монголбанк инфляцын хүлээлтийн талаар хийдэг судалгаагаа боловсронгуй болгож, мөнгөний бодлогын шийдвэртээ ашиглах боломжийг бүрдүүлэх нь зүйтэй.

Үнийн өсөлт инфляцын хүлээлтэд хэрхэн нөлөөлж байгааг Монголбанк байнга ажиглаж байх нь зүйтэй.

Монгол Улс харьцангуй цөөн хүн амтай, эдийн засгийн эргэлтэд ороогүй нөөцтэй, томоохон зах зээлтэй хөрш оршдог зэрэг бусад улс орны атаархлыг төрүүлэх зүйл их.

► **-2022 он гарснаас хойш ам.долларын ханш өсөж, төгрөгийн ханш суларсаар байна. Мөн валютын нөөц хомсодсон нь бизнес эрхлэгчдэд хүндээр тусч байна. Цаашид валютын ханшийн савлагааны эрсдэлийг бууруулах, валютын нөөц бий болгохын тулд ямар арга хэмжээ авах нь үр дүнтэй вэ?**

- Монголбанкны гадаад валютын нийт нөөц 2021 оны дөрөвдүгээр сард дээд хэмжээндээ хүрснээс хойш 2022 оны хоёр сарын эцсийн байдлаар 3.6 тэрбум ам. доллар болж, 1.3 тэрбум ам.доллараар буурсан. Энэ нь экспортын орлого муудсан, дотоодын эдийн засгийн сэргэлт эхэлсэнтэй холбоотойгоор импорт өссөн, Монголбанкнаас төгрөгийн ам.доллартой харьцах ханшийг тогтворжуулах бодлого хэрэгжүүлсэнтэй шууд холбоотой юм. Монголбанкны гадаад валютын нийт албан нөөцийн хэмжээ импортын хэрэгцээг хангах талаасаа хүрэлцээтэй харагдаж буй боловч Монгол Улсын их хэмжээний гадаад өр, импортын хэт их хамаарлыг харгалзан үзвэл хангалтгүй байна. Иймд валютын ханш зах зээлийн зарчмаар хөдлөх боломжийг Монголбанк саяхнаас олгосон нь зүйтэй байв. Нүүрсний экспорт нэмэгдэж байгаа боломжийг ашиглан дотоодын валютын зах дээр зохистой интервенц хийж, гадаад валютын нөөцөө нэмэгдүүлэхийг бид Монголбанканд зөвлөж байгаа.

Гадаад нөхцөл байдал тодорхой бус байгаагийн дээр 2023 онд төлөгдөх ёстой их хэмжээний гадаад өр хуримтлагдсан. Тиймээс валютын интервенц нь зах зээлийн огцом савлагааг зөөлрүүлэхэд чиглэх ёстой. Гадаад валютын ханшийн хөдөлгөөн илүү уян хатан болсноор хувийн секторт гадаад өр төлбөрөө зохистой удирдах хөшүүрэг нэмэгдэх юм.

-Эдийн засгийн хүндрэлийг даван туулахад эрдэс баялгийн экспорт чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. Энэ үед уул уурхайн мега төслүүдээ Монгол Улс хэрхэн эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, эхлүүлэх ёстой вэ?

-Монгол Улсын уул уурхайн салбар бол эдийн засгийн өсөлтийн зүтгүүр бөгөөд цаашдаа ч энэ үүргээ гүйцэтгэсээр байна. Экспортын түүхий эдийн үнийн өсөлт төсвийн орлогыг нэмэгдүүлж, улмаар цар тахлаас хойш үргэлжилж байгаа эдийн засгийн хүндрэл бэрхшээлийг шийдвэрлэх орон зайг гаргаж өгнө. Иймд, Оюутолгой төслийн

хөрөнгө оруулалтын гэрээнд өөрчлөлт оруулах асуудлыг хурдацтай хэлэлцэж байгаа нь нааштай үйл явдал бөгөөд төслийн хоёр дахь үе шатыг эхлүүлэхэд түлхэц болох учиртай. Ингэснээр Монгол Улс экспортын үнийн өсөлтийн үр өгөөжийг хүртэж чадах юм. Гэхдээ дан ганц ашигт малтмалын нөөц нь хөгжил дэвшлийн баталгаа болж чадахгүй болохыг олон улсын туршлагаас харж болно. Байгалийн арвин их баялагтай олон орон экспортын үнийн савлагаанд өртөж байна. Монгол Улс ч үүнийг тойрч гараагүй.

Иймд, түүхий эдийн үнийн өсөлтөөс орж ирэх их орлогыг илүү оновчтой зарцуулж, үнийн савлагаанд өртөхгүйн тулд макро эдийн засгийн ухаалаг бодлого баримтлах нь чухал байна. Ингэснээр Монгол Улсын ашигт малтмалын арвин их баялаг нийт монголчуудад хөгжил дэвшил авчирч, эдийн засгийн тогтвортой өсөлтөд хүргэх нөхцөл бүрдэнэ. УИХ-ын ээлжит сонгууль 2024 оны дундуур болох учир Монгол Улс урт хугацааны бэрхшээлүүдээ шийдвэрлэх бат бөх суурийг бий болгоход чиглэсэн бодлогын шинэчлэлүүдийг зоригтой хэрэгжүүлэх боломж 2022, 2023 онуудад гарч ирж байна.

-Монгол Улсын эдийн засгийн дунд болон урт хугацааны төлөвийг та хэрхэн дүгнэж байна. Илүү тогтвортой, хүртээмжтэй өсөлтөд хүрэхийн тулд юу хийх ёстой вэ?

-Монгол Улсын худалдааны гол түншүүдийн эдийн засгийн өсөлт саарах төлөв гарсан. Гэсэн хэдий ч дунд хугацааны өсөлтийн төлөв нааштай хэвээр байна. Монгол Улсын эдийн засгийн гол хөдөлгөгч хүч болох Оюутолгой төслийн гүний уурхайн үйлдвэрлэл 2023 оноос эхлэхээр хүлээгдэж байна. БНХАУ-ын дотоод нөхцөл байдал нүүрсний экспортыг хэт их хязгаарлахгүй гэж үзвэл эдийн засгийн өсөлт дунд хугацаанд зургаагаас долоон хувьд хүрч, урт хугацаанд тав орчим хувьд эргэлдэж эрчимжих төлөвтэй.

Өргөн утгаараа авч үзвэл, Монгол Улсын уул уурхай, хөдөө аж ахуй, аялал жуулчлал зэрэг салбарт эдийн засгийн асар их боломж бий. Монгол Улс харьцангуй цөөн хүн амтай, эдийн засгийн эргэлтэд ороогүй нөөцтэй, асар хурдацтай өсөж байгаа томоохон зах зээлтэй хөрш зэргэлдээ оршдог зэрэг бусад улс орны атаархлыг төрүүлэх зүйл их.

Энэ бүх нөөц боломжоо бүрэн дүүрэн ашиглахын тулд Монгол Улс бизнесийн орчноо ►

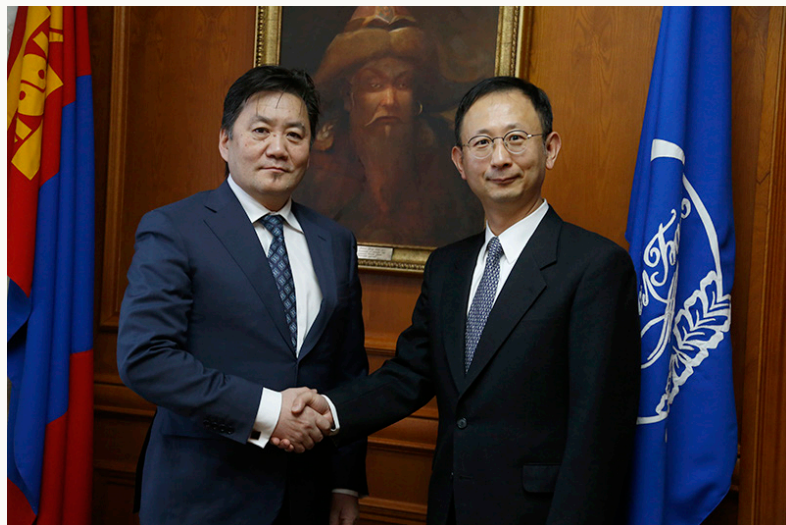
► сайжруулах хэрэгтэй. Энэ хүрээнд төлбөрийн чадваргүйдлийн тогтолцоог боловсронгуй болгож, авлигатай тэмцэх, шүүх эрх мэдэл, засаглалын шинэчлэл эхлүүлж, дэд бүтцийг хөгжүүлэх, уур амьсгалын өөрчлөлтийг хянах, макро санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангаж чадах бодлогуудыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Энэ утгаараа Засгийн газрын урт хугацааны хөгжлийн стратеги болох “Алсын хараа 2050”-ийг бүрэн дэмжиж байна. Засгийн газрын Шинэ сэргэлтийн бодлогод цахим засаглалыг хөгжүүлэх замаар хүнд суртлыг багасгаж, бүтцийн эерэг өөрчлөлтийг үр дүнд хүргэх зорилт дэвшүүлсэн нь сайшаалтай.

-Өнгөрсөн дөрөвдүгээр сард ОУВС-гийн төлөөлөгчдийн айлчлалын үеэр ОУВС-гийн Монгол улсыг хариуцсан ажлын хэсгийн ахлагч хатагтай Банержи ОУВС татварын бодлогын шинэчлэлд хамтран ажиллахад бэлэн байна гэж мэдэгдсэн. Татварын бодлогын шинэчлэл ямар салбарт шаардлагатай вэ? Энэхүү шинэчлэлийн ач холбогдол юу вэ?

-Монгол Улсад хувь хүний орлогын албан татвар регрессив шинжтэй (орлогын хэмжээ өсөх тусам ногдох татвар буурах). Хувь хүний орлогын албан татвар (ХХОАТ)-аас тодорхой хэмжээний орлогыг чөлөөлж байгаа учраас орлого багатай хүмүүст илүү ач холбогдолтой, бага зэрэг шатлалтай гэж хэлж болно. Бусдаар орлого олж байгаа бүх хүн нэг шатлалын арван хувийн татвар төлж байна. Гэтэл НДШ төлөх орлого дээр хязгаар тогтоосноор өндөр орлоготой иргэдэд үйлчилж буй татварын хувь хэмжээ багасч байна.

ХХОАТ-ын тогтолцоог татварын үндсэн зарчмын дагуу, өөрөөр хэлбэл тэгш байдлын зорилтыг хангах үүднээс өндөр орлоготой хүмүүсд илүү татвар ноогдуулах замаар боловсронгуй болгох хэрэгтэй. ОУВС-гаас техникийн туслалцаа хүссэний дагуу Монгол Улсын Засгийн газартай хамтран хувь хүний орлогын татварын тогтолцоог шатлалтай болгож, боловсронгуй болгох хувилбаруудыг судлаж байна. ХХОАТ-ыг шатлалтай болгосноор богино хугацаандаа орлогын тэгш бус байдлыг бууруулахад тусална.

Харин урт хугацаандаа боловсрол, эрүүл мэнд, дэд бүтэц зэрэг чухал салбаруудад

зайлшгүй шаардлагатай хөрөнгө оруулалтыг санхүүжүүлэх, дунд хугацааны өсөлтийн нөөц боломжоо бэхжүүлэх шударга арга зам болно.

-Монгол Улс 34 тэрбум ам.долларын гадаад өртэй байна. Цаашид өрийн менежментийг сайжруулахын тулд юунд анхаарах ёстой вэ? ОУВС манай улсад хөтөлбөр санал болгох шаардлага үүсэхгүй гэдэгт та итгэлтэй байна уу?

-Монгол Улсын гадаад өр сүүлийн 10 жилд түлхүү нэмэгдсэн нь уул уурхайн томоохон хөрөнгө оруулалт, Засгийн газрын зээлтэй холбоотой. 2021 онд гадаад өрийн нөхцөл байдал бага зэрэг сайжирч, төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэхдээ Засгийн газар бэлэн мөнгөө илүү зарцуулж, нийт гадаад өр тодорхой хэмжээнд буурсан.

Гэхдээ хөгжиж буй бусад орнуудтай харьцуулахад харьцангуй өндөр хэвээр байгаа. Иймд Засгийн газар төсвийн алдагдлыг бууруулах, урт хугацаанд төсөв дээр ирэх дарамтыг бууруулах зорилгоор бүтцийн шинэчлэл хийх, өрийн удирдлагыг сайжруулах, дотоодын өрийн зах зээлийг хөгжүүлэх замаар гадаад өр төлбөрөө бууруулах нь зүйтэй.

Мөн Монголбанк гадаад өр төлбөрөө бууруулахад чиглэсэн бодлого барьж ажиллах хэрэгтэй юм. ОУВС-гийн дэмжлэгтэй хэрэгжүүлдэг хөтөлбөрийн тухайд одоогоор эрх баригчид ОУВС-гаас санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх хүсэлт гаргаагүй байна. ■

Засгийн газартай хамтран хувь хүний орлогын татварын тогтолцоог шатлалтай болгож, боловсронгуй болгох хувилбаруудыг судлаж байна.

Гадаад харилцаа

С.Ганхуяг: Төв Азид гарах гарц бол Киргиз улс

Монгол-Киргиз хоёр орны хооронд ашиглагдаагүй маш олон боломж бий.

Монгол Улсаас Бүгд Найрамдах Киргиз улсад суугаа Ерөнхий консулын газрын түвшинийг 2019 онд өөрчлөн Элчин сайдын яам болгож, анхны элчин сайдаар С.Ганхуягийг томилсон. 2019 оноос хойш боловсрол, аялал жуулчлал, оюуны өмч, архив, эрдэм шинжилгээний салбарын хамтын ажиллагааны цөөнгүй баримт бичигт хоёр улс гарын үсэг зураад байна.

Монгол-Киргизийн хоорондох хамтын ажиллагааны талаар Монгол Улсаас БНКУ-д суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд С.Ганхуягаас тодрууллаа.

-Монголын бизнес эрхлэгчид тэр дундаа финтекийн салбарын зарим компани Киргизэд салбар компаниа байгуулан амжилттай ажиллаж байна. Манай аж ахуй нэгжүүдэд Киргизийн зах зээлд гарах ямар боломжууд байна вэ?

-Манай улс Киргизэд элчин сайдын яамаа нээснээс хойш дөрвөн удаагийн өндөр дээд хэмжээний уулзалт зохион байгуулагдлаа. Хоёр орны хооронд эдийн засгийн олон салбарын хамтын ажиллагаа өрнөж эхэлсэн. Монгол иргэд Киргизэд 90 хоног визгүй зорчих боломжтой болж, Улаанбаатар-Бишкек-Улаанбаатарын чиглэлд шууд нислэгтэй болсон. Аялж зугаалах, эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахаар Киргизийг зорьж буй Монгол иргэдийн урсгал ч нэмэгдлээ.

Одоогоор Монголын долоон аж ахуйн нэгж Киргизэд үйл ажиллагаа эхлүүлсний дотор мэдээллийн технологийн хоёр компани, нэг ББСБ, худалдааны нэг байгууллага байна.

Бизнес эрхлэгчид Киргизийн зах зээлийг сонирхох болсон хэд хэдэн шалтгаан бий. Тодруулбал, монголчуудад киргизүүд найрсаг ханддаг, эдийн засгийн хувьд нээлттэй, зургаан сая гаруй хүн амтай том зах зээл гэх мэт. ►

► "Инвескор ББСБ" ХК Киргизэд салбараа байгуулан зээлийн үйлчилгээ үзүүлж эхлээд нэг жил хүрэхгүй хугацаанд Төв Азийн топ 10 ББСБ-ын нэг болсон. Киргиз дэх салбар компани нь цаашид Казахстан, Узбекистанд салбар байгуулахаар ажиллаж байна. Товчхондоо, бид гаднын хөрөнгө оруулагчийг татахад анхаарал хандуулахаас гадна гадагшаа хөрөнгө оруулалт хийх, төрөл бүрийн бүтээгдэхүүн болон технологи экспортлох, уул уурхайн бус бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэх боломж байгаа нь харагдаж байна. Иймд энэ чиглэлд элчин сайдын яамд аж ахуй нэгж, компаниудад дэмжлэг үзүүлэн хамтран ажиллах хэрэгтэй байна.

-Тодруулбал, ямар дэмжлэг шаардлагатай байна вэ? Элчин сайдын яам Монголын компаниудыг Киргизийн зах зээлд хөл тавихад ямар дэмжлэг үзүүлж байна вэ?

-CallPro компани Киргиз Улсад "КоллПро Кэй Джи" салбар компаниа байгуулж, тус улсын "Кыргызтелеком" төрийн өмчийн компанитай хамтран харилцаа холбоо, дотуур холбоо болон дуудлагын төвийн дэвшилтэт үйлчилгээг үзүүлэх чиглэлд хамтран ажиллаж байна. Мөн 50 гаруй Монгол ажилчинтай компани Киргизийн алтны томоохон уурхай болох "Кумтор"-д өрөмдлөг хийж байна. Мөн "Тесо", "Монос" зэрэг компанийг нэрлэж болно.

Гэхдээ дээрх компаниудын Киргиз дэх үйл ажиллагаа жигдэрсэн гэж хэлэхэд эрт байна. Цаашид үйл ажиллагааг нь тогтворжуулах, өргөжүүлэх тал дээр Элчин сайдын яам хамтран ажиллаж байна.

Киргизийн зах зээлд гарах сонирхолтой компаниудыг судалгаа мэдээллээр хангах зорилгоор Монгол Улсын "Эс Ай Си Эй" ХХК болон Киргизийн "М-vector" ХХК-ийн хооронд хамтран ажиллах санамж бичиг байгуулан хоёр улсын худалдаа, эдийн засаг, нийгэм, маркетинг, бизнес, зах зээл, хэрэглэгчийн судалгааны чиглэлд хамтран ажиллахаар тохиролцож, хамтарсан мэдээ, мэдээллийн дата бааз бий болгохоор ажиллаж байна. Тиймээс тус улсын зах зээлд гарах сонирхолтой компаниуд шаардлагатай судалгаа мэдээллээ авахын тулд "Эс Ай Си Эй" ХХК-д хандаж болно.

-Хөдөө аж ахуйн чиглэлээр хэрхэн хамтарч байна вэ? Киргизээс Монголд нутагшуулах

боломжтой ямар технологи байна вэ?

-Киргиз жимсээрээ алдартай, маш сайн ногоон байгууламжтай улс. "Тэрбум мод" үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд миний бие Киргизийн Ерөнхийлөгчтэй уулзаж, ногоон байгууламж нэмэгдүүлэх чиглэлд технологийн тусламж хүссэн. Энэ хүрээнд модны суулгац нийлүүлэх, хөрсний шинжилгээ хийх, зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэх зэргээр хамтран ажиллахаар боллоо. Тухайлбал, Киргизийн "Агро органик" компанийг Монголд байгуулахаар болсон. Ногоон байгууламж гэдэг нь нэг суулгац тарихын нэр биш. Илүү цогц дэмжлэг шаардлагатай. Киргизийн компанийн төлөөлөгч хөдөө орон нутагт хөрсний судалгаа хийх ажлаа эхлүүлсэн. Тэд энэ судалгаандаа үндэслэж ямар төрлийн ургамал ургуулах, арчлах талаар дүн шинжилгээ бүхий зөвлөгөө мэдээлэл, технологийн дэмжлэг үзүүлэх юм.

Мал аж ахуйн хувьд махны чиглэлийн "Аршаан" үүлдрийн хонийг үржүүлэхэд Киргиз улс ихээхэн ач холбогдол өгдөг. Энэ үүлдрийн нэг хуц 50 мянга орчим ам.доллар буюу Монгол хониноос хэд дахин үнэтэй. "Аршаан" үүлдрийг Монголд нутагшуулах ямар боломж байна вэ гэдгийг судалж эхэлсэн. Одоогоор 100 хонийг хоёр орон хоорондоо солилцож, үржил селекцийн аргаар малын чанарыг сайжруулах туршилтын ажлыг эхлүүлэхээр болсон.

Киргиз улсын газар нутгийн 70 хувь нь уулархаг, зөөлөн дулаан, манай баруун аймгуудтай ойролцоо байгаль, цаг агаартай. Өнгөрсөн таван сард Киргизэд болсон "Иссык-куль 2022" олон улсын аялал жуулчлалын үзэсгэлэнд Увс аймгийн Засаг дарга Ч.Чимэд оролцож илтгэл тавьсан. Энэ үеэр Монгол Улсын баруун бүс нутагт чиглэсэн аяллын маршрут хөгжүүлэх, жуулчин солилцох, эрүүл мэндийн аяллыг хөгжүүлэх, сувиллын эмчилгээ, заслын талаар эмч, эмнэлгийн ажилтнуудыг чадавхжуулахад хамтран ажиллахаар тохиролцлоо.

Эцэст нь хэлэхэд Монгол-Киргиз хоёр орны хооронд ашиглагдаагүй маш олон боломж бий. Мөн Киргиз улс Монголын компаниудын хувьд Казахстан, Узбекистан, Туркменистан гээд Дундад Азийн орнууд руу гарах гарц болно гэдэгт эргэлзэхгүй байна. ■

"Инвескор ББСБ" ХК Киргизэд салбараа байгуулаад нэг жил хүрэхгүй хугацаанд Төв Азийн топ 10 ББСБ-ын нэг болсон

Бүтээн байгуулалт

Гараанаас хөдөлсөнган зам

Тавантолгой-Гашуунсухайт чиглэлийн төмөр зам жилд 30-50 сая тонн ачаа тээвэрлэх хүчин чадалтай.

Сүүлийн хоёр жил гаруйн хугацаанд дэлхий даяар өрнөж буй олон түүхэн үйл явдал нь тээвэр логикийн салбарын ач холбогдлыг улам өндөрт өргөв. Нүүрс гэсэн экспортын ганц гол “хөзөр”-тэй, газарзүйн хувьд хоёрхон хөрштэй манай улсад энэ салбар бүр ч ач холбогдолтой агаад стратегийн нэн чухал түүхэн бүтээн байгуулалтыг есдүгээр сарын 9-нд ашиглалтад орууллаа.

Биднийг Тавантолгой-Гашуунсухайтын төмөр замын нээлтийн ажиллагааг сурвалжлахаар очсон өдөр говийн тэнгэрт бүртийх ч үүлгүй, нар эгц дээрээс төөнөж байв. Монгол инженерүүд, төмөр

замчид яг л ийм аагим халуунд мөн хүйтэн, салхи, шуургатай өдрүүдэд ч их бүтээн байгуулалтын ажлыг зогсолтгүй өрнүүлж дээ гэсэн бодол өөрийн эрхгүй төрж байлаа.

Манай улс тэртээ 1955 онд хойд, урд хилээ холбосон 1111 км төмөр замыг ЗХУ-ын тусламжтай барьж, ашиглалтад оруулж байв. Үүнээс 70 жилийн дараа импорт, экспортын өндөр ач холбогдолтой хоёр дахь төмөр замаа монгол инженерүүд өөрсдийн хүч хөдөлмөр, ур ухаанаар инновац шингээн барьж чадлаа. Одоогоос дөрвөн жилийн өмнө буюу 2018 оны наймдугаар сард Засгийн газрын 242 дугаар ►

► тогтоол гарч, “Монголын төмөр зам” ТӨХК, “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК хамтран Тавантолгой-Гашуунсухайт чиглэлийн төмөр замын төслийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх “Тавантолгой төмөр зам” ХХК-ийг байгуулж байв. Ийнхүү цаасан дээр байсан төслийг ерөнхий гүйцэтгэгч “Бодь интернэшнл” компани болон туслан гүйцэтгэгч үндэсний 600 орчим аж ахуйн нэгж, 2000 гаруй техник, машин механизм, 5000 гаруй инженер, техникийн ажилтны хүчин чармайлт, нийт 1.3 тэрбум ам.долларын өртөгтэйгөөр дөрвөн жилийн дотор барьж ашиглалтад орууллаа.

Тавантолгой-Гашуунсухайт чиглэлийн төмөр зам нь манай улсын анхны нэгдүгээр зэрэглэлийн, уулзваргүй, хоёр өртөө, зургаан зөрлөг, 16 гүүртэй, хагас автомат хориглолтой, жилд 30-50 сая тонн ачаа тээвэрлэх хүчин чадалтай 233.6 км үргэлжилсэн төмөр замын цогц бүтээн байгуулалт юм.

Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сумын төвөөс урагш 10 км-ын зайд байрлах Тавантолгой өртөөнөөс Гашуунсухайт-Ганцмод боомтыг чиглэсэн уг төмөр замын эхлэл тавигджээ.

Манай улс эл төмөр замын төсөл дээр ихээхэн улс төржиж, хоорондоо талцан маргалдаж, төслийн ажлыг олон дахин эхлүүлж, зогсоож ёстой л “дутуу алсан могой” мэт болгон гацаасаар өдий хүрсэн. Нарийн болон өргөн царигийн маргаан улс төр, бизнесийн бүлэглэлүүдийн дунд өрнөж сүүлдээ монголчууд нэгнийгээ “орос, хужаагийн тагнуул”, “эх орноо худалдагч” зэргээр цоллож айхтар их хэрүүл болж байсныг та санаж байгаа биз ээ. Энэ мэт хэрүүл маргаан, санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын асуудлаас үүдэн эл төмөр замыг ашиглалтад оруулахын тулд бид 14 жилийг зарцуулжээ.

Уул уурхайн бүтээгдэхүүн, эрдэс баялгаа импортолж төсвөө бүрдүүлдэг улсын хувьд тээвэр логистикийн хөгжил хамгийн чухал гэдгийг ойлгож, энэхүү төмөр замын алдагдсан боломжийн өртгийн талаар ч ярих болсон. Зарим эдийн засагч, шинжээчид уг төмөр замыг нарийн, өргөн цариг хэмээн маргалдахгүйгээр 14 жилийн өмнө ашиглалтад оруулсан бол монголчууд хэдий хэр хэмжээний орлого, мөнгөн дүнг төсөвтөө бүрдүүлэх байсныг бодож тооцоолжээ. Ингээд ч зогссонгүй төслийн ерөнхий гүйцэтгэгч “Бодь интернэшнл” групп өрсөлдөгчгүйгээр сонгогдлоо

хэмээн бас л шуугиж байлаа.

Гэхдээ “Бодь интернэшнл” энэхүү төмөр замын төсөл дээр цар тахалтай, хил гаалийн хязгаарлалт, Орос-Украины дайн дэгдсэн амаргүй үед тасралтгүй ажилласаар түүхэн бүтээн байгуулалтыг амжилттай дуусгаж чаджээ гэсэн бодол нээлтийн ажиллагаанд оролцох үеэр төрж байв.

Тавантолгой төмөр замын нээлтийн өдөр албан ёсны анхны тээвэрлэлтийг эхлүүлж, нийт 4700 тонн нүүрс ачсан 50 гал тэрэг дуут дохиогоо хангинуулсаар Гашуунсухайт боомтыг зорин замдаа гарсан. Гэхдээ нүүрс ачсан галт тэрэг БНХАУ-ын Ганцмод боомтоос наана 3.2 км зайд очиж нүүрсээ буулгах бөгөөд цааш нь автомашинаар хил гаргаж байгаа юм.

Цаашид төмөр зам холбох байгууламжийн зураг төслийг БНХАУ-тай тохиролцож, “Хятадын зураг төслийн хүрээлэнгээр” хийлгэхээр болсон. Ирэх жилийн хавраас холболтын ажлыг эхлүүлэхээр төлөвлөсөн гэдгийг “Тавантолгой төмөр зам” компанийн гүйцэтгэх захирал Н.Удаанжаргал хэлж байлаа. Ташрамд сануулахад, БНХАУ-ын Төрийн зөвлөлийн гишүүн, Гадаад хэргийн сайд Ван И өнгөрсөн наймдугаар сард манай улсад албан ёсны айлчлал хийх үеэр Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэтэй Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын төмөр замын холбох цэгийг эцэслэн тохиролцсон билээ.

Түүнчлэн төмөр замын хилийн үйл явцыг зохицуулах хэлэлцээрийг манай улс Хятадын талтай байгуулах шаардлагатай. Тиймээс 1955 оны Монгол-Хятадын хилийн төмөр замын хэлэлцээрт нэмэлт өөрчлөлт оруулах аж. Энэ хэлэлцээрт нэмэлт өөрчлөлт оруулахад анхаарал хандуулах хүсэлтийг УИХ-ын дарга Г.Занданшатар манай улсад есдүгээр сарын 10-12-ны өдрүүдэд айлчилсан БНХАУ-ын Бүх Хятадын Ардын Төлөөлөгчдийн Их Хурлын (БХАТИХ) Байнгын хорооны дарга Ли Жанышунд тавиад буй. Мөн хоёр талын хооронд 2014 онд байгуулсан “Төмөр замын дамжин өнгөрөх тээврийн хамтын ажиллагааны тухай Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр”-ийг БХАТИХ аль болох хурдан соёрхон батлахыг хүссэн юм.

Уг төмөр замтай холбоотой ажил үүгээр дуусахгүй. Нүүрсээ хилээр шуурхай гаргахын

Анхны тээвэрлэлтийг эхлүүлж 4700 тонн нүүрс ачсан 50 галт тэрэг дуут дохиогоо хангинуулсаар Гашуунсухайт боомтыг зорилоо.

**Уулзваргүй
төмөр
замаар
ачаатай
галт тэрэг
цагт 80 км
хурдлах бол
хоосон үедээ
100 км цагийн
хурдтай явах
боломжтой.**

► тулд ачих-буулгах терминалын барилгын ажлын зураг төслийг эхлүүлжээ. Тавантолгой нүүрсний бүлэг орд дээр ажиллаж буй “Эрдэнэс Тавантолгой”, “Энержи ресурс”, орон нутгийн өмчит “Тавантолгой” ХХК тус тусын нүүрс ачиж шилжүүлэх терминалаа ойрын хугацаанд барьж ашиглалтад оруулах юм.

Ойрын 2-3 жилд дуусгана хэмээн төлөвлөж буй энэ бүх ажлын дараа уг төмөр замаар дээд тал нь 53 сая тонн нүүрс экспортлох боломжтой. Ийм хэмжээний нүүрс тээвэрлэхийн тулд өдөрт 14 галт тэрэг аялуулах тооцоо гарчээ. Энэ хэрээр улсын төсөвт жилд дунджаар 44 сая ам.долларын татвар төвлөрүүлэх бөгөөд БНХАУ руу экспортлох нүүрс тээврийн өртөг Тавантолгой уурхайгаас Ганцмод боомт хүртэл 47 ам.доллараас 12 ам.доллар болж, тонн тутамд дөрөв дахин буурна.

Түүнчлэн төмөр зам бүрэн ашиглалтад орсноор 2000 орчим байнгын ажлын байр шинээр бий болж, Таван толгой бүлэг орд орчмын уурхайнуудын олборлолт 2-3 дахин нэмэгдэнэ гэдгийг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх нээлтийн ёслолын үеэр онцолсон. Мөн тэрбээр “Тавантолгой-Гашуунсухайт чиглэлийн энэхүү ган зам бол Монгол Улсын хөгжил дэвшил, хөрөнгө оруулалтын төмөр судас юм. Хөгжлийн энэхүү төмөр замыг дагасан шинэ амьдрал бий болж, суурьшлын бүсүүд шинээр сүндэрлэн, ажлын байр нэмэгдэж, хот, хөдөөгийн хөгжлийг түргэтгэх амьдралын зам байх болно” хэмээн дурдсан.

Нийт 1.3 тэрбум ам.доллараар барьсан уг төмөр замыг бүрэн хүчин чадлаар ашиглахад саад болж буй дараагийн асуудал нь зүтгүүр юм. Төмөр замын дээд, доод бүтцийн барилга угсралт, дохиолол холбоо, эрчим хүч, хөдлөх бүрэлдэхүүний засвар зэргийг монгол инженер, техникийн ажилтнууд хариуцан хийх чадамжтай болсон. Харин зүтгүүрийг бид дотоодод үйлдвэрлэдэггүй тул гаднаас захиалаад байсан ч Орос-Украины асуудлаас үүдэн хөдлөх бүрэлдэхүүний нийлүүлэлт саатаж байна. Тиймээс өөр сонголт хийхээс аргагүй болоод байгаа гэдгийг “Тавантолгой төмөр зам” ХХК-ийн захирал Н.Удаанжаргал учирлаж байлаа.

Нээлтийн ёслолын ажиллагааны дараа том шар зүтгүүрт холбосон гурван галт тэрэгт Н.Удаанжаргал захирлаар ахлуулсан салбарын

сайд, Засгийн газрын гишүүд, сэтгүүлчдийн баг суун Тавантолгой өртөөнөөс 18 км зайд орших Хайрхан зөрлөгийн зүг хөдөллөө. Уулзваргүй төмөр замын давуу талыг энэхүү богино аяллын үеэр мэдэрсэн юм. Өмнө нь уулзвартай төмөр замаар зорчих үед байнга сонсогдох “түг түг” гэсэн дуу чимээ, заримдаа галт тэрэг гацах мэт зогсолт хийдэг тэрхүү хөдөлгөөн огтоос алга болжээ. Уулзваргүй гэдгийн учир нь энэ аж. Уулзваргүй төмөр замаар ачаатай галт тэрэг цагт 80 км хурдлах бол хоосон үедээ 100 км цагийн хурдтай явах боломжтой гэнэ. Нэгдүгээр зэрэглэлийн ангилалд багтаж байгаа учраас үүнийг дагаад техник, технологиуд нь ч сүүлийн үеийн ашиглалтын зардал багатай гэдгийг уг төсөл дээр ажилласан “Бодь интернэшнл” группийн төсөл хариуцсан захирал Б.Эрдэнэбаяр хэлж байлаа. Мөн дохиолол холбооны тоноглол нь заавал хүний оролцоотой хянах шаардлагагүй хамгийн сүүлийн үеийн дэвшилтэт технологийг ашиглан хаана ямар гэмтэл гарч байгааг хянах, урьдчилан сэргийлэх боломжтой. Цаашлаад вагон зүтгүүрийг ч урт хугацаанд ашиглах, засвар үйлчилгээ бага хийгдэх ач холбогдолтой аж. Бэлэн байдлын коэффициент нь зүтгүүр дээр гэхэд 95 хувьтай гэдгийг тэрбээр онцолж байсан юм.

Нүүрсийг автомашинаар тээвэрлэх зардал тонн тутамд 36 ам.доллар байгаа бол төмөр замаар нэг тонн нүүрсийг 240 км тээвэрлээд буцаад ирэхэд 12 ам.доллар болно гэж тооцоолсон байна. Автозам дээр алдаж байсан өртгөө уурхайнууд ийнхүү ашиг болгон “хувиргах” боломжтой болжээ. Цаашдаа зорчигч тээвэр хийх ч бүрэн боломжтой гэдгийг Н.Удаанжаргал захирал хэлэв.

“Бодь интернэшнл” компани уг төмөр замыг тавьсан хөрөнгө оруулалтынхаа оронд “Эрдэнэс Тавантолгой” компанийн олборлосон нүүрсний 10 хувийг таван жилийн хугацаанд авах юм. Өөрөөр хэлбэл, нүүрс нийлүүлээд төмөр зам тавиулах бартерийн гэрээ хийгджээ.

Ийнхүү монголчууд өөрсдийн гараар бүтээн байгуулсан анхны хэмээх тодотголтой, түүхэнд тод мөрөө үлдээсэн төмөр замтай боллоо. “Зам дагаж хөгжил ирнэ” гэдэг. Гараанаасаа гарсан ган замуудын ачаар Монголын эдийн засгийн урсгал эрчимжих цаг айсуу. ■

Байр суурь

С.БЯМБАЦОГТ

Зам, тээврийн
хөгжлийн сайд

-14 жилийн турш барина, барихгүй гэсэн хэрүүл маргаантай байсан төмөр зам намайг Зам, тээврийн хөгжлийн сайд болоод удаагүй байхад ийнхүү ашиглалтад орлоо. Уг төмөр зам бол Монгол Улсын экспортын гол чиглэлийн, хөгжил дэвшилд маш том хувь нэмэр оруулах, богино хугацаандаа төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой. Мөн ойрын ирээдүйд энэ замаар импортын ачаа тээвэр ч хийгдэнэ. Төмөр зам ямар их хэрэгтэй байсан юм бэ гэдгийг тун удахгүй монголчууд нүдээрээ харж, мэдрэх болно. Улс төрчдийн 14 жил үргэлжилсэн төмөр замын хэрүүл маргаан эцэс тавигдсан өдөр болж байна.

Зүүн, баруун чиглэлийн босоо төмөр зам, Богдхан, Ханги-Мандалын төмөр зам зэрэг

томоохон бүтээн байгуулалтын ажлуудыг эрчимтэй хийж хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа.

Ойрын үед тулгамдаж байгаа асуудал бол Ханги-Мандалын төмөр замын хил холболтын цэгийг тодорхойлох юм. Хил холболтын цэгийг тодорхойлж чадахгүй бол олон тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт, бүтээн байгуулалт үр өгөөжөө өгөхгүй. Богино хугацаанд энэхүү 200 гаруй км төмөр зам баригдаж дуусна.

Мөн Зүүнбаян-Тавантолгой төмөр замын хил холболтын асуудлыг ОХУ, БНХАУ-ын Засгийн газартай ярьж тохиролцоо шаардлагатай. Энэ бүх асуудлыг шийдэх юм бол төмөр замуудаар ачаа тээвэр маш хурдан эргэлтэд орж, ачаа тээврийн гацаа ч багасах болно.

Ж.ГАНБААТАР

Уул уурхай, хүнд
үйлдвэрийн сайд

-Монголчууд маргалдаж хоорондоо талцалгүй нэгдэж, зориглоод хөдөлбөл хийж чадахгүй ажил гэж байхгүй гэдгийг ойлголоо. Үүнийг гадна, дотны олон хүн ажиглаж байгаа. Тиймээс энэ төмөр зам зөв дохио болж байгаа юм. Монголчууд зүтгээд хийвэл болдог гэдгийг харуулсан бүтээн байгуулалтын ажил боллоо. Уул уурхайн томоохон төслүүд дээр ч гэсэн маргалдаад, талцаад байх нь эдийн засгийн маш их алдагдалтай гэдгийг ойлгох хэрэгтэй. Үүнийг Тавантолгойн төмөр замын асуудлаас харлаа шүү дээ.

Эдийн засгийн үр нөлөө хамгийн чухал. Автозамаар нүүрсээ гаргаснаас төмөр замаар гаргах нь ямар ач холбогдолтой болохыг монголчууд ойлгосон. Тонн тутамд тав дахин хямд өртгөөр гарна. Бид тонн тутамд долоогоос найман доллар гэж төсөөлж байсан бол өнөөгийн ханшаар тонн тутамд 12 долларын өртгөөр гаргахаар байна. Мэдээж өртөг

зардал, шатахуун тосны үнэ хөдөлмөрийн хөлс нэмэгдсэн зэрэг олон зүйл нөлөөлж байгаа.

Цар тахлын үед хил гаалийн хязгаарлалтаас үүдэн хоёр контейнер оруулж ирэхийн тулд ямар их бэрхшээл учирч байлаа. Гэтэл энэ том бүтээн байгуулалтын ажлыг хийхэд хил гаалийн, хөрөнгө мөнгөний бэрхшээл тун их байсныг маш сайн ойлгож байгаа. Тиймээс энэ ташрамд уг томоохон бүтээн байгуулалтын ажлыг хийж гүйцэтгэсэн хувийн хэвшлийнхэнд талархсанаа илэрхийлье.

Тавантолгойн уурхай бол маш олон жил ашиглах нөөцтэй, 8.3 тэрбум нөөцтэй, үүнээс 53 хувь нь коксжсон нүүрс. Жилд 40 сая тонныг гаргана гэхээр маш их ашигтай. Энэ төмөр зам ашиглалтад орсноор экспортын төлөвлөгөөг 30-40 сая тонн хүргэх бүрэн боломжтой боллоо. Мэдээж Зам, тээврийн хөгжлийн яамтай хамтран зөв зохион байгуулалтад оруулж, оновчтой төлөвлөгөө гарган ажиллах болно.

Ч.ХҮРЭЛБААТАР

Эдийн засаг,
хөгжлийн сайд

-Тавантолгойн төмөр замын ажлыг 14 жилийн өмнө, Ерөнхий сайд С.Баярын Засгийн газрын үед эхлүүлж байсан. У.Хүрэлсүхийн Засгийн газрын үед ажлыг нь дахин эхлүүлж, одоо Л.Оюун-Эрдэнийн Засгийн газрын үед ашиглалтад орууллаа.

Хамгийн гол нь энэ төмөр зам Монгол Улсын экспортод чухал нөлөө үзүүлнэ. Экспорт нэмэгдвэл валютын нөөц нэмэгдэж, төгрөгийн ханш тогтворжих боломж бүрддэг. Энэ байдал эргээд ард

түмэнд үнийн өсөлтөөр дамжин хүрдэг инфляцыг хазарлахад маш чухал үүрэгтэй.

Уг төмөр замын ажил цаашаа үргэлжилнэ. Бүрэн хүчин чадлаараа ажиллахад хоёр жил орчмын хугацаа шаардлагатай болов уу. Хоёр улсын хил дээр нэлээд ажил хийгдэнэ. Ирэх нэг жилийн хугацаанд Тавантолгой төмөр замаар таваас зургаан сая тонн нүүрс гарах урьдчилсан тооцоо гаргасан.

Р.СЭДДОРЖ

Өмнөговь
аймгийн Засаг
дарга

-Манай аймгаар дамжин өнгөрдөг замбараагүй тээвэр логистикийн асуудал эмх цэгцэд орж, байгаль орчинд ээлтэй бүтээн байгуулалт боллоо. Уг төмөр зам Өмнөговь аймгийн Цогтцэций, Баян-Овоо, Ханбогд сумын нутгаар дайран өнгөрч байна. Эл төмөр замыг бүтээн босгоход түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглуулах журмын дагуу худаг усаа ашиглуулах, малчид ард иргэд нүүдэл суудал хийдэг зам, байршлаа өөрчлөх зэргээр бүхий л боломжоороо дэмжиж ажилласан.

Төмөр замын бүтээн байгуулалтын үед газар шороо ашигласан хэсгүүдэд цаашдаа нөхөн

сэргээлт хийх зайлшгүй шаардлагатай. Мал, хүн амьтан унаж осолдох тохиолдол гардаг учраас газар шороо ашигласан компаниуд нь эл төмөр замын нэр хүндийг унагалгүй, хуулийн дагуу нөхөн сэргээлтээ ёс журмын дагуу хийж дуусгаасай гэж хүсэж байна.

Анхны зурагт мал, амьтны гарц, гарам олныг хийхээр тусгасан. Гэтэл одоо хийсэн гарц хоорондын зай хэтэрхий хол, дэндүү намхан, тэмээ багтахааргүй байна гэсэн шүүмжлэлийг малчид хэлж байгаа. Гэхдээ энэ асуудлыг хоорондоо харилцан ярилцаж, малчдын хүсэлтийг шийдвэрлэнэ гэж найдаж байна.

Н.ЭНХБАЯР

Эдийн засагч

-Хэвлэл мэдээлэлд гарсан мэдээллүүдээс харахад одоогоор энэ төмөр зам хилийн боомтод хүрээгүй, хил дээр баригдах шилжүүлэн ачих байгууламжийн зураг төсөл бэлэн болсны дараа үлдсэн төмөр замыг барина гэж мэдээлжээ.

Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын аль цэгээр төмөр замыг гаргах талаар хоёр улсын Засгийн газар, холбогдох яамд, агентлагууд яриа хэлэлцээг үргэлжлүүлсэн хэвээр байна. Энэхүү яриа хэлэлцээ эцэслэж, хилийн боомт дээр ачаа шилжүүлэн ачих байгууламжийг барих үйл ажиллагаа ирэх 2023-2024 оноос хэрэгжинэ гэсэн байсан.

Үүнээс үзвэл 2024 оны эцэс, 2025 оны хавраас төмөр замаар нүүрс тээвэрлэн экспортод гаргах үйл ажиллагаа эхлэх бололтой. Мөн Тавантолгойн орд дээр нүүрс ачих томоохон байгууламжийн зураг төслийг боловсруулж, барилга угсралтын ажил өнгөрсөн хавар эхэлжээ. Иймээс эдгээр дэд

бүтцийн байгууламжууд баригдаж ашиглалтад орсны дараа буюу 2025 оноос бид энэхүү төмөр замын үр ашгийг хүртэх боломжтой.

Тухайн үед БНХАУ-ын нүүрсний эрэлт хэрэгцээ, үнэ ханш ямар байхаас хамаарч тухайн онд хэдий хэмжээний нүүрс гаргаж чадах вэ гэдэг нь тодорхой болох юм. Одоогоор бид зөвхөн уг төмөр замын тээвэрлэлтийн боломжит дээд хэмжээний талаар л ярьж байна. Бодит байдал дээр нүүрсний ачилт, буулгалт, төмөр замын тээвэрлэлт, хилийн нэвтрүүлэх хүчин чадал, худалдан авагч орны эрэлт хэрэгцээ зэрэг олон хүчин зүйлээс 2025 онд экспортод гаргах боломжтой нүүрсний хэмжээ нарийн тодорхой болох учиртай. Төмөр замыг барьж бүрэн ашиглалтад оруулсан нөхцөлд нүүрсний тээвэрлэлтийн өртөг зардал буурах ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Б.ЛАКШМИ

Эдийн засагч

-Нүүрсээ илүү хурдан бөгөөд их хэмжээгээр тээвэрлэх боломж нээгдэж байна. Тээврийн зардал буурах, байгаль орчин дахь сөрөг нөлөө багасах зэрэг ач холбогдолтой. Гэхдээ Хятадын төмөр зам нарийн царигтай учраас хил дээр зайлшгүй шилжүүлэн ачилт хийх шаардлага бий. Шилжүүлэн ачих терминалын бүтээн байгуулалтын ажил хийгдэж байгаа энэ үед хамгийн гол нь терминалын хүчин чадлыг маш сайн тооцож хийх хэрэгтэй. Их хэмжээний нүүрсийг шилжүүлэн ачих учраас хүчин чадлыг хангалттай хэмжээнд байлгах хэрэгтэй. Замын-Үүдийн боомтын ачаа өргөдөг кран байнга эвдэрдэг шиг дутуу, чанаргүй, хүчин чадлын хувьд муу терминалыг Гашуунсухайт

боомт дээр байгуулж болохгүй.

Далайд гарцгүй манай орны хувьд дэд бүтцийн бүтээн байгуулалт маш чухал. Томоохон бүтээн байгуулалтын төслүүдийг улс төржүүлж болохгүй гэж ойлгох хэрэгтэй. Төмөр зам барина гэдэг Монгол Улсын стратегийн томоохон бүтээн байгуулалт юм. Тиймээс уг асуудлыг улс төрөөс ангид байлгаж, төлөвлөсөн зүйлсээ хэрэгжүүлж хийх хэрэгтэй. Энэ хугацаанд монголчууд төмөр замаа барьсан бол хэчнээн хэмжээний нүүрс экспортлох байсан бол? Өнгөрсөн хугацаанд дэлхийн түүхий эдийн үнэ маш өндөр байсан. Энэ хугацааны алдагдсан боломж байгаа. Энэ алдаануудаа дахин давтмааргүй байна. ■

KIKO MIZUHARA'S CHOICE

CONSTELLATION COLLECTION

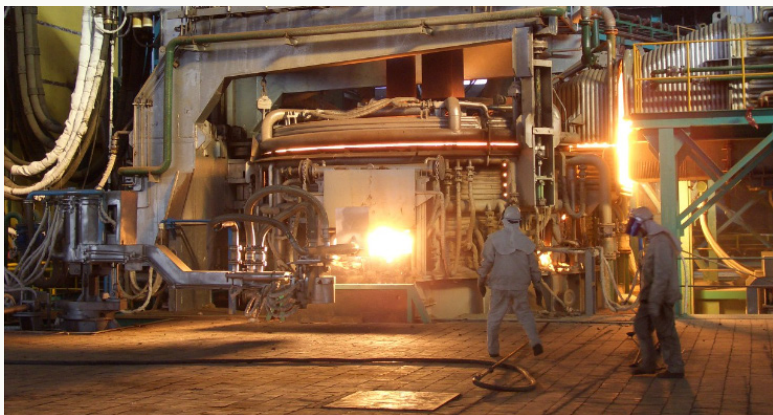
Пастел ягаан өнгийн дэлгэцтэй нарийн технологийн 28мм хэмжээтэй энэхүү Constellation загвар нь хурц шийдэмгий, төрөлхийн авьяаслаг эмэгтэй хүний хамгийн төгс сонголт болсон цаг юм. Энэ гоёмсог загварыг амжилтаараа гялалзаж яваа загвар өмсөгч, жүжигчин, дизайнер Кико Мизухара сонголоо. Тэр бол асар их эрч хүчтэй цацарч буй гэрэл юм.

OMEGA

OMEGA Boutique
Shangri-la молл 1 давхарт 75057055

Эрчим хүч

Нүүрсийг орлуулах технологи эрчимтэй хөгжиж байна

Сүүлийн хоёр жил гаруй хугацаанд цар тахлын улмаас тасалдаад байсан манай улсын нүүрсний экспорт нэмэгдэж, урд хөршийн татан авч буй нүүрсний хэмжээ энэ оны тавдугаар сарын дундаас эхлэн огцом өсөв. Хятадын улс төрийн байдлыг ажиглавал ойрын ирээдүйд коксжих болон хүрэн нүүрсний аль аль нь эрэлтгүй байх хандлага бий.

“Coal Mongolia-2022” чуулганы үеэр “Монгол нүүрс ассоциаци”-ийн Гүйцэтгэх захирал Ж.Золжаргал “2022 онд Монголын нүүрсний экспорт гуч гаруй сая/тонн-д хүрэх боломж бүрдсэн” гэв. Харин Монгол Улс урт буюу дунд хугацааны нүүрсний экспортын ирээдүйгээ хэрхэн төсөөлж, нарийн тооцоолол судалгаанд үндэслэсэн төлөвлөгөө боловсруулсан уу гэдэг асуудал анхаарал татаж байна.

Манай улсын нүүрсний гол экспортлогч орон БНХАУ хүрэн нүүрснээс татгалзах бодлогыг шат дараатай хэрэгжүүлж буйн дээр коксжих нүүрсийг гол түүхий эдээ болгодог гангийн үйлдвэрлэл нь хумигдана гэж эдийн засагчид үзэж байна.

БНХАУ-ын гангийн хэрэглээ сүүлийн 20 жил тасралтгүй өсөж, нэг хүнд ноогдох гангийн хэрэглээгээр дэлхийд хоёрт бичигдэж байна.

Гангийн хэрэглээг ийнхүү нэмэгдүүлж буй гол хүчин зүйл нь барилгын салбар. БНХАУ-д саяхан болсон үл хөдлөх хөрөнгийн хямралыг эдийн засагчид үл хөдлөх хөрөнгийн нийлүүлэлт нь

**Хятад улс
2050 онд
нүүрс төрөгч
ялгаруулдаг
технологийн
хэрэглээг 30
хувь бууруулна.**

эрэлтээсээ давснаас шалтгаалсан гэж тайлбарласан. АНУ, Их Британи, Япон, БНСУ зэрэг дэлхийн томоохон эдийн засгуудын жишгээс харвал гангийн хэрэглээний огцом өсөлт дээд цэгтээ хүрвэл зах зээл ханасны улмаас унах, эсвэл тухайн цэг дээрээ тогтдогт чиг хандлага ажиглагддаг юм. Эл чиг хандлагаар баримжаалан төсөөлвөл цаашид БНХАУ-ын гангийн хэрэглээ сүүлийн 20 жилийнхтэй ижил хэмжээгээр өсөхөөргүй байна.

Үүнээс гадна хятадуудын толгойны өвчин болж буй асуудал бол нүүрстөрөгчийн давхар ислийн ялгарлын оргил үеийг 2030 оноос өмнө дуусгавар болгох. Дэлхийн нүүрстөрөгчийн 30 хувийг дангаараа ялгаруулж буй тус улс 2060 он гэхэд хүлэмжийн хийн ялгарлыг тэглэх зорилт тавьж, байгаль орчинд ээлтэй цэвэр технологийн дэд бүтцийн хөгжилд 16 их наяд ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийсэн.

Нүүрстөрөгчийн ялгарлаараа эрчим хүчний салбарын дараа ордог гангийн үйлдвэрлэлд ч реформ хийж, хаягдал төмрөө дахин боловсруулах технологийг хөгжүүлэх ажлыг эрчимжүүлжээ. 2015 онд нэг тонн ган үйлдвэрлэхэд 660 кг нүүрс шатаадаг байсан бол энэ үзүүлэлт 2022 онд 30 хувиар буурсны дээр 2015 онд 88 мянган тонн хаягдал төмрийг дахин боловсруулж байсан бол 2022 онд 233 сая тонныг дахин боловсруулж байна. Өнгөрсөн таван жилд гарсан уг өөрчлөлтийг цаашид үргэлжлүүлэх аваас ирэх таван жилд жил бүр 300 сая тонн ганг дахин ашиглах юм.

БНХАУ коксжих нүүрс хэрэглэдэг технологиос гадна “Electric Arc Furnace” буюу хаягдал төмрөө дахин боловсруулах технологиор ган үйлдвэрлэдэг. Энэ технологи нь коксжих нүүрс шатаах технологиос гурваас дөрөв дахин бага нүүрстөрөгч ялгаруулдаг. Үүнээс гадна 14 тэрбум долларын хөрөнгө оруулалт бүхий нүүрсийг устөрөгчөөр орлуулах технологийн судалгааг эхлүүлсэн бөгөөд энэ технологийн нүүрстөрөгчийн ялгаруулалт тэг байх юм.

Энэ талаар “Mira Mongolia” судалгаа, мэдээллийн фирмийн судлаач Ц.Хангай “Хятадын нүүрсний хэрэглээ буурах нь тодорхой болсон. Технологийн томоохон шилжилтийг амархан хийж болно гэдгийг

► сэргээгдэх эрчим хүчний жишээн дээрээс харж болно. Сэргээгдэх эрчим хүчний цахилгаан станцууд 10 жилийн дотор анхны хөрөнгө оруулалтаа нөхөж эхэлснээр 30 цент байсан нэг кВт/ц эрчим хүчний өртөг зургаа дахин буураад байна. Иймд Монгол Улсын Засгийн газар урт хугацааны ирээдүйгээ зөв тодорхойлж, оновчтой төлөвлөгөө боловсруулах шаардлагатай байна.

Манай улсын хүлэмжийн хийн ялгарлын хэмжээ бусад оронтой харьцуулахад бага учир нүүрсний экспортын төсөөллийг боловсруулах, ногоон технологид шаардагдах бусад газрын баялгийн хайгуулыг нэмэгдүүлэхэд анхаарах нь чухал байна” гэлээ.

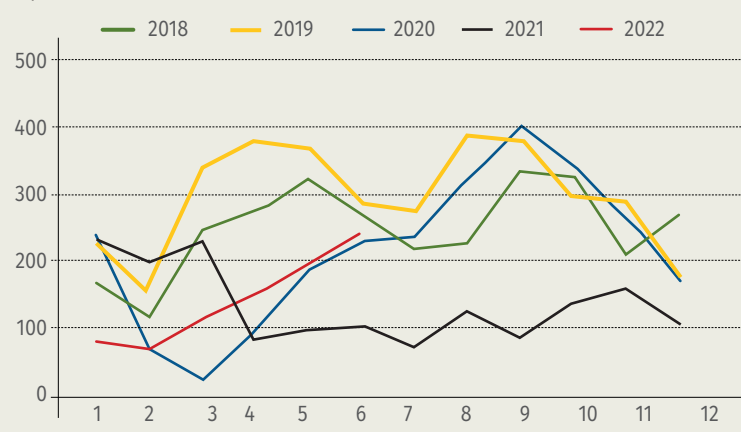
Нүүрсний зарим компани энэ мэт шалтгаанаар хар алтны зах зээлээс гарч эхэлсэн. Жишээлбэл, Бразилийн уул уурхайн “Vale” компани Мозамбик улс дахь нүүрсний төслүүдээ 2021 онд, “Rio Tinto” 2018 онд нүүрсний төслүүдээ зарсан. Мөн “Anglo American” нүүрсний олборлолтоо бууруулж, “BHP Billiton” компани 2021 онд коксжих нүүрсний олборлолт явуулдаг “BMC Corporation”-ний 80 хувийн хувьцааг арилжаад байгаа юм. Энэ нь дунд хугацаандаа нүүрсний импорт олон улсын хэмжээнд унах магадлал байгааг харуулж байна.

Нөгөө талаар тэдний арилжсан төслүүдийг Энэтхэг, Индонез зэрэг Зүүн Азийн компаниуд худалдан авч байгаагаас Зүүн Өмнөд Азид нүүрсний эрэлт байна гэж үзэж болох талтай. Гэхдээ далайд гарцгүй, дэд бүтцийн асуудалтай манай улсын хувьд энэ бүс нутгийн улсууд руу нүүрс экспортлох ямар боломж байгаа талаарх нарийвчилсан судалгаа одоогоор алга байна.

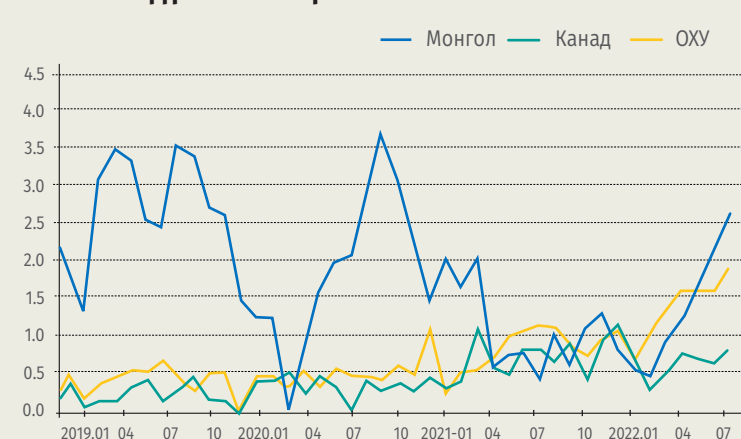
БНХАУ жилд 540 сая тонн нүүрс хэрэглэдэгээс 480 сая тонныг нь дотооддоо олборлодог. Хятадын дотоодын үйлдвэрлэл энэ хэмжээнд үргэлжилж, гангийн үйлдвэрлэлдээ технологийн шинэчлэл хурдацтай хийвэл тус улс гаднаас нүүрс импортлохгүй болох магадлал бий. Товчхондоо, 2030 он гэхэд Монгол Улс урд хөршдөө нүүрсээ зарж чадахгүй нөхцөл үүсэх эрсдэл байна.

Хэдий тэр цаг хол байгаа ч гэсэн бидэнд эртнээс туршлага судалж болох бэлэн жишээ бий. Тодруулбал, Хятад улсын нүүрсний экспортын хоригт орсон Австрали улс сэргээгдэх эрчим хүч, ногоон шилжилтэд шаардлагатай байгаа минералуудын олборлолтыг дэмжиж эхэлсэн. Олон улсад эрэлтгүй байгаа газрын ховор элементийн хайгуулд 23 сая австрали долларын хөрөнгө оруулж,

Монгол Улсаас БНХАУ-ын авч буй коксжих нүүрсний хэмжээ 10,000 тонн

БНХАУ-ын нүүрсний импорт сая тонн

Эх сурвалж: Mira

Хятадын нүүрсний хэрэглээ буурах нь тодорхой болсон.

магнийн ордуудыг бүрэн ашиглах зорилт тавин 500 сая австрали долларын өртөгтэй боловсруулах үйлдвэр барьж эхэлсэн байна. Мөн үйл ажиллагаа нь зогссон 120 гаруй уурхайг дахин ашиглах боломжийг судалж байна. Австралийн экспортын 12,7 хувийг нүүрсний экспорт бүрдүүлдэг. Гэхдээ энэ хувийг бусад бүтээгдэхүүний экспортоор нөхөх боломж тус улсад бий. Харин манай улсын экспортын 24 хувийг нүүрс эзэлж байгаа бөгөөд Мозамбикийг эс тооцвол эдийн засагт нь нүүрсний экспорт ийм өндөр хувь эзэлж буй улс дэлхийд байхгүй юм.

Тиймээс бид БНХАУ-ын дотоодын уурхайнуудтай нүүрсний чанараар өрсөлдөхийн зэрэгцээ ирээдүйд эрэлт нь өсөх ашигт малтмалын хайгуул олборлолтод анхаарал хандуулж, эртнээс оновчтой стратеги, төлөвлөгөө боловсруулах хэрэгтэй байна. ■

Зочин

Фэнг Донгбин: Чанарын хяналт сайн тавьбал Монгол нүүрсний нэр хүнд улам их танигдана

Коксжих нүүрсний үнэ ерөнхийдөө буурах хандлага давамгайлна.

Монголын нүүрсний зах зээлийн өнөөгийн байдал, хэтийн төлөв, манай гол экспортлогч БНХАУ-ын нүүрсний салбарын талаар “Фэнвей дижитал информэйшин технологи” ХХК-ийн Ерөнхий менежер Фэнг Донгбин “Mongolian Esopoty” сэтгүүлийн асуултад хариулсан юм.

Тус компани нүүрсний салбарын нэн чухал мэдээллийг багтаасан sxcoal.com вэбсайтыг ажиллуулахаас гадна төрөл бүрийн консалтинг үйлчилгээ үзүүлдэг юм.

–Бидний урилгыг хүлээн авч ярилцлага өгч байгаад баярлалаа. Монголын нүүрсний экспортод жинтэй хувийг эзэлдэг коксжих нүүрсний эрэлт, үнэ БНХАУ-д сүүлийн үед буурч байна. Энэ нь гангийн үйлдвэрлэл, үл хөдлөхийн салбарт ажиглагдаж буй үйл

явдлуудтай холбоотой гэж үзэж болох байх. Та ойрын болон дунд хугацаанд Монголын коксжих нүүрсний ирээдүйг хэрхэн төсөөлж байна вэ?

–БНХАУ-ын гангийн үйлдвэрлэл 2021 оноос эхлэн агшсан нь коксжих нүүрсний эрэлтэд сөргөөр нөлөөлсөн. Нүүрсхүчлийн хийн ялгаруулалтыг бууруулах, саармагжуулах бодлого болон түүхий гангийн үйлдвэрлэл буурах хүлээлтээс шалтгаалж цаашид ч БНХАУ-ын коксжих нүүрсний хэрэглээ улам буурна. Үүнээс гадна Хятадын дотоодын уурхайнуудын нийлүүлэлт нэмэгдсэн.

Цаашдаа дотоодын эрэлт буурах, нийлүүлэлт бага хэмжээгээр нэмэгдэх үзэгдэл ажиглагдсаар байх болно. Хэдий коксжих нүүрсний үнэ сүүлийн үед унасан ч гэсэн харьцангуй өндөр хэвээр байгаа гэж хэлж болно. Үнийн хэлбэлзэл дунд хугацаанд улирлын чанартай ажиглагдсаар байх боловч ерөнхийдөө буурах хандлага давамгайлна гэж үзэж байна.

–Бидний хувьд анхаарал хандуулах ёстой өөр нэг сэдэв бол эрчим хүчний нүүрс. Олон улсад нүүрлээд буй эрчим хүчний хямрал, геополитик зэргээс шалтгаалж эрчим хүчний нүүрсний үнэ өснө гэж үзэж байна. Монгол Улс БНХАУ руу хийж буй энэ төрлийн нүүрсний экспортдоо илүү их анхаарал хандуулах ёстой юу? Энэ салбарын нөхцөл байдал БНХАУ-д ямар байгаа талаар мэдээлэл өгнө үү?

–Эрчим хүчний нүүрс бол БНХАУ-ын эрчим хүчний салбарын хамгийн чухал бүтээгдэхүүн юм. Үйлдвэрлэл талаас авч үзвэл 2021 онд нүүрс нь БНХАУ-ын нийт эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн 56 хувийг эзэлж байлаа. 2016-2020 онд нүүрсний хэрэглээг халах бодлогыг хэрэгжүүлснээр нүүрсний уурхайнуудын гарц буурч, нийт уурхайн 70 орчим хувь нь хаагдсан. Үүний ихэнх

► нь эрчим хүчний нүүрс гаргадаг байсан бөгөөд үүнтэй зэрэгцээд эрчим хүчний нүүрсний эрэлт нэмэгдсэн.

Үүнээс шалтгаалаад сүүлийн жилүүдэд, тэр дундаа өнгөрсөн болон энэ жил эрчим хүчний нүүрсний нийлүүлэлт, эрэлтийн хоорондох зөрүү улам ихэслээ. Өнгөрсөн жил эрчим хүчний нүүрсний хомсдол үүссэнээс орон даяар эрчим хүчний хэрэглээнд хязгаарлалт хийсэн бол өнгөрсөн наймдугаар сард мөн бага хэмжээний хязгаарлалт хийсэн. Энэ жилийн хязгаарлалтын тухайд гол шалтгаан нь хэт халалт, усан цахилгаан станцын хүчин чадал дутагдсантай холбоотой байсан бөгөөд малтмал бус түлш нь эрчим хүчний тогтвортой эх үүсвэр болж чадахгүйг харуулсан гэж болно.

Ийм нөхцөл байдалтай дасан зохицох, цахилгаан эрчим хүчний болзошгүй хямралаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд эрчим хүчний салбарт оруулах хөрөнгө оруулалтаа БНХАУ үлэмж хэмжээгээр нэмэгдүүлсэн. Ойрын 2-3 жилд олон тооны дулааны цахилгаан станц шинээр барьж, ашиглалтад оруулна.

Эдгээр цахилгаан станцыг оргил ачааллын үед ашиглах гол зорилготой бөгөөд эрчим хүчний нүүрсний эрэлтэд тодорхой хэмжээнд эергээр нөлөөлнө гэдэг нь гарцаагүй юм. Дулааны шинэ цахилгаан станцуудаас гадна эрчим хүчний нүүрсний нөөц хангалтгүй байгаа учир БНХАУ богино хугацаанд эрчим хүчний нүүрс олборлолтоо эрчимтэй эхлүүлж байна. Өнгөрсөн жилд л гэхэд 380 сая тонн нүүрс үйлдвэрлэсэн бол энэ оны нэгээс наймдугаар сарын хооронд 100 сая тонн нүүрс үйлдвэрлээд байна.

Дунд болон урт хугацаандаа эрчим хүчний нүүрсэнд нүүрсхүчлийн хийг бууруулах, саармагжуулах БНХАУ-ын бодлого нөлөөлсөөр байх болно. Миний бодлоор БНХАУ эрчим хүчний нүүрсний хомсдолоо ойрын 1-2 жилд шийдэх болов уу.

БНХАУ-д эрчим хүчний нүүрс өндөр үнэтэй байгаа учраас Монголын эрчим хүчний нүүрс улам ихээр БНХАУ руу орж ирж байна. Гэхдээ тээвэрлэх зай хол зэргээс шалтгаалаад Монголын эрчим хүчний нүүрсэнд олон сорилт бий. Монголын эрчим хүчний нүүрс нь БНХАУ-ын эрчим хүчний хэрэглээ өндөр бүс нутагт хүрээд үнийн хувьд өрсөлдөх чадвартай байх ёстой.

Тиймээс Монголын эрчим хүчний нүүрсний өрсөлдөх чадварыг хангахын тулд үйлдвэрлэлийн зардлыг өрсөлдөхүйц болгох, тээвэр, гаалийн зардлыг бууруулах шаардлагатай.

Миний бодлоор Монгол Улс эрчим хүчний бус коксжих нүүрсний өрсөлдөх чадвараа сайжруулахад илүү их анхаарал хандуулах ёстой.

-БНХАУ-ын Бүх Хятадын Ардын Төлөөлөгчдийн Их Хурлын Байнгын хорооны дарга Ли Жанышуг саяхан манай улсад айлчлах үеэр уул уурхайн салбарт хоёр улс харилцан ашигтай, урт хугацааны тогтвортой хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх хүрээнд 2025 он гэхэд Монголоос БНХАУ руу экспортлох нүүрсний хэмжээг 40-70 сая тоннд хүргэх хүсэлт тавьсан. Та энэ хэмжээг хэр бодитой тоо гэж үзэж байна вэ?

-Сүүлийн жилүүдийн нүүрсний зах зээл, эрчим хүчний салбарын төлөв байдлыг авч үзвэл Монголын нүүрсний экспортыг нэмэгдүүлэх нь хоёр улсын ашиг сонирхолд нийцнэ. Ялангуяа Австралийн нүүрс Хятадын зах зээлээс гарснаар тус улсын нүүрсний экспортын орон зайг Монголын нүүрс эзлэх боломжтой болсон.

Гэвч коронавирусийн цар тахлын улмаас хорио цээрийн хязгаарлалтаас шалтгаалж Монголын нүүрсний хил нэвтрэх чадамж ихээхэн буураад байна. Ганцмод боомт үе үе хаагдаж байгаа бол Сэхэ боомт удаан хугацаанд хаалттай байсан нь Монголоос Хятад руу экспортлох нүүрсний хэмжээнд ихээхэн нөлөөлөв.

Саяхан Монгол Улс шинэ төмөр замаа барьж дуусгалаа. Төмөр зам тавьж, хөдөлгөөнийг нээсний дараа гаалийн бүрдүүлэлт сайжирч, зардал өртөг ч тодорхой хэмжээгээр буурна.

Гэвч одоогийн байдлаар Ганцмод, Сэхэ, Мандал боомт нь зөвхөн автозамтай, гаалийн бүрдүүлэлтийн хувь хэмжээ эдгээр боомтын төлөвлөгдсөн хүчин чадалд огт хүрэхгүй байна. Үүнд хоёр улсын бизнесийн салбар, төр засаг анхаарал хандуулах нь зүйтэй юм. Энэ нь зөвхөн дэд бүтэц бус гааль, хорио цээрийн дэглэмтэй холбоотой асуудал.

Энэ бүхнээс дүгнэвэл нүүрсний экспортын хэмжээг 40-70 сая тоннд хүргэх нь бодит байдал дээр асар их сорилт дагуулах бөгөөд Хятад, Монголын талаас хамтын хүчин чармайлт шаардах юм. ►

БНХАУ-д эрчим хүчний нүүрс өндөр үнэтэй байгаа учраас Монголын эрчим хүчний нүүрс улам ихээр БНХАУ руу орж ирж байна.

**Нүүрсний
экспортын
хэмжээг
40-70 сая
тоннд хүргэх
нь бодит
байдал
дээр асар
их сорилт
дагуулна.**

► **-Монгол бол нүүрсний нөөцөөр баялаг улс. Манай улс Азийн нүүрсний зах зээлд том тоглогч болох амбиц тээх ёстой юу? Үүний тулд бид юунд илүү их анхаарах ёстой вэ?**

-Монгол бол эрдэс баялгаар баялаг, нүүрсний чанар нь ч маш сайн улс. Монголын нүүрс жил ирэх тусам Хятадын зах зээлд улам нэр хүндтэй, танил болж байгаа бөгөөд Хятадын зах зээлийн томоохон тоглогч болоод байна.

Миний бодлоор Монголын нүүрсний компаниуд өрсөлдөх чадвараа сайжруулахын тулд дараах хүчин зүйлсэд анхаарал хандуулах нь зөв болов уу.

Нэгдүгээрт, чанарын хяналтыг сайжруулж, Монгол нүүрсний нэр хүндийг дээшлүүлэх нь чухал. Монголын цөөн тооны компани өөрийн гэсэн нүүрс угаах үйлдвэртэй бөгөөд энэ нь нүүрсний чанарт тун эерэг нөлөө үзүүлж байна. Олборлох, нүүрс угаах гээд үйлдвэрлэлийн шат бүрт Монгол компаниуд чанарын хяналт тавьж чадвал Монгол нүүрсний нэр хүнд улам их танигдана.

Хоёрдугаарт, эцсийн хэрэглэгчид шууд хүрэх нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээг бүтээхэд илүү их анхаарах нь зүйтэй. Одоогийн байдлаар Монголын нүүрсний ихэнх компани Хятадын худалдан авагч компаниудад нийлүүлэлт хийхийн тулд Хятадын борлулагч нарт найдсан хэвээр байна. Үүний улмаас Монголын компаниуд энэ тал дээр хангалттай хяналттай байж чадахгүй байгаа юм. Мөн эцсийн хэрэглэгчид очиж

байгаа Монгол нүүрсний чанар янз бүр байдаг нь Монголын нүүрсний нэр хүндэд тодорхой хэмжээнд нөлөөлж болзошгүй.

Гуравдугаарт, тээвэрлэлт, гаалийн дэд бүтцийг сайжруулах явцыг улам түргэвчилж, Хятад, Оросын хооронд усан замын суваг нээхийг хичээх хэрэгтэй.

Дөрөвдүгээрт, нүүрсээ илүү үнэ цэнтэй болгож нэмүү өртөг шингээхийн тулд баяжуулах үйлдвэр, нүүрс-химийн үйлдвэр, цахилгаан эрчим хүч болон бусад салбарыг хөгжүүлэх хэрэгтэй.

-БНХАУ бол нүүрс экспортлогч төдийгүй импортлогч улс. БНХАУ-ын нүүрсний салбарын өнөөгийн нөхцөл байдал, төлөвийн талаар мэдээлэл өгнө үү?

-БНХАУ бол дэлхийн хамгийн том нүүрс үйлдвэрлэгч, хэрэглэгч, импортлогч улс юм. Сүүлийн жилүүдэд Хятадын нүүрсний салбар нь гарцыг бууруулах, аюулгүй байдал болон байгаль орчныг хамгаалах маш хатуу чанд бодлого зэрэг нийлүүлэлт талын асуудалтай тулгарсан. Гэхдээ нийлүүлэлттэй холбоотой эдгээр хязгаарлалтын нүүрсний гарцад үзүүлэх нөлөө буурч буй. Ирээдүйд нүүрсний салбарт тулгарах сорилтууд нь нүүрсхүчлийн хийг саармагжуулах, эрчим хүчний бүтцийн өөрчлөлт зэргээс шалтгаалж эрэлт талдаа байх болов уу.

Нүүрсний төрлийн тухайд коксжих нүүрсний эрэлт оргил цэгтээ хүрсэн бол эрчим хүчний нүүрсний эрэлт 2025 онд дээд цэгтээ хүрнэ. Үүний дараа нүүрсний эрэлт буурах шинж ажиглагдах ч 2030 он хүртэл харьцангуй өндөр түвшинд хэвээрээ байна.

Монголын нүүрсний хувьд эрэлт тал дээр үүсэж болзошгүй сорилт нь Хятадын зах зээлийн агшилт байж болно. Гэхдээ Монгол Улс нүүрсний чанарт тавих хяналтаа сайжруулах, гаалийн үйл ажиллагааг сайжруулах, тээвэрлэлтийн зардлыг бууруулах, нүүрсний брэндийн өрсөлдөх чадварыг сайжруулах, нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээг хүчирхэгжүүлэх зэргээр Хятадын зах зээлд байр сууриа нэмэгдүүлэх бүрэн боломжтой.

Эцэст нь “Mongolian Economy” сэтгүүлийн хамт олонд талархал илэрхийлэхийн сацуу Монголын нүүрсний салбар улам цэцэглэн хөгжихийг ерөөе. ■

Экспортын боломж

ЧИМАЗЕ ОНИЕВУ: Анхан шатны боловсруулалтыг нэмэгдүүлснээр ноолуурын үнэ цэнийг нэмэх боломжтой

Монголчууд дотооддоо ноолуураа самнаж боловсруулаад экспортолвол нэг кг-д ногдох үнэ цэн нэмэгдэх ач холбогдолтой.

Шотландын “Johnstons of Elgin” компанийн худалдан авалт, техникийн асуудал хариуцсан захирал Чимазе Ониевутай Монголын ноолуурын салбарын экспортын боломжийн талаар ярилцлаа.

Тус компанийг А.Жонстон 1797 онд Ньюмилл Элгинд байгуулсан бөгөөд өдгөө Их Британийн хамгийн том тансаг зэрэглэлийн ноолууран болон ноосон хувцас үйлдвэрлэгч болоод байна. Тэд БНХАУ, Монгол, Австрали зэрэг улсаас ноолуур худалдаж авдаг юм.

-Танай компани Монголын ноолуурын салбартай анх хэрхэн холбогдож байв? Монгол малчдаас ноолуур худалдан авдаг нийлүүлэлтийн сүлжээний талаар танилцуулна уу?

-Манай компани сүүлийн арав гаруй жил буюу намайг ажилд орохоос нэлээд өмнө Монголоос

ноолуур худалдаж авч байсан тул яг одоо энэ талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгөх боломжгүй байна.

Нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээний тухайд бид Улаанбаатар дахь анхан шатны боловсруулалтын үйлдвэрүүдээс шууд худалдан авалт хийсээр ирсэн. Бид тэдгээр үйлдвэрээс угаасан, самнасан ноолуур, харин тэд ноолуурын эвслүүдээс түүхий ноолуур худалдаж авдаг юм.

Гэхдээ сүүлийн жилүүдэд бид нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээнд илүүтэй оролцох болж, малчдын хоршоод, малчидтай уулзалт хийж байна. Бидний үйл ажиллагаа, худалдан авалт малчдын амьдрал болон тухайн орон нутагт хэрхэн нөлөөлж байгаа, ноолуур үйлдвэрлэхэд малчдад тулгарч байгаа сорилтуудыг ойлгоход эдгээр арга хэмжээ ихээхэн үүрэг гүйцэтгэдэг. ►

Монгол ноолуурын үнэ цэнийг улам нэмэгдүүлэхийн тулд Засгийн газар, оролцогч талууд ихээхэн хүчин чармайлттай ажиллаж буй нь сайн хэрэг гэж үзэж байна.

► **-Танай компани Тогтвортой ноос, ноолуурын эвсэл (ТННЭ) ТББ-тай хэрхэн хамтарч ажилладаг вэ?**

-Манай компани тогтвортой ноолуур боловсруулах зорилготой, Монгол, БНХАУ-д үйл ажиллагаа явуулдаг тус ашгийн бус байгууллагын гишүүн юм. Ноолуурын салбарын тогтвортой хөгжилд хувь нэмэр оруулах бидний хүсэл сонирхол нь ТННЭ-ийн үүсгэн байгуулагчдын нэг болоход нөлөөлсөн гэж болно.

ТННЭ бол мал амьтанд ээлтэй, бэлчээрийг зохистой ашиглах, малчдын амьжиргааг дэмжих талаарх зохистой дадал, хөтөлбөрүүдийг боловсруулж, хэрэгжүүлдэг. Бид эдгээр дадлыг дагаж мөрддөг малчдыг дэмжин тэднээс эхлэлтэй боловсруулах үйлдвэрээр угаагдаж самнагдсан баталгаажилт бүхий ноолуур худалдаж авдаг юм. Мөн салбарын түнш байгууллагын хувьд ноолуурын стандартыг боловсруулахад ТННЭ-д хувь нэмрээ оруулж, стандартуудад хамрагдаж буй тогтвортой хөгжлийн төрөл бүрийн чиглэлд үйлдвэрлэгч болон брэндийн саналаа тусган ажиллаж байна.

-Танай компани Монголоос хэр хэмжээний ноолуур импортолдог вэ? Энэхүү хэмжээг цаашид нэмэгдүүлэхийн тулд Монголын бодлого боловсруулагчид, компаниуд юу хийх ёстой гэж бодож байна вэ?

-Монголоос яг хэчнээн тонн ноолуур худалдан авч буй талаар би тодорхой тоо хэлж мэдэхгүй. Харин Монголын ноолуур нийлүүлэгчид бол манай худалдааны чухал түншүүд гэдгийг хэлж чадах байна. Ямартай ч бид жилд Монголоос олон мянган килограмм ноолуур худалдаж авдгийг мэднэ. Ирээдүйд эрэлт өсөх тусам бид энэ салбарыг дэмжиж ажилласаар байх бөгөөд тогтвортой үйлдвэрлэл бүхий Монголын сайн чанарын ноолуурт анхаарлаа улам их хандуулна.

ТННЭ нь Монголд үйл ажиллагаагаа эхлүүлж, гэрчилгээжсэн ноолуурыг олон улсын зах зээлд нийлүүлснээр Монгол Улс энэ тал дээр бусад ноолуур үйлдвэрлэгч улсыг гүйцэж түрүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн гэж боддог. Монголын малчид, хоршоод тогтвортой ноолуурын үйлдвэрлэлийг дэмжиж, хөгжүүлсэн нь олон улсад Монголын ноолуурыг сонирхох явдлыг ихээхэн нэмэгдүүлж байна.

Ноолуур үйлдвэрлэл нь Монголын байгаль орчинд мэдэгдэхүйц хэмжээний нөлөө үзүүлж буйг бид мэднэ. Үүнийг ойлгож, бэлчээрийн менежмент, мал амьтны амьдрах таатай орчныг хангах,

биологийн олон янз байдалтай холбоотой шинжлэх ухааны сайн туршлагыг хэрэгжүүлэх нь Монголын ноолуурын салбарын тогтвортой хөгжилд ихээхэн чухал гэж боддог.

Жишээлбэл, аймаг сумдын бэлчээрийн даацыг ямааны тоотой харьцуулсан судалгааг ТННЭ хийсэн. Энэ бол газар ашиглалтын тогтвортой туршлагыг хэрэгжүүлснээр бэлчээрийн өөрчлөлтийг тодорхойлох, бэлчээрийг сайжруулахад туслах чухал хэмжүүр болно.

Бид цаашдаа тогтвортой үзэл баримтлалыг хангаж буй орон нутгаас илүү их ноолуур худалдан авна гэж ойлгож болно. Үүнийг хэрхэн тооцоолж, тодорхойлох нь тун амаргүй боловч хаанаас, хэнээс худалдан авах чиглэлд бидний баримтлах цаашдын бодлогын салшгүй чухал хэсэгт тооцогдох юм. Мэдээжийн хэрэг чанар асар чухал, тийм хэвээр байх болно гэдэг нь эргэлзээгүй. Үр дүнд нь чанар тогтвортой байдлын хөшүүрэг болох юм.

Түүнээс гадна үнэ мэдээж чухал үүрэгтэй. Монголчууд угаасан ноолуураа гадаадын худалдан авагчдад зарж буйтай харьцуулвал дотооддоо ноолуураа самнаж боловсруулаад экспортолвол нэг кг-д ногдох үнэ цэн нэмэгдэх ач холбогдолтой.

Мөн нийлүүлэлтийн сүлжээг энгийн, богино болгох хэрэгтэй. Дундын зуучлагч цөөн байх тусам малчдад шууд очих мөнгөний хэмжээ нэмэгдэнэ. Мөн худалдагч талдаа ч илүү үнэ цэнийг бий болгох юм. Энэ бүхэн Монголын ноолуурын борлуулалтын хэмжээнд ихээхэн нөлөөлнө.

-Johnston of Elgin компани Австрали, Афганистан, БНХАУ, Перу, Монголоос ноолуур худалдаж авдаг. Эдгээр улстай харьцуулвал Монгол ноолуурын ялгаа, давуу болон сул тал нь юу байна вэ?

-Монгол Улс дэлхийд шилдэгт тооцогдох ноолуур үйлдвэрлэгчдийн нэг юм. Монгол ноолуурын ширхэгийн урт нь өөрийн гэсэн өвөрмөц, бусдаас ялгагдах шинж чанартай. Дэлхийн ноолуурын зах зээлд Монгол ноолуур хамгийн уртад тооцогддог. Мөн зөвхөн танай улсад л байдаг маш олон төрлийн өнгөтэй ноолуурыг Монгол Улс дэлхийн зах зээлд нийлүүлж байна. Хүрэн, хар хүрэн, саарал, цагаан зэрэг өнгө түгээмэл болохоор их олон янзын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх боломжтой.

Ноолуур үйлдвэрлэлийн хэмжээгээр Монгол Улс дэлхийд хоёрдугаар байрт ордог. Энэ нь том давуу тал бөгөөд Монгол Улсыг олон улсын ноолуурын зах зээлийн гол бэлтгэн нийлүүлэгч бөгөөд тансаг ►

► барааны зах зээлд нөлөөлөгч болгож байгаа юм. Монгол ноолуурын үнэ цэнийг улам нэмэгдүүлэхийн тулд Засгийн газар, оролцогч талууд ихээхэн хүчин чармайлттай ажиллаж буй нь сайн хэрэг гэж үзэж байна.

Угаасан бус зөвхөн самнасан ноолуур экспортлох шийдвэр нь зөв зүйтэй алхам бөгөөд танай улсад давуу талыг бий болгох болов уу. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улс анхан шатны боловсруулалт хийх хүчин чадлаа улам нэмэгдүүлснээр экспортолж буй ноолуурынхаа үнэ цэнийг нэмэх боломжтой юм. Ингэснээр танай улс илүү өндөр өгөөжтэй самнасан ноолуурын зах зээлд өрсөлдөх боломжтой болно.

Монгол Улс ноолуур самнах технологио улам сайжруулах бүрэн боломжтой. Үүний үр дүнд хамгийн сайн чанарын ноолуур ашигладаг, тэр хэрээр ашиг ихтэй тансаг зэрэглэлийн бүтээгдэхүүний зах зээлд илүү их түүхий эд нийлүүлж чадах юм.

-Танай компанийн худалдан авалт нь Монгол малчдын амьжиргаа, бэлчээрийн тогтвортой ашиглалт, малын арчилгаа маллагаанд тодорхой хэмжээгээр хувь нэмрээ оруулж байгаа гэж үзэж болно. Johnstons of Elgin компани цаашид хоёр талын хамтын ажиллагааг ямархуу байдлаар төсөөлж байна вэ?

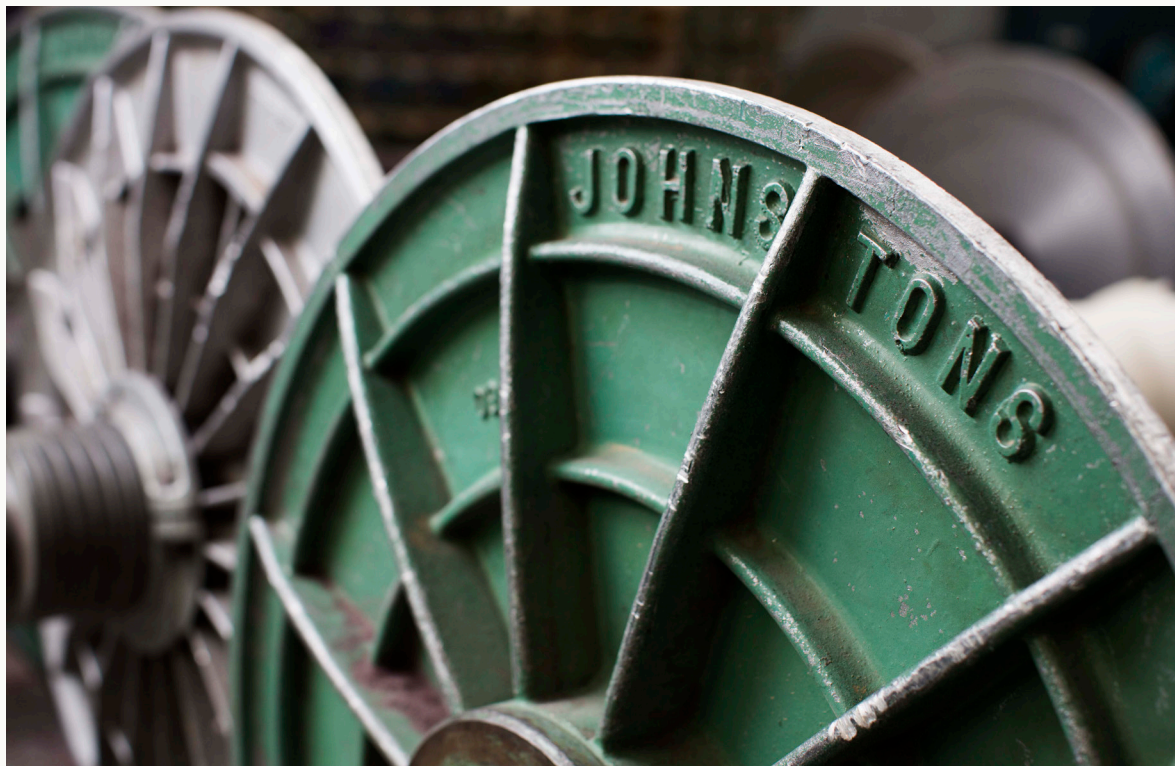
-Хамтран ажилладаг хүмүүстэйгээ бид биечлэн уулзахыг эрхэмлэдэг. Тийм ч учраас манай компанийн төлөөлөл маш олон удаа Монголд очиж байсан.

Энэ нь Монголын орчин нөхцөлийг, оролцогч талуудад тулгарч буй сорилт, бэрхшээлийг илүү сайн ойлгоход бидэнд тусалдаг юм. Мөн ноолуурын үйлдвэрлэл болон экспортын хэмжээг нэмэгдүүлэхтэй холбоотой нарийн ширийн зүйлийг ойлгож авдаг. Сүүлийн хэдэн жилд ноолуур боловсруулах дотоодын үйлдвэрүүдийн хүчин чадал нэмэгдэж байгаа нь бидэнд таатай санагдаж байна.

Мөн мал маллах арга ухааныг залуу үеийнхэн эцэг эхээс өвлөн авч үргэлжлүүлж, улам сайжруулж буй нь сайн хэрэг юм. Сургуулийн насны хүүхдүүдэд зориулсан “шинэ үеийн малчин” хөтөлбөрийг манай компани 2016 онд санаачлан ТННЭ-тай хамтран хэрэгжүүлж ирлээ.

Түүнчлэн ноолуур үйлдвэрлэлд тухайн аймаг, сумын оруулж буй хувь нэмрийн талаар илүү гүн гүнзгий мэдлэгтэй болсноор сайн туршлагуудыг малчдын хоршоодод таниулах, ноолуур үйлдвэрлэлийн салбарын цаашдын хөгжлийн төлөө сайн дадлуудыг малчид улам их сонирхож хэрэгжүүлдэг болоход бид анхаарч байна. ■

Хамгийн сайн чанарын ноолуур ашигладаг, тэр хэрээр ашиг ихтэй тансаг зэрэглэлийн бүтээгдэхүүний зах зээлд илүү их түүхий эд нийлүүлэх боломжтой.

Маркетинг

Ж.Золзаяа: Монголын юникорн компанийг төрүүлэх мөрөөдөлтэй

үүсгэн байгуулагч Ж.Золзаяатай ярилцлаа.

-Таны талаар уншиж байхад цаанаасаа олон нийтийн ажил хийх авьяастай, дурсонирхолтой нэгэн гэсэн ойлголт авсан. Яагаад ийм төрлийн ажил хийх болсон бэ?

-Олон нийтийн ажил хийж байгаа нэг том шалтгаан нь миний ээж. Ээж маань их хүнд өвдөөд, төрсөн өдрөөрөө ээждээ зориулсан хандивын арга хэмжээ хийхэд салбар салбарын 100 гаруй найз маань цуглаж байлаа. Маш олон хүний дэмжлэгээр ээж маань одоо эрүүл саруул амьдарч байгаа.

Тухайн үед манай гэр бүл олон хүний сайхан сэтгэлийн үр шимийг хүртсэн болохоор би нийгэм рүү чиглэсэн ажил хийнэ гэсэн амлалт өгч байсан.

Түүнээс хойш төрсөн өдөр бүрээрээ нийгмийн шинжтэй төслүүд хэрэгжүүлэхээс эхлээд нийгэмд жаахан ч гэсэн өөрчлөлт хийх төслүүд дээр 10-аад жил ажиллаж байна.

Би тавдугаар анги хүртлээ бүрэг даруу хүүхэд байсан. Харин дараа нь гэнэт задарч, ангийнхаа урлагийн үзлэг, спортын арга хэмжээг зохион байгуулах дуртай болсон. Их сургуульд ороод ч янз бүрийн арга хэмжээ зохион байгуулдаг ажилтай байлаа.

Миний эхний мэргэжил герман хэлний багш орчуулагч шүү дээ. 15 насандаа оюутан болж байлаа. Өөрөөсөө даруй 4-5 ах, эгч хүмүүстэй хамт сураад, тэдэнтэй адил сэтгэж ажиллахаас аргагүй болсон. Энэ бүхэн бас нийгэмд чиглэсэн ажил хийхэд дөхөм болсон, туршлагажуулсан үйл явдлууд юм. Хамгийн гол нь үүндээ дуртай байлаа.

-Амлалтынхаа төлөө өнөөдрийг хүртэл ажиллаж байгаа нь гайхалтай юм.

-Нийгмийн ажил хийнэ гэсэн ч юунаас эхлэхээ мэдэхгүй явж байгаад “Монголын маркетингийн холбоо”-нд маркетингийн менежерээр ажилд орсон. Тэгээд л энэ салбарт хийх ёстой олон зүйл байсныг олж харсан. Нэг л асуудлыг шийдвэрлээд өөрийн гэсэн өвийг үлдээчихвэл дараа нь ямар ▶

Тэгш боломжийг олгохын тулд улс даяар тойрч сургалтуудаа хийсэн. Нийтдээ 150 мянга хүнд хүрч ажилласан.

Хөрөнгө оруулалт гэдэг мөнгө гэхээс илүү хамтрагчдын итгэлцэл, харилцаа байдаг. Монголд гарааны бизнест хөрөнгө оруулах соёл, экосистем хэдхэн жилийн өмнөхийг бодвол бэхэжсэн гэж болно. Харин цаашид тэлэлт хийх гэж буй бизнест хөрөнгө оруулах тогтолцоо манайд төлөвшиөөгүй. Тиймээс SMS-Startup Marketing Space хэмээх бизнес портфель хөгжүүлэгч мэргэжсэн байгууллага хөрөнгө оруулалтын харилцааг хөгжүүлэх, аливаа бизнесийн үнэлгээг өсгөх, гадаад зах зээлд чиглэсэн бизнес загваруудыг хөгжүүлэхээр “SMS Investment” төслийг хэрэгжүүлж эхлээд байгаа аж. “Стартап Маркетинг Спэйс” ХХК-ийн үүсгэн байгуулагч, TVЗ-ийн дарга, “Dreamers” нэгдлийн

► ч ажил хийхэд бусдад хүлээн зөвшөөрөгдөхөд дөхөмтэй гэдгийг ойлгосон. Ингээд “Залуу маркетер клуб”-ийг 11 маркетер найзтайгаа нийлж байгуулаад хоёр жилийн хугацаанд 3000 гаруй маркетер, бизнес эрхлэгч залуусийг нэгтгэсэн. Маркетеруудыг хөгжүүлэх чиглэлээр олон ажил зохион байгууллаа. Клуб маань “Монголын Үндэсний Маркетерүүдийн Холбоо” болж өргөжөөд, Монгол маркетерүүдийн өдрийг бий болгож байсан.

-Бусдын итгээгүйг хэрэгжүүлнэ гэдэг тууштай, зүтгэлтэй, ажлынхаа эцсийн үр дүнг нь үздэгийн дээр том мөрөөдөж чаддаг хүний шинж чанар гэж бодогдож байна. Хүмүүс бие биедээ бэрхшээл учруулдаг ч бас боломжууд өгч байдаг. Тань шиг олон хүнтэй ажилладаг хүний хувьд сонирхолтой тохиолдлууд цөөнгүй байдаг болов уу. Тэдгээрээс нэгийг нь хуваалцана уу.

-Мэдээж олон сонирхолтой тохиолдол байдаг. “Залуу маркетер клуб”-ийг байгуулж ажилласнаасаа хойш бизнесийн салбарын олон хүмүүстэй танилцсан. Бүгдэд нь л маркетингаас гадна хууль эрх зүй, хүний нөөц, менежментийн асуудал байнга тулгардаг болохыг анзаарсан. Тэдгээрийг нэг дор шийдвэрлэдэг, хамтын ажиллагаа бий болгодог, мэдээлэл солилцдог, хамтраад суралцдаг, зөвлөх үйлчилгээ үзүүлдэг газар байх ёстой гэсэн хэрэгцээ шаардлагыг олж хараад, төслийн концепцийг бодоод, жил бүрийн мөрөөдлийн жагсаалтдаа оруулаад л явдаг байлаа. Анх нэг давхар биш, бүтэн ордон мөрөөддөг байсан.

2016 оны 12 сард санаандгүй байдлаар хөрөнгө оруулагч маань “Надад цоо шинэ объект байна. Би залуучуудыг дэмжмээр байна” гэлээ. Тэгэхэд нь “Дундын оффисын ийм санаа байна, та хөрөнгө оруулаач” гэж санал тавьсан. Гэтэл намайг хоёр өдрийн дотор төслөө бичээд хүрээд ир гэсэн. Ингээд 48 цагийн дотор судалгаа хийгээд төсөвтэй, төлөвлөгөөтэй бүрэн концепт боловсруулахад нийтдээ 536 сая төгрөгийн санхүүжилт хэрэгтэй болсон. 415 кв талбай оффисынхоо зураг төсөл, бүх зүйлээ танилцуулаад 30 минутын дотор зөвшөөрүүлж чадсан юм.

Хөрөнгө оруулагч “Олон жил хамт явсан баг, тууштай ажилласан байдал, мөрөөдөл чинь байгаа учраас та хоёрыг хийж чадна гэдэгт итгэж байна” гэсэн. Ингээд зургаан сарын дараа бүрэн

тохижилттой оффисоо хүлээж аваад наймдугаар сард нээлтээ хийж, гурван сарын хугацаанд өдөр бүр арга хэмжээ зохион байгуулаад, олон нийтэд түгээсэн. Үүний дараа хөрөнгө оруулагч маань “Үнэхээр сайн ажилласан байна, би энэ компанийн хувийг авна гээд яахав, залуучуудаа дэмжье, та нар компаниа өөрсдөө аваад яваарай, амжилт хүсье” гэж итгэл үзүүлж билээ.

Түүнээс хойш таван жилийн дараа Монгол улсад гарааны бизнесийн эко систем хөгжихөд томоохон хувь нэмэр болоод явж байгаадаа бид баяртай байна.

-Таван жилийн түүхээ эргэн нэг харвал ямар үр дүнд хүрсэн бэ?

-Анх 2017 онд “SMS-Startup Marketing Space” хамтын оффисын чиглэлээр үйл ажиллагаагаа эхэлж байлаа. Тухайн үед залуус бизнесээ эхлүүлэхэд хүний нөөц, менежмент гээд олон зүйл дээр хувийн болон мэргэжлийн ур чадвар дутагддаг байсан. Тэд мэргэжлийн зөвлөгөө, туслалцаа авахад хүндрэлтэй, мөн хаанаас авахаа ч сайн мэдэхгүй байдаг байлаа. Иймээс хамтын оффисоор дамжуулан төрөл бүрийн мэргэжлийн хүмүүсийг нэг дор цуглуулж бие биедээ мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэх “бизнесийн нэг цэгийн үйлчилгээ” бий болгохоор зорин эхэлж байсан.

Бид таван жилийн турш 21 аймаг, есөн дүүрэгт хүрч ажилласан. Орон нутагт салбараа байгуулж эхэлж байна. Дорнод аймагт эхний франчайзаа байгуулаад, одоо таван аймагт байгуулах санал хэлэлцэгдэж байна.

Тэгш боломжийг олгохын тулд улс даяар тойрч сургалтуудаа хийсэн. Нийтдээ 150 мянга хүнд хүрч ажилласан. Бизнесээ хийгээд эхэлсэн, өөрсдийн гэсэн хүсэл мөрөөдөлтэй, дэлхий рүү гарья гэсэн залуус байна. Олон төсөл хөтөлбөрийн хүрээнд нийтдээ 800 гаруй ажлын байр бий болгоход дэмжлэг үзүүлсэн.

Олон улсад гарааны бизнесийн чиглэлд дагнаж ажилладаг Seedstars байгууллагатай хамтарч байна. Энэ бол дэлхийн 95 улсад салбартай, технологийн бизнесүүдэд хөрөнгө оруулдаг байгууллага бөгөөд 250 мянга гаруй энтрепренерүүдийн нэгдлийг дэлхий даяар бий болгосон. Бид энэ байгууллагын Монгол дахь төлөөлөгчөөр сүүлийн дөрвөн жил ажиллаж байна.

Монголоосоо гурван технологийн компанийг

Бизнес хийж байгаа залуучууд мөнгөтэй болгонтой хамтарч ажилладаггүй, харин хөрөнгө оруулагчаа сонгодог болсон цаг үе.

Хэчнээн гоё санаа, бизнес байгаад баггүй, хүний нөөцийн дутагдалтай бол гацсаар байх болно. Баг бүрдүүлэх нь хөрөнгө оруулагч олохоос илүү чухал байдаг.

▶ олон улсын тэмцээнд сойгоод дэлхийн 5000 гаруй стартапуудтай өрсөлдөхөд эхний 44-т багтсан. Дэлхийд хүлээн зөвшөөрөгдсөн менторуудаас зөвлөгөө авах боломжийг олгосон. Мөн сурагч, оюутнуудад зориулсан төсөл, залуучуудын гарааны бизнесийг дэмжих хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлээ.

Ерөнхийдөө энэ салбарт ороод нэг асуудлаас нөгөө асуудлыг шийдвэрлэх гэж орж ажилласаар нэг мэдэхэд стартап экосистем хөгжүүлэгч компани болсон байсан.

-Таны ажил “Сошиал энтрепренер” гэсэн тодорхойлолтод хамаарах байх. Ингэхэд сошиал энтрепренер гэж юу хийдэг хүн бэ?

-Мэдээж бизнес эрхлэгчийн нэн тэргүүний зорилго нь ашиг олох. Харин сошиал энтрепренер нь тухайн нийгмийнхээ асуудлыг олж хараад, тодорхой шийдэл санал болгодог. Ашиг, орлого нь үүнийхээ шагнал нь болж ирдэг. Дүн шинжилгээ, бүтээлч байдал, олон улсын чиг хандлага, тогтвортой хөгжил зэрэг нь энэ төрлийн ажлын гол түлхүүр ойлголтууд юм.

-Олон нийтийн ажил хийдэг хүмүүс эргэн тойрноосоо цэнэг авдаг. Та ямар хүмүүсээ цэнэг авч байна вэ?

-Та өөрөө эргэн тойрныхоо таван хүний дундаж гэсэн үг байдаг шүү дээ. Тэр үнэн гэж боддог. Бас би ажил, амьдрал, түүнийхээ үр дүнд сэтгэл хангалуун байдаг. Тиймээс өөрийгөө амжилттай тооцдог. Ажил, хувийн амьдралын аль алинд нь харилцаа чухал. Анх 2008 оноос ажил хийж эхлэхэд олон нийтийн харилцаа суурьтайгаар миний бүх ажил явсан. Залуучуудын байгууллага, улс төр, нийгмийн ажлууд, залуучуудын боловсролд чиглэсэн ажлуудаас гадна маркетингийн салбарт олон жил ажилласан.

Бизнесийн салбарт гарааны эсвэл жижиг дунд бизнес эрхлэгчид, олон улсын болон төрийн байгууллагууд, хэвлэл мэдээлэл, эрдэмтэн судлаачид гээд оролцож болох бүх талтай хамтарч ажилладаг.

Бизнес эрхлэгчдийн хамтын ажиллагаа нь тухайн салбарын ажлыг амархан ойлгуулж, зөв шийдэл гаргахад нөлөөлж, ажил хурдан явдаг. Бүх л оролцогч талыг нэгтгэх нь бидний нэгэн том зорилго.

-Та сая улс төр гэж ярьлаа. Энэ талаараа тодруулбал?

-Төртэй хамтарч ажиллахад хэцүү, төр

хамгийн муу менежер, гарсан шийдвэрүүд нь болохгүй, бүтэхгүй гэх хандлага түгээмэл. Гэхдээ миний хувьд шийдвэр гарсны дараа шүүмжлэх биш, шийдвэр гарахаас өмнө оролцоотой байх нь чухал гэдгийг ойлгож авсан. Инновац, мэдээлэл технологийн салбараа “Dreamers” гэдэг байгууллага дор нэгтгэж, төрд өөрсдийнхөө дуу хоолойг нэгдсэн байдлаар хүргэдэг байхаар ажиллаж байна. Салбарынхан нэгдсэн мөрөөдөл, зорилготой байж үүнийгээ олон нийтэд ойлгуулдаг байх нь чухал. Үр дүн нь эхнээсээ гарч байна. Зарим хуульд хувийн хэвшлээс санал болгосон заалтууд орж, шийдвэр гаргагч нарт ойлгуулж болдог юм байна гэдгийг харуулсан.

-Гарааны бизнесийн экосистем гэж ярьдаг. Манай экосистем хэр үржил шимтэй байна? Юу дутагдаад байна вэ?

-Экосистемд хууль эрх зүй, хөрөнгө оруулалт, ур чадвар, авьяас, дэд бүтэц, ажиллах орчин, соёл гэх мэт олон зүйл хамаардаг. Саяхан Монголын гарааны бизнесийн судалгаа гарч, голлох үүрэгтэй ажиллаж байгаа компаниуд хамрагдсан. Энтрепренершип соёл маш сайн түгж байгаа нь харагдсан. Хууль эрх зүйн хувьд сайжирсан зүйлс байгаа. УИХ-д Инновац, Цахим бодлогын байнгын хороонд хороонд бид бизнес эрхлэгчдээсээ саналыг нь аваад уламжилдаг.

Одоо тулгамдаж байгаа гол асуудал бол хүний нөөц. Хэчнээн гоё санаа, бизнес байгаад баггүй, хүний нөөцийн дутагдалтай бол гацсаар байх болно. Баг бүрдүүлэх нь хөрөнгө оруулагч олохоос илүү чухал. Хөрөнгө оруулагчид цөөнгүй байгаа ч сайн ажилтнуудыг бий болгох, удирдагч хүнийг бэлдэх, нэг үгээр хүний нөөцийг маш сайн бэлдэх олон төрлийн хөтөлбөр зайлшгүй шаардлагатай байгаа.

-Та хүний нөөцийн дутагдал гэж ярилаа. Төр болон хувийн хэвшлийн байгууллагууд танайхаас хэр их зөвлөгөө авч байна вэ?

-Эрэлт хэрэгцээ асар их байгаа. Компаниуд болоод төрийнхөн тухайн ажлыг чаддаг хүнд нь даатгах нь цаг хугацаа, хүн хүч, мөнгө ч хэмнэнэ гэдгийг ойлгож байна. Хүмүүсээ сургая, өөрөө сурья, зөвлөгөө авья гэсэн хандлага нь нэмэгдсэн. Манайх шиг байгууллага олон байх хэрэгтэй гэж боддог.

-Монголд хөрөнгө оруулалтын соёл хэр төлөвшиж байна гэж боддог вэ?

-Гарааны бизнесийн хөрөнгө оруулалтын соёл ▶

► нь уламжлалт бизнесийн хөрөнгө оруулалтаас өөр. Уламжлалт хөрөнгө оруулагчид бол гартаа бүх зүйлийг авъя, 51 хувийг эзэмшээд, санхүү дээр нь хяналт тавья гэдэг байсан. Одоо харин заавал өндөр хувь эзэмшээд хэрэггүй юм байна, тухайн бизнесийн санааг гаргасан, санаачилсан үүсгэн байгуулагч нь хөдлөх хүчин, авч явах хүмүүс нь юм байна гэдгийг ойлгож эхэлсэн. Эзэмших сэтгэлгээ нь хуваалцах сэтгэлгээ болж хувирсан. Асуудал байгаа хэдий ч соёл нь төлөвшиж эхэлж байна.

-Та болон танай хамт олон гарааны бизнесийн ойлголт, соёлыг түгээхэд чухал нөлөө үзүүлсэн. Шинэ ойлголтыг нийгэмд бий болгож, хүлээн зөвшөөрүүлэхэд хамгийн том бэрхшээл нь юу вэ?

-Гарааны бизнесийн орчин, оролцогчид бол бүхэлдээ мөс хагалагчид гэж хэлж болно. Урьд нь хэний ч яваагүй замыг тодорхойлж, түүгээрээ явдаг. Тодорхой бус байдал их байх тусмаа бэрхшээл ихтэй. Компаниудын хувьд шинэ бүтээгдэхүүн гаргах гэдэг ямар их бэрхшээл байдаг билээ дээ. Харин бизнесийнхний хувьд зөвхөн шийдлээсээ гадна, өөрсдийгөө, мөн ажилладаг экосистем, соёлоо нийгэмд ойлгуулах шаардлага зэрэг тулгардаг. Том боломж, том эрсдэл хоёрын заагт ажилладаг.

-Тэгвэл өнөөдрийг хүртэл яаж шийдвэрлэж ирсэн бэ?

-Бэрхшээл олон гарна. Бид багаараа шийдээд, салбарын оролцогч талуудтайгаа хамтарч чадсан нь гол хөшүүрэг гэж боддог. Өнөөдөр бидэнд салбар бүртээ өөдрөг, нэгдмэл байх хэрэгцээ нь мөнгөнөөс чухал болж байна. Энэ үүднээс бид өөрсдийн ажилладаг чиглэлд илүү өөдрөг, эв найрамдалтай коммюнити үүсгэж чадсан гэж боддог.

Бас итгэл үзэмшлээ алдахгүй байх хэрэгтэй гэж боддог. Дэлхийн хэмжээнд бүтээнэ, сэтгэнэ гэсэн итгэл үнэмшил бол хэзээ ч сулраагүй. Тэр нь миний шантрахгүй байх бас нэг шалтгаан гэж боддог. Тухайн үед ижил төрлийн үйл ажиллагаа явуулдаг бизнесүүд гарч ирж байсан. Одоо цөөн хэд нь үлдсэний шалтгааныг итгэл үнэмшилтэй байдал гэж боддог. Итгэл үнэмшилтэй байдал нь санаачилга, бүтээлч сэтгэлгээг шаарддаг. Хамтрагч маань эрсдлийг тооцоолохдоо сайн. Миний хувьд баг хамт олон гэдэг хамгийн чухал. Бид бүтээлч сэтгэлгээ ба эрсдэлийн жинлүүр дээр

тэнцвэрээ сайн олдог гэж боддог.

-Амжилттай хэрэгжиж буй төслүүд цаанаа шинжлэх ухааны ямар нэг үндэстэй, өөрийн ноу хау-тай байдаг. Гарааны бизнес бойжуулдаг танай гол ноу хау юу байна?

-Гарааны бизнес бойжуулдаг олон хөтөлбөр байдаг. Google, Facebook зэрэг компаниудын ашигладаг, гарааны компанийг санаа байхаас нь эхлээд бодит бизнес хүртэл нь угсарч бий болгодог арга технологийг бид эхэндээ баримталсан. Одоо бид өөрсдийн хөтөлбөртэй болоод байна. Таван жилийн ойн босгон дээрээ дараах гурван зүйлийг хийхээр төлөвлөсөн.

Дэлхийд хүлээн зөвшөөрөгдсөн гарааны бизнес хөгжүүлдэг компани болох зорилготой өсөлтийн дараагийн шатандаа орох гэж байгаа гарааны бизнес болон экспортын чиг баримжаатай ЖДҮ эрхлэгчдийг дэмжих хөрөнгө оруулалтын “SMS Investment” платформоо байгуулсан. Өнгөрсөн таван жилд ажиллахдаа ирээдүйд олон улсад гарах бизнес санаа байвч, хөрөнгө оруулалтын харилцаа, хөрөнгө оруулалт авсаны дараах үйл ажиллагаа гэх мэт олон асуудал гарч байгааг анзаарсан. Хөрөнгө оруулагчдын хувьд ямар бизнест хөрөнгө оруулах, бизнесийн ямар загвар сонгохоо сайн мэдэхгүй байдаг. Энэ дунд бид мэргэжлийн байгууллага болж ажилласнаар хөрөнгө оруулалтын харилцааны гүүр болж, илүү сонирхолтой, нийгмийн хариуцлагын тал дээр илүү том ач холбогдолтой хэлбэрээр ажиллах зорилготой.

Энэ төслийг бид хэрэгжүүлснээр 2026 он гэхэд юникорн компанийг хөгжүүлэх чадамжтай компани болохоор зорьж байна. Үүний тулд “Business Growth HUB” үйлчилгээг хөгжүүлнэ. Энэ нь бизнесийг дараагийн шатанд гаргах HUB буюу зангилаа цэг болж, менежментээр хангана гэсэн үг. Анхан шатны гарааны санааг нь хөгжүүлэх биш, бизнесийн дараагийн шатанд гарахад мэргэжлийн ямар ур чадвар хэрэгтэй вэ, ямар харилцааг хөгжүүлэх ёстой вэ, олон улсад яаж ажиллах вэ, хөрөнгө оруулагчтайгаа яаж харилцах вэ, яаж шийдвэрээ хурдан гаргаж, санхүүгээ сахилга баттай төлөвлөх вэ гэх мэтээр бизнесийг хөгжлийн дараагийн шатанд гаргах ажлыг хийж байгаа юм.

Дэлхий даяар ковид, дайн дажин, инфляц, ханшийн өсөлт гэх зэрэг олон хүндрэл гарч байгаа нөхцөлд импортын биш экспортын чиглэлийн

Гарааны бизнесийн хөрөнгө оруулалтын соёл нь уламжлалт бизнесийн хөрөнгө оруулалтаас өөр.

► бизнес зөв явбал амжилттай хэрэгжих магадлал байгаа. Экспортын чиг баримжаатай глобал төслийг мэргэжлийн хүмүүстэй хамтарч хэрэгжүүлснээр хөрөнгө оруулагч талдаа өсөлттэй, хөрөнгө оруулалт авсан бизнес талдаа олон улсад өсөх боломжтой.

Ийм гурван моделийг хэрэгжүүлнэ гэсэн таван жилийн төлөвлөгөөтэй ажиллаж байна.

-Хөрөнгө оруулагчид танайх юу санал болгох вэ?

-Бид хамгийн түрүүнд найдвартай, итгэлтэй байдлыг санал болгоно. Энэ салбарт аль хэдийн өөрсдийн гэсэн байр сууриа эзэлчихсэн. Бидэнтэй хамтарч ажиллана гэсэн олон төсөл байгаа нь давуу тал. Бизнес хийж байгаа залуучууд мөнгөтэй болгонтой хамтарч ажилладаггүй болсон. Хөрөнгө оруулагчаа сонгодог болсон цаг үе.

Бидэнд жилийн дотор бизнесийн үнэлгээг 3-6 дахин өсгөж чадсан тохиолдол байгаа. Хөрөнгө оруулагчдад энэ өсөлтөөс ашиг хүртэх боломжийг олгож байна гэсэн үг. Хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийг хаахын тулд бид портфельдоо бичил санхүү, үл хөдлөх хөрөнгө гэх мэтийг багтаасан. Ингэснээрээ үндсэн хөрөнгөө алдахгүйгээр хөрөнгө оруулалт хийж, дээр дурдсан өндөр өсөлтөөс хүртэх боломжийг олгож байгаа юм.

-Бизнесийн үнэлгээг өсгөх аргачлалыг боловсруулсан гэж байсан. Энэ талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгнө үү?

-Жижиг дунд болон гарааны бизнес өсөхгүй байгаа шалтгааныг судалгаагаар гаргасан. Энэ нь зөвхөн орлого, зарлагад үндэслэсэн үнэлгээ гаргадагтай холбоотой. Харин алсын хараа, зорилгод суурилсан үнэлгээг гаргадаггүй, зарим нь огт мэддэггүй гэж хэлж болно.

Хөрөнгө оруулагчийн гол зорилго нь оруулсан мөнгөө өсгөж авах. Гэхдээ дийлэнх бизнес оруулсан мөнгийг нь өгч чадахгүй байна. Харин тухайн бизнесийн зах зээл дээрх үнэлгээг нь өсгөдөг системийг хөгжүүлснээр энэ байдал өөрчлөгдөнө. Бидэнд бизнесийн үнэлгээг зургаа дахин өсгөсөн туршлага бий.

Оюуны экспорт бол үнэлгээний чухал шийдэл. Манай улс гуравдагч, дөрөвдөгч улс руу оюуны экспорт хийх боломж байгаа юм. Өнгөрсөн таван жилд “Startup Marketing Space” байгууллага маань гарааны бизнесийн гол тоглогч, хөгжүүлэгч болж чадлаа. Дараагийн таван жилдээ “SMS Updated 2.0” хувилбараараа 2026 он хүртэл оюуны экспортыг дэмжсэн ажлууд хэрэгжүүлнэ. Энэ төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд хөрөнгө оруулагч нар нэгдээд, хамтран ажиллаасай гэж хүсэж байна. Хэтэрхий том мөрөөдөл гэж болох ч олуулаа хамтарвал биелүүлэх боломжтой.

“SMS Updated 2.0” ирэх 2-3 жилд нэн түрүүнд хөрөнгө оруулагч нараа нэгтгээд, хөрөнгө оруулалтын сангийн хэлбэрээр ажиллана. Сан хөтөлбөрүүдээрээ дамжуулаад бизнесүүдийг олон улсын зах зээлд гаргана. ■

Оюуны экспорт бол үнэлгээний чухал шийдэл. Манай улс гуравдагч, дөрөвдөгч улс руу оюуны экспорт хийх боломж байгаа.

Шийдэл

Татвараас чөлөөлөгддөг бизнес яагаад хөгжихгүй байна вэ?

Хил хаахаар хамгийн түрүүнд нарийн ногоонууд дэлгүүрийн лангуунаас алга болж, бусад ногооны үнэ өссөн. Наадмаас өмнөхөн махнаас ч үнэтэй ногоо гэсэн гомдол хаа сайгүй гарч байв. Дэлгүүрийн лангуун дээрх “монгол” нэртэй нарийн ногоонууд алга болсон.

Монголчууд бид хэрэгцээнийхээ ногоог ч тарьж чаддаггүй гэж үү? Дөрвөн улиралтай ч сүүлийн үед хавар нь уртсаад намар нь богиносоод ногоо тарихад хүндрэлтэй. Өвлийн хэрэгцээгээ хангалттай нөөцөлж чаддаггүйгээс Хятадаас авдаг байлгүй гэж бодохыг хичээсэн ч гайхам их газар нутагтай байж яагаад хадгалах зорь, ядаж л жилийн гурван улиралдаа тариалах боломжийг өнөөг хүртэл бий болгоогүй юм бол гэх мэт асуултдаа ээрэгдэж сууна.

Жилд хэчнээн хэмжээний ногоо импортоор авдаг вэ гэсэн асуултад статистикийн мэдээллийн сайтаас хариултаа олов. Харин хэрэгцээнийхээ хэдэн хувийг дотоодоосоо хангадаг болохыг ХХААХҮ-ийн яамны сайтаас хайлаа.

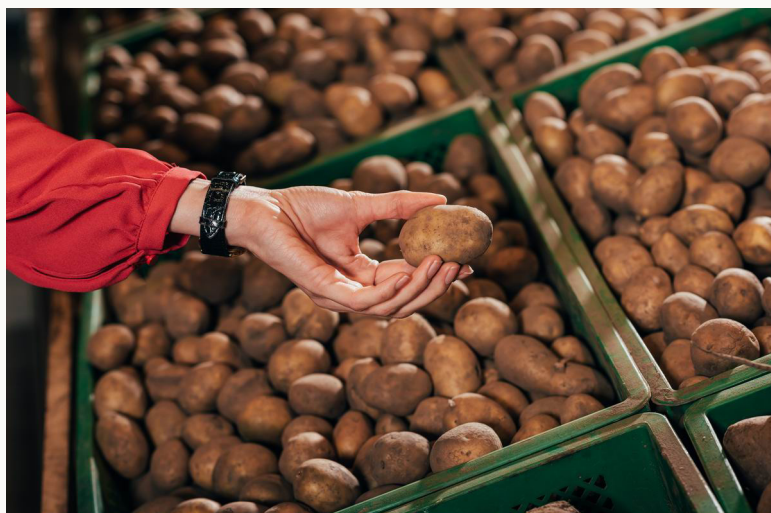
Статистикийн мэдээллийн сангаас 2018-2021 оны импортын мэдээнээс хамгийн ихээр импортолсон ногоог байцаа тэргүүлжээ. Дараа нь сонгино, сармис ордог юм байна.

Харин хэрэгцээнийхээ хэдэн хувийг гаднаас авдаг тухай мэдээлэл олсонгүй, магадгүй би сайн хайсангүй, задгай мэдээг боловсруулах гэж хичээсэнгүй. Гэхдээ ХХААХҮ-ийн яамны сайт дээр 2020 оны нэг сонирхолтой мэдээ байна. Энэ мэдээг үндэслээд өөрөө тооцоолж үзэв.

Манай улсын 2020 оны зохистой хэрэгцээ нь 115.2 мянган тонн төмс, 249.6 мянган тонн хүнсний ногоо байдаг ажээ.

Эндээс харьцуулж тооцвол төмсний хэрэгцээ 115.2 мянган тонн бол 2020 онд импортолсон төмс 8.9 тонн байгаа нь тухайн жилийн хэрэгцээний 0.01 хувь орчим болж байна. Бид хэрэгцээнийхээ төмсийг тарьж чаддаг юм байна.

Харин хүнсний ногооны хэрэгцээг авч үзэхдээ статистикийн дээрх 16 төрлийн ногооноос илүү

өргөн хүрээнд авсан эсэхээс хамаарч харьцуулалт өөр болох юм. Энэ удаад дээрх хоёр эх үүсвэрийн тооноос авч үзвэл импортоор оруулсан хүнсний ногооноос төмсийг хасаад нийлбэрийг тооцвол 74.9 мянган тонныг импортолжээ. Энэ нь хэрэгцээт 249.6 мянган тонн ногооны 30 хувийг гаднаас оруулж ирж байна гэсэн үг аж. Дотоодоосоо 70 хувиа хангаж байна.

ХХААХҮ-ийн яамны тооцоогоор манай улсын хүн амын хүнсний гол нэрийн 16 бүтээгдэхүүний зохистой хэрэгцээг 2020 оны байдлаар тооцож үзвэл, улсын хэмжээнд жилд нийтдээ 182.4 мянган тонн мах, махан бүтээгдэхүүн, 153.6 мянган тонн сүү, 172.8 мянган тонн сүүн бүтээгдэхүүн, 96.0 мянган тонн гурил, 172.8 мянган тонн гурилан бүтээгдэхүүн, 48.0 мянган тонн будаа, 31.7 мянган тонн сахар, чихрийн зүйл, 115.2 мянган тонн төмс, 249.6 мянган тонн хүнсний ногоо, 38.4 мянган тонн буурцагт ургамал, 192.0 мянган тонн жимс, жимсгэнэ, 19.2 мянган тонн өндөг, 22.1 мянган тонн ургамлын тос, 9.6 мянган тонн цөцгийн тосны хэрэгцээтэй байна.

ХХААХҮЯ-ны сайт дээр “дотоодын үйлдвэрлэлээр хүнсний ногооны 60.7 хувийг хангаж байна” гэжээ. ►

**Тариаланч,
ногоочид
НӨАТ-аас
чөлөөлөгддөг.
Ченжүүд харин
НӨАТ төлнө.**

**Ченж гэх нөхөд
яагаад ийм их
эрх мэдэлтэй
болж хүнсний
ногооны үнийг
зах зээл дээр
тогтоож
байна вэ?
Тэдэнд ийм
боломжийг хэн
бий болгов?**

► Эрэлт нийлүүлэлтийн хуулиар бол эрэлт их байна. Нийлүүлэлт нь хүрэлцэхгүйгээс гаднаас нэмж ногоо авч байна. Гэтэл нийлүүлэлтийн эзэд болох ногоочид яагаад зээлээс зээлийн хооронд зун намрын богинохон хугацаанд тарьсан ногоогоо ченжүүдэд хямд зардаг юм бэ? Ногоочид, хэрэглэгч хоёрын дунд “ченж” гэгч яагаад бий болов?

Ченжүүд ногооны үнийг дамлаад өндөр үнээр зардаг гэж ногоочид ярьцгаадаг. Ногоогоо хурдан борлуулах зорилгоор асар бага үнээр бөөндөж зардаг гэлцэнэ. Ногоочдод хадгалах зоорь байхгүй, зардлаа санхүүжүүлэх, зээлээ төлөх гэх мэт шалтгаан их байна.

Ченж гэх нөхөд яагаад ийм их эрх мэдэлтэй болж хүнсний ногооны үнийг зах зээл дээр тогтоож байна вэ? Тэдэнд ийм боломжийг хэн бий болгов?

Энэ асуудлыг яаж зохицуулах вэ гэж бодож буй хүн олон л байгаа. Хариултаа зөв олоогүйгээс өнөөдрийг хүртэл энэ асуудлыг зохицуулж чадахгүй яваа болов уу. Тиймээс би өөрийнхөө бодож явдаг нэг саналыг энд бичих гэсэн юм.

Хүнсний ногооны бизнес татварын хуулиар хөнгөлөлт, чөлөөлөлт эдэлдэг. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хууль (22.5.10 а), Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хууль (23.2.2)-д тухайн бүтээгдэхүүнээс олсон орлогод ногдох албан татварыг 50 хувиар хөнгөлөлт эдэлдэг бол Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хууль (13.1.15)-иар чөлөөлөлт эдэлдэг.

Хөнгөлөлт, чөлөөлөлт эдэлж байгаа нь олсон орлогоо тайлагнахгүй байх боломжийг бий болгоод байна уу даа гэж ажиглагддаг. Саяхан би олон жил ажиллаж буй нэг үрийн дэлгүүрээс үрсэлгээ авсан юм. “И-баримт авъя” гэтэл “Тэгвэл 10 хувь нэмнэ шүү дээ” гэв. Түүний энэ хариулт нь баримт өгөхгүй байхыг хичээсэн тайлбар болохоос тайлагнах талаар огтоос мэдлэггүй байгааг харуулж байгаа юм. НӨАТ-аас чөлөөлөгддөг бараа зарж байж 10 хувь нэмнэ гэдэг нь хачирхалтай байгаа биз дээ. Хажууд зогсож байсан настай эгч “баримт ер нь өгдөггүй юм шүү дээ” гэж цөхөрсөн дуугаар учирлаж байх нь бас өрөвдөлтэй.

Хүнсний ногоо тариаланчид татвараас хөнгөлөлт, чөлөөлөлт эдлэхээс гадна яамнаас

олон хөнгөлөлт, урамшуулал олгож хөнгөлөлттэй зээл, төсөл хэрэгжүүлдэг. Хүнсний ногоо үйлдвэрлэгчдийг дэмжих талаар олон ажил зохиодог. Хүнс бол яах аргагүй чухал хэрэгцээ. Тиймээс олон төрлийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, урамшуулал байх нь зөв юм.

Гэтэл борлуулалт нь тодорхой бус, бэлэн мөнгөөр явагддаг худалдаа үйлчилгээ энэ салбарт их байдаг. Далд эдийн засгийн том орон зай ч гэж харж болохоор санагддаг.

Цахим төлбөрийн баримтын систем бий болсноор и-баримт өгдөггүй хэмээн хасагдах зардлуудаа яаж бүртгэх вэ гэсэн олон гаргалгаа хайсан захирал нягтлангууд байсан. Эхнээсээ шийдэл олоод байгаа ч шийдэлгүй асуудал байсаар л байна.

Яамнаас хэрэгжүүлж буй олон төсөл хөтөлбөр, зээл тусламжид ихэнх ногоочин хамрагдаж чаддаггүй. Аж ахуйн нэгж байгуулсан ч “Х” тайлан өгнө. Санхүүгийн хариуцлагагүй байдал нь яамны шаардлагад нийцдэггүй байх боломжтой.

Тайлангаа илгээгээд, татварын хөнгөлөлтөө эдэлчихвэл яамнаас олгож буй тэр их зээл тусламжид үйл ажиллагааны цар хүрээ, олж буй орлого, гарч буй зардлаас нь хамааруулж зээл, тусламж, хөнгөлөлт, урамшуулал асуудалгүй олгох боломжтой сон. Даанч энэ салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй иргэд, аж ахуйн нэгжүүд татварын тайлагналд хамрагдах нь муу гэдгийг татварын албаны гаргасан мэдээнээс харж болно. Газар тариалан эрхэлдэг аж ахуйн нэгжүүдээс 2021 оны тайлангаар ердөө хоёрхон нь 63 сая төгрөгийн татвараа хөнгөлүүлж, төлсөн татвараа буцаан авахаар болсон тухай мэдээлсэн байсан. Бүхэл улсын хэмжээнд хоёр аж ахуй нэгж хамрагдсан гэхээр тун сонин. Эндээс юу гэж дүгнэж болох вэ гэвэл тариаланч, ногоочид төлбөрийн баримт өгдөггүй, орлогоо тайлагнахгүй байна гэдэг нь батлагдах юм.

Тариаланч, ногоочид НӨАТ-аас чөлөөлөгддөг. Ченжүүд харин НӨАТ төлнө.

Гэтэл бүх ногоог нь ченжүүд нь бөөндөө авчихсан байдаг. Тэд төлбөрийн баримт өгөх, бас авах огт сонирхолгүй. Баримт өгөөд эхэлбэл ченжүүд илүү их татвар төлөх болно. Ченжээс баримт нэхвэл баримт өгөхгүй, эсвэл бараагаа ►

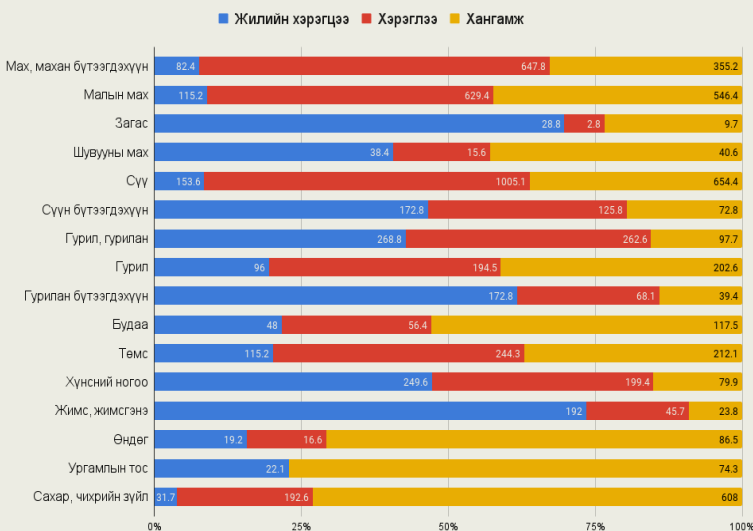
► өгөхгүй л гэх байх. Иргэд тэднээс баримт гаргуулах гомдлыг татварын албанд илгээж байвал төлбөрийн баримт өгдөг ч болох юм билүү, оролдоод үзэх хэрэгтэй юм. Тэднийг татвар төлүүлэх шаардлага хүчтэй тавьж чадвал “ченж” гэх бизнес байхгүй болно. Тэднийг дагасан олон асуудал бас алга болно.

Тариаланч ногоочид маань орлогоо тооцож сурах хэрэгтэй байна. Бас гаргасан зардлаа ч бодитой мэдэж, ашгаа зөв тооцоолж сурмаар байна. Хэрвээ ингэж чадвал ченжүүд зах зээлээс гарах боломжтой. Ногоочид “төлбөрийн баримт”-аа гаргадаг болчихвол ресторан дэлгүүрийн эзэд таны байнгын худалдан авагч болно. Тэд зарж буй ногоондоо найдвартай байдлыг хэрэглэгчдэдээ амлаж чаддаг болно.

Ногоочид татварын тайлан гаргаж, хуульд байгаа хөнгөлөлт чөлөөлөлтөө эдэлж сурснаар “ченж” хэмээх дундын наймаачдыг зах зээлээсээ шахах боломжтой. Ченжүүд танаас их татвар төлөх учраас ногоочин та баримт гаргаж өгснөөрөө тэдний зардлыг баталгаажуулж байгаа юм. Зардал гаргасан хүн орлогоо тайлагнах ёстой болно. Эндээс л татварын байгууллагын хяналтын ажил эхлэх учиртай. Сангийн яам, Татварын алба хөнгөлөлт чөлөөлөлт эдэлдэг салбарын тоон мэдээн дээр “онцгой” ач холбогдол өгдөггүй байдал нь нөлөөлдөг байх талтай. Уг нь бол маш чухал санагддаг юм. Даанч “тэр яах вэ” гэсэн хандлага байдаг. Хэсэгхэн хугацаанд ажиллахдаа энэ чиглэлийн эхлэл тавих алхам хийсэн минь үргэлжилж байгааг анзаарч л сууна. Татварын алба “татвараас зайлсхийж” буй нөхдийг олж илрүүлэхэд хуулиар олгосон хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийг ашиглах учиртай. Тиймээс татварын албанд иргэдийн өгч буй гомдол бүр зах зээлийг эрүүлжүүлэх боломж болох ёстой юм.

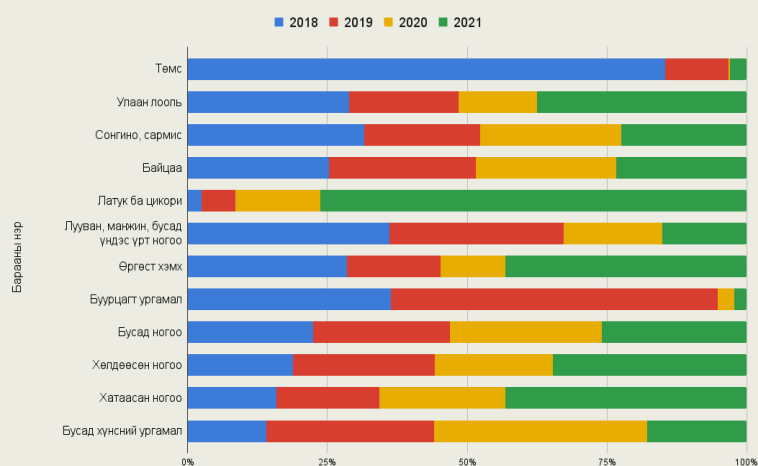
Хэн ч их татвар төлөхийг хүсдэггүй. Тиймээс бага татвар төлөх боломжийг хайж зах зээл дэх байр сууриа өөрчилж байдаг нь зүй тогтол юм. Ченжүүд тэгж өөрчлөгдөж байж л бага татвар төлнө. Харин яг одоогийнх шиг хэн ч татвар төлөхгүй бол ченжүүд бага зардлаар илүү их ашиг олж амар суухыг хүсэх нь зах зээлийн бас зарчим.

Монголчуудын хүнсний хангамж мянган тн, 2020 оны байдлаар

Эх сурвалж: ХХААХҮЯ

Хүнсний ногооны импорт, эзлэх хувь /2018-2021/

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

ТАТВАР гэхээр л манай ногоочид тариаланчид “хамаг мөнгөө өгөх нь” гэж ташаа ойлгосноос ченж хэмээх “хувалз” өөртөө бий болгож хөдөлмөрөө шимүүлж байх шиг санагддаг. Тэд л илүү их ашиг олох зорилгоор гаднаас хямд ногоо оруулж ирээд “монгол” гэж нэрлэн зах зээл дээр дутагдаж буй эрэлтийг нөхөж, ногоочдын тарьсан ногоотой өрсөлдүүлж үнийн бодлогод нөлөөлж сууна. ■

Дижитал шилжилт

Т.Наранхүү: Супер компьютер бүтээх төсөл дээр ажиллаж байна

-Тухайлбал, ямар шалгуурт тэнцэж энэ компанид орсон бэ?

“Самсунг групп” жилд хоёр удаа нээлттэй ажлын байр зарлаж, 2000-3000 оюутан шалгаруулж авдаг. Эхлээд сурлагын дүн, хэлний мэдлэг, судалгааны ажил зэргийг нь харгалзан үзнэ. Дараа нь программ инженерийн хувьд алгоритмын тест өгнө. Жишээлбэл, “Тэнгис кино театраас Сансар хүрэхдээ замдаа таван цэгээр орж хүргэлт хийнэ. Аль маршрутаар явбал хамгийн хурдан очих вэ” гэдэг ч юм уу, үүнтэй төстэй бодлогыг богино хугацаанд оновчтой бодох хэрэгтэй. Энэ шатыг давбал, гурван өөр түвшний хүмүүстэй ярилцлагад орно. Эхнийх нь захирал, дарга нар, хоёр дахь менежер, гурав дахь нь бүтээлч сэтгэлгээ шалгах хүмүүстэй уулздаг. Эдгээр ярилцлагыг амжилттай өгвөл, эрүүл мэндийн шинжилгээнд хамрагдаад ажилдаа орж болно.

-Таны ажилладаг компанийн (хэлтэс, газрын) соёл нь ямар вэ? “Самсунг”-т ажилласнаар та юу сурч авсан бэ?

-Нэгдүгээрт, Солонгос улсад өрсөлдөөн ихтэй учраас компанид ажилд орно гэдэг хэцүү. Нэг орчихвол амьдрал нь баталгаатай, насан туршдаа ажиллах боломжтой. 10 хүнтэй баг байлаа гэхэд нийтээр нь биш хүн тус бүрийг үнэлнэ. Тиймээс бүгд сайн ажиллаж, хоорондоо өрсөлдөж, ажлыг маш сайн хийдэг. Ажилдаа зарцуулах цаг нь ч их. Менежер эсвэл захирал ирээд, “Чи ийм ажлыг ингэж хий” гэж заадаггүй. Харин ч эсрэгээр ажилтан, инженер, судлаач хүмүүс менежертээ хандан, “Миний судалгаагаар ийм зүйлс хийх хэрэгтэй байна. Тийм учраас та надад үүнийг гаргаж өгч болох уу” гэсэн зарчмаар ажилладаг. Монголд одоохондоо ийм соёл хараахан тогтоогүй байна. Дээрээс доошоо буюу даргаас ажилтан руу тушаал буулгадаг тогтолцоотой.

Хоёрдугаарт, манайд ажлаасаа хоцорвол “Би хоцорчихлоо” гэдэг. Солонгост “Тухайн алдагдсан цаг хугацааг яаж төлөх вэ” гэдгээ бодоод шийдэлтэйгээ орж ирдэг. Жишээ нь, “Уучлаарай би хоцорчихлоо. Би нэг цаг илүү нөхөөд ажиллачихъя” гэдэг ч юм уу.

-Дэлхийн нэр хүндтэй компанид ажиллана гэдэг чамгүй нэр хүнд байх. Та өдөр тутам хийдэг ажлаа ▶

Зарим тохиолдолд мэргэжилтнүүд технологи хөгжүүлж судлах явцдаа “Хиймэл ухаан яагаад энийг хийчих вэ, яаж вэ” гээд ойлгохгүй гайхдаг.

Дэлхийн технологийн тэргүүлэгчдийн нэг болох БНСУ-ын “Самсунг групп”-т хиймэл оюуны чиглэлээр ажилладаг Т.Наранхүүтэй ярилцлаа. Тэрээр тус компанид ажиллаад таван жил болж байгаа бөгөөд дэлхийн хэмжээний мэдлэг боловсролыг эзэмшиж яваа монгол залуусын төлөөлөл юм.

-Урилга хүлээн авч ирсэнд баярлалаа. Та анх дэлхийн топ компани болох “Самсунг”-тай ажил амьдралаа хэрхэн холбож байв?

-Баярлалаа. Би Хан-Уул дүүргийн 52 дугаар сургуулийг төгсөөд, ШУТИС-ийн харьяа компьютер техник менежментийн сургуульд (КТМС) суралцан, программ хангамжийн инженер гэсэн мэргэжлийг 2011 онд эзэмшсэн. “Толомт” банканд нэг жил орчим ажиллаад, БНСУ-д магистрын зэрэг хамгаалахаар явсан. Тэгээд Инчён хотын Инха их сургуульд суралцаад эх орондоо ирэх бодолтой байлаа.

Гэхдээ “Солонгостоо үргэлжлүүлэн ажиллаад, эндхийн хүмүүсийн ажил хийж байгаа ноу-хау, ур ухаан, арга барилыг нь эзэмшээд буцъя” гэж шийдсэн юм. Эхлээд би стартап компанид нэг жил ажилласан. Дараа нь дэлхийн том компанид ажиллахыг зорьж, “Самсунг групп”-т хүсэлт илгээсэн. 2017 оны долоодугаар сарын 11-ний өдөр, Улсын баяр наадмаар өдөр тус компанийн ажлын байранд тэнцсэн гэсэн хариуг авч, ажилдаа орж байлаа.

► **танилцуулвал. Хэдэн цагт ажлаа эхлүүлдэг вэ?**

–“Самсунг”-г ажилдаа ирэх, тарах цаг нь чөлөөтэй. Тиймээс хүн бүр ажилдаа ирэх цаг нь өөр. Би 09.00-10.30-д ажилдаа очдог. Ажил дээрээ өглөөний цайгаа уугаад, мэйлээ шалгана. Өглөө бүр менежертэйгээ “Өчигдөр ямар асуудал тулгарсан бэ, өнөөдөр түүнийг яаж шийдэх вэ” гэдгээ 5-10 минут ярилцана. Тэгээд ажлаа эхлүүлнэ. Өдөр цайндаа орчихоод фитнесс дасгал хийгээд, буцаад ажлаа хийнэ. Үдээс хойш 4-5 цагийн хооронд ажлаа дуусгадаг.

-Таны өдөр тутмын ажил ирээдүйд ямар технологийн дэвшлийг дэлхий нийтэд авчрахад туслах вэ?

–Ирээдүйд хүний хийдэг үйлдлүүдийг автоматжуулаад хэдэн мянга хүний хийх ажлыг ганц компьютер секундын дотор хийнэ гэж мэтээр амьдрах орчныг өөрчлөх зорилготой. Эхний ээлжинд Google Translate зэрэг үйлчилгээ өргөн хэрэглээнд нэвтэрсэн байна. Хиймэл оюун улс орны стратегийн хувьд маш чухал салбар болохоор орон бүр өөрийн гэсэн судлаачдыг бэлдэж буй. “Самсунг групп” компани өөрийн гэсэн супер компьютер хийж байгаа. Үүний хөгжүүлэлт дээр хоёр дахь жилдээ ажиллаж байна. Эхний туршилтууд үр дүнд хүрсэн.

-Хиймэл оюун одоогоор ямар түвшинд хөгжсөн байгаа вэ? Монголд ямар түвшинд байгаа вэ?

–Жишээ нь, замаар явж буй машинуудын дугаарыг хүн заавал хараад, цээжлэх хэрэггүй болсон. Камерт бичигдсэний дараа хиймэл оюуны тусламжтай машиныг таньчихна. Зарим нэг үйлдлийн хувьд хиймэл оюун хүний чадвараас аль хэдийн давсан. Манайхан одоо л тулгарч буй асуудлаа хиймэл оюунаар шийдэж байна. Жишээлбэл, манай улс газар нутаг том, хүн ам цөөн. Тиймээс газар тариалангийн салбарт хиймэл оюун ухааныг ашиглаж болно. Тэр их газраар явж, ургац тариад, чийгшлийг хянах боломжгүй. Тиймээс хиймэл дагуулаас тухайн газрын зургийг авч, түүнийг нь компьютерт таниулж ухаалгаар асуудлыг шийдэж болно.

–Хиймэл оюун гэхээр хамгийн түрүүнд робот л санаанд буудаг. Зарим нь “төгс хиймэл оюуныг зохион бүтээх аваас хүн төрөлхтөн өөрсдийнхөө бүтээсэн зүйлд устаж үгүй болох магадлалтай” гэж үздэг. Хиймэл оюун ухаан хөгжих нь ямар сөрөг үр дагавартай вэ?

–Зарим тохиолдолд мэргэжилтнүүд технологи хөгжүүлж судлах явцдаа “Хиймэл ухаан яагаад энийг хийчих вэ, яаж вэ” гээд ойлгохгүй гайхдаг. Энэ нь үнэхээр хурдацтай хөгжиж буйн илрэл. Тиймээс

“Бидний хяналтаас гарчихвал яах вэ” гэсэн айдас бий. Буруу ашиглавал үнэхээр аюултай. Гэхдээ хийхгүй байвал бусдаас хоцорно. “Хиймэл оюунаа яаж удирддаг байх вэ” гэдгийг анхаарах хэрэгтэй. Яг одоо хиймэл оюуны салбарт монополь улс гэж байхгүй. Бүгд ижил өрсөлдөж байна.

-Таны амьдралын алсын хараа, карьерын төлөвлөгөө, мөрөөдөл юу вэ?

–Анх Монголоос гарахдаа “Гадаадад сурья” гэж л бодсон. Сурч байхдаа “Би юугаараа дутахав, илүү гарна” гэж хичээгээд, тэндээ энгийн компанид ажилласан, дараа нь “Дэлхийн компанид ажиллана” гэсэн зорилгодоо ч мөн хүрлээ. Хүний мөрөөдөл хязгааргүй юм. Байнгын өсөн дэвшихийг хүсэж, мөрөөддөг. Мөн өөрийнхөө мэддэг чаддаг хэмжээндээ бусдад хэрэгтэй, тус болохоор зүйл хийхийг зорьж байна.

-Монголд таны ажилладаг салбарын хүрээнд тулгамдаж буй ямар асуудлыг олж харсан бэ?

–Компани байгуулах гээд яамдын холбогдох хүмүүстэй уулзаж байхад манайд цахимжаагүй зүйл их байсан. Түүнээс болоод авлига, татвараас зугтах байдал, далд эдийн засаг хөгжиж байна. Жишээ нь, хотоос гарч, ороход товчоонууд дээр хураамж авч байна. Үүнийг цахимжуулаагүй болохоор тухайн хүн хувьдаа авах боломжтой. Цахимжуулах бол хэцүү зүйл биш. Бид хийж чадна. Хийх боломжтой. Гэхдээ үүнийг хийлгэдэггүй бизнесүүд бий.

-Таныг энэ хэмжээнд хүрэхэд мэргэжлийн үр чадвараас гадна хувь хүний ямар зан чанар нөлөөлсөн бэ?

–Манай монголчууд их “шартай” шүү дээ. Энэ чанар ч надад байдаг. Гаднын хүмүүс хүүхдээ багаас нь бэлддэг учраас хүүхдүүд нь шинжлэх ухааны суурьтай. Харин манайхан болохоор янз бүрийн юм хийсээр байгаад хоцордог. Тийм ч учраас чадахгүй зүйл олон гарна. Тэр бүрт нь “Би яагаад чаддаггүй юм бэ” гээд зүтгэдэг зан чанар маань тус болсон болов уу.

-Дэлхийн компанид ажиллана гэсэн Монгол залуустаа хандаад хамгийн чухал анхаарах ёстой гэсэн зүйлийг хэлвэл?

–Манайхан хэлний мэдлэг, техник технологийн тал дээр сайн. Харин өөрийгөө илэрхийлж ярьж сураагүй. Өөрөөр хэлбэл, мэддэгээ мэддэг гэж хэлдэггүй. Юм асуухаар нэг өгүүлбэр хэлээд төгсгөдөг. Бусад газарт яриа үргэлжлээд, өрнөөд л байдаг. Энэ нь хэрэггүй юм шиг хэрнээ харилцааны тал дээр дэвшилттэй зүйл. Тэгэхээр үүнд л анхаарах хэрэгтэй. ■

Цахимжуулах бол хэцүү зүйл биш. Бид хийж чадна. Хийх боломжтой. Гэхдээ үүнийг хийлгэдэггүй бизнесүүд бий.

Бодит байдлын шалгалт

Хомсдол, ногоон инфляц нь эрчим хүчний бодлогын талаарх идеализмын эрин үеийг дуусгана гэж Патрик Фулис таамаглав

УДИРДАГЧ
булан

Эрчим хүчний
хөрөнгө
оруулалтыг
нэмэгдүүлэх
шаардлагатай
тул төлбөр,
татвар
нэмэгдэх
учиртай

Улстөрч, хэрэглэгч, компаниуд уур амьсгалын өөрчлөлт, эрчим хүчний бизнесийн талаар нээлт хийх аялалд гараад байна. Эхний үе шат буюу 2010-аад оны эхээр үл хайхрал голлож байв. Харин алс холын ирээдүйд утааг бууруулах идеалист зорилтуудыг (өнөөдөр зардал гарахгүй) тодорхойлсон хоёр дахь үе шат сүүлийн хэдэн жилд өрнөв. Эрчим хүчний үнийн өндөр хэлбэлзэлтэй, ногоон инфляцын аюул нүүрлэсэн, геополитикийн эрсдэл нэмэгдэж буй 2022 онд аяллын гурав дахь үе шат эхэлж байна. Ажилдаа бодитоор хандахыг энэ үе шат шаардана.

2021 онд дэлхий амар хялбар амлалтуудад живэв. Дэлхийн нүүрсхүчлийн хийн гуравны хоёрыг ялгаруулдаг 70 гаруй улс энэ зууны дунд гэхэд ялгаруулалтаа тэглэх зорилт тавьсан. Тийм ч их нүүрсхүчлийн хий ялгаруулдаггүй компаниуд голчлон ялгаруулалтаа бууруулах амбицлаг амлалт өгөв. Ногоон технологид гарааны хөрөнгө ихээр татсан нь санхүүжилт дахин хуваарилалтад орж байгааг харууллаа. Тогтвортой хөрөнгө оруулалт нь хоёрдугаар зэрэглэлийн зээлээс хойших санхүүгийн хамгийн том чиг хандлагын нэг болов.

Энэ үе шатыг эхлэхэд бодит байдал үнэхээр хэрцгий байлаа. 2021 оны дундуур эдийн засаг идэвхжиж, эрчим хүчний эрэлтийг нэмэгдүүлсэн. Аравдугаар сар гэхэд нэг сагс малтмал түлшний үнэ өмнөх оны мөн үеэс 95 хувиар өссөн байлаа. Хятад, Энэтхэгт цахилгаан тасарч, Европт байгалийн

хийн (ихэвчлэн автократ Оросоос ирдэг) хомсдол нүүрлэсэн. Эрчим хүчний хэрэглээний 83 хувийг бүрдүүлэгч малтмал түлшний хомсдол нь дэлхийн инфляцыг таван хувиас давах эрсдэлд хүргэж, өсөлтөд сөргөөр нөлөөлөн олон нийтийг айдаст автууллаа. Үүний хариуд улстөрчид цагийг ухраав. Хятад, Энэтхэг нүүрсний олборлолтоо нэмэгдүүлж, Их Британи хамгийн бохир цахилгаан станцуудаа дахин ажиллуулж, газрын тосны үнэ нэг баррел нь 80 ам.долларт хүрэхэд Цагаан ордон ОПЕК-ээс экспортоо нэмэгдүүлэхийг шаардав.

2022 онд эрчим хүчний системийг эмзэг биш болгоход анхаарлаа хандуулна. Хамгийн хялбар арга нь техникийн шалтгаантай. Ихэнх эрчим хүчний сүлжээ нар, салхи зэрэг сэргээгдэх эх үүсвэрүүдийн тасалдлыг даван туулахад хүндрэлтэй байдаг тул нүүрсээр галладаггүй илүү найдвартай үндсэн ачааллын эрчим хүч шаардлагатай. Байгалийн хий эргээд моодонд орж, хүлэмжийн хий ялгаруулдаггүй цөмийн эрчим хүчийг дэлхий даяар улам их ашиглана.

2011 оны Фүкүшимагийн ослоос хойш эрчим хүчний хэрэглээнд цөмийн эрчим хүчний эзлэх хувь дөрөв болтлоо буурсан ч эл үзүүлэлт 36 хувьд хүрсэн Францыг илүү олон улс дуурайна. Шинэ төрлийн зай, устөрөгч болон нүүрстөрөгчийг шингээх технологиуд тус болж магадгүй ч тэд оргил цагийн ачаалалд бэлэн биш юм.

Эрчим хүчний салбарт оруулах хөрөнгө оруулалт энэ зууны дунд үе гэхэд “net zero” болоход шаардлагатай жилийн таван их наяд ам.долларын хагасаас ч бага хэмжээнд байгааг харуулж буй. Заримдаа сөрөг үр дагавартай санаачилгууд давамгайлж байна: байгалийн хийн шинэ төслүүдэд хэт бага хөрөнгө оруулснаар байгалийн хийг цэвэр дамжуулагч түлш болгон ашиглах явдалд хүндрэл учруулж байна.

Үүний хариуд Засгийн газрууд нүүрсхүчлийн үнийн хэрэглээг нэмж, энэ нь ялгаруулалтыг бууруулах үүрэг гүйцэтгэнэ. Тэд хөрөнгө оруулагчдад эрчим хүчний төслүүдийн 20-30 жилийн мөчлөгийг урьдчилан таамаглах боломж олгохын тулд ирээдүйн үнэ тогтоох туршилт хийнэ. ►

► Мужуудын хэмжээнд нүүрсхүчлийн үнэ байдаггүй. Америк энэ бүхний гадна байгаа боловч үнэ тогтоох нь эрчим хүчний бизнесийг шинэчлэх капиталист арга гэдгийг Бүгд найрамдах намын улам олон гишүүн ойлгоно.

Ногоон байх амархан биш

2022 оны хамгийн хэцүү асуудал нь олон нийттэй шударга хандах юм. Учир нь эрчим хүчний хөрөнгө оруулалтыг дэлхийн ДНБ-ий хоёр хувиас таван хувь болгож өсгөх шаардлагатай тул эрчим хүчний үнэ, татварыг нэмэх ёстой. Нүүрсхүчлийн хийн татварын орлогыг ядууст туслахад ашиглана гэх замаар зайлшгүй эсэргүүцлээс улстөрчид зайлсхийж болох юм. Хэрэв 2022 онд эрчим хүчний үнэ өссөөр байвал гудамжинд ч, саналын хайрцагт ч эсэргүүцэл гарна. Харин үнэ суларвал эрчим хүчний бодлого илүү бат бөх суурин дээр энэ оныг дуусгана. Дэлхий нийт нүүрсхүчлийн ялгаруулалтыг тэг болгох зорилтдоо хүрэх боломж бага ч түгээх сүлжээний хийц, хөрөнгө оруулалтын урамшуулал, төсвийг илүү сайжруулах боломжтой.

Гэсэн хэдий ч ярвигтай асуудлууд байсаар. Нүүрсхүчлийн хийн бараг тавны нэгийг цемент үйлдвэрлэгч зэрэг аж үйлдвэрийн салбарынхан гаргадаг. Үүнийг өөрчлөх цэвэр орлуулагч байдаггүй. Амьтай төдий байгаа малтмал түлшний эдийн засаг нь геополитикийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж, ОПЕК, ОХУ-ын газрын тосны гарц 2030 онд 50 хувьд хүрэх төлөвтэй байна. Мөн зарим цахилгаан улсууд нь газрын тосны улсуудаас ч тогтворгүй байж магадгүй: цахилгаан машинд ашигладаг кобальтын 70 орчим хувийг 90 сая хүн амтай, ДНБ нь Tesla-гийн орлоготой бараг ойролцоо Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго улс нийлүүлдэг.

Хөгжиж буй орнууд эрчим хүчтэй холбоотой нүүрсхүчлийн ялгаруулалтын гуравны хоёрыг үйлдвэрлэдэг ч цэвэр эрчим хүчний системд шилжих, эсвэл үүнд хөрөнгө оруулах инновацийн суурь, хөрөнгө мөнгө дутмаг байна. Энэ нь хөгжингүй орнуудын ч асуудал мөн гэдгийг ойлгох нь цаг уурын аяллын дөрөв дэх үе шатны гол санаа байх юм. ■

Хэрэв 2022 онд хэвийн байдал эргэж ирэхгүй бол эдийн засгийн таагүй дасан зохицох явц биднийг хүлээж байна.

Шархны сорви

САНХҮҮ булан

Хөгжиж буй эдийн засгуудын өрийн хэмжээ их нэмэгдсэн

2022 он бол алдартай дефолтын 40 жилийн ой юм. 1982 оны наймдугаар сарын 12-ны өдөр Америкийн банкуудын Мексикт олгосон бодлогогүй зээлийг Засгийн газар нь буцаан төлж чадахгүй, дөрвөн өдрийн дотор төсөв нь улайна гэдгийг Сангийн сайд нь зарлав. Мексик ийнхүү дефолт зарласны дараа Латин Америкийн 15 орныг оролцуулан хөгжиж буй нийт 26 улс зээлийн эргэн төлөлтийн хугацааг шинэчилсэн.

Дэлхийн банкны эдийн засагч Антуан ван Агтмаел “emerging market” буюу “шинээр гарч ирж буй зах зээл” (уг нь илүү аятайхнаар “гуравдагч ертөнц” гэж тодорхойлох гэж байв) гэсэн нэршлийг гаргаснаас ердөө жилийн дараа эл хямрал эхэлсэн. Үүнээс 40 жилийн дараа хөгжиж буй орнуудын өрийн түвшин дахиад аюултай түвшинд хүрч, ОУВС-ийн тооцооллоор нийт ДНБ-ий 63 хувьд хүрчээ. 2018 оноос хойш анх удаа тус үзүүлэлт 10 хувиар өссөн нь энэ.

Магадгүй өрийн хямралын ойгоор өөр нэг дефолт гарах юм биш байгаа?

Нэг үгээр хариулахад “үгүй”. 1982 онд хямрал үүсэхээс өмнө хөгжиж буй орнууд ханш нь ихээр савладаг хөвөгч ханштай валютаар

► богино хугацаатай зээл авдаг байв. Харин өнөөдөр байдал өөрчлөгдсөн. Өөрөөр хэлбэл, томоохон зээлдэгчдийн бонд нь урт хугацаатай байхаас гадна гадаад валютаар биш өөрийн мөнгөн тэмдэгтээр байдаг. ОУВС болон Дэлхийн банкны тайлангаас үзвэл буурай эдийн засагтай 29 орны зээл найдваргүй болох өндөр эрсдэлтэй байгаа ажээ. Мөн дөрвөн орны хувьд S&P Global үнэлгээгээр CCC+ зэрэглэлтэй байна (Өнгөрсөн хугацаанд дефолт зарласан орнуудын тал хувь нь CCC, CC үнэлгээтэй байсан). Гэхдээ эдгээр нь системийн хувьд нөлөө үзүүлэхээргүй жижиг зээлдэгчид юм.

Дээр дурдсан орнуудаас өөр жишээ бол Аргентин. 2020 онд бондыг нь худалдан авсан хөрөнгө оруулагчдад хийх эргэн төлөлтийн хугацааг хойшлуулсан болохоор 2022 онд ямар нэгэн хүндрэл үүсэхгүй мэт боловч ОУВС-аас зээлсэн мөнгө нь асуудал болно. 2022 онд тус улс ОУВС-д төлөх ёстой 18 тэрбум ам.долларын өрөө шийдэхийн тулд дахиад урт хугацааны санхүүжилт ОУВС-аас авах шаардлагатай. Үр дүнд нь цахилгааны үнийг нэмэх, Төв банкны зээлийн таазыг бууруулах, ханшийг сулруулж бодит түвшинд нийцүүлэх зэрэг бодлого хэрэгжүүлэх ёстой болно.

Эл хэлэлцээрт нөлөөлөх гол хүн нь Аргентины хүчирхэг дэд ерөнхийлөгч Кристина Фернандес ди Киришнер. Түүний нөхрийг ерөнхийлөгч байсан 2003 онд Аргентин нэг өдрийн дефолт зарлаж байсан билээ. Хэдий дэд ерөнхийлөгчийн баг ОУВС-г байдгаараа буруутгах нь дамжиггүй боловч 2003 оны үйл явдал давтагдалгүй хэлэлцээ амжилттай болох бизээ.

Хөгжиж буй орнууд өрийн хямралын оронд төсвийн шархаа нөхөх гэж туйлдаж магадгүй хэмээн Goldman Sachs-ийн Альберто Рамос өгүүлэв. Хүнд шарх анихад үлддэг сорви шиг Засгийн газрын өр болон төсвийн алдагдлын өндөр түвшин нь эдийн засгийн уналтын эсрэг Засгийн газрын хэрэгжүүлэх хариу үйлдлийг удаашруулахаас гадна бодлогын маневрыг хязгаарлах болов уу. Тухайлбал, Бразилийн төсвийн алдагдал инфляцын дарамтыг нэмэгдүүлсэн тул төв банк нь бодлогын хүүгээ огцом өсгөснөөр ажилгүйдэл өндөр түвшинд хэвээр хадгалагдах бизээ.

2021 онд хөрөнгө оруулагчдын анхаарлыг татсан хөгжиж буй орнуудын өр нь Засгийн газрынх бус Хятадын үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлд хэт олон төсөл хэрэгжүүлэгч Ever-

Хөгжиж буй улсуудын хувьд өрийн хямралын оронд төсвийн шархаа нөхөх үйл явц нь илүү туйлдуулна

grande-ийнх байлаа. Evergrande-ийн өр 300 гаруй тэрбум ам.долларыг давсан нь хөгжиж буй есөн орны өрийг нийлүүлснээс их дүн юм. Үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлд учирсан хүндрэлийг Хятад хэрхэн даван туулах нь 2022 оны хөгжиж буй улсуудын зах зээлд тулгарах томоохон сорилт байх бололтой.

1981 онд Агтмаелийн гаргасан тодорхойлолтын дагуу шинэ эдийн засгаар нэрлэгдэж байсан Чили, Грек, Өмнөд Солонгос өдгөө Дэлхийн банкны ангиллаар хөгжингүй орны тоонд орох болсон. Хэдий анхны энэ арвын нэг биш ч гэсэн Хятад эртнээс эдийн засгийн дээд лигт орох мөрөөдөлтэй байсан юм. Америк, Англи, Хятад, Европын холбоо, Японы инфляц болон валютын ханшийн жигнэсэн дунджаар тохируулга хийн өндөр орлоготой эдийн засгийн босго үзүүлэлтийг жил бүр шинэчилдэг. Тус үзүүлэлт 2020 онд 12695 ам.доллар байсан. Хятадын хувьд дундаж орлого нь 10610 ам.доллар. Хэрэв үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлийн хүндрэлээ амжилттай шийдэж чадвал 2023 онд өндөр орлоготой орнуудын бүлэгт дэвших боломжтой нь харагдаж байна. Ингэснээр 2022 он нь хөгжиж буй эдийн засагтай улсуудын түүхэнд эргэлтийн цэг болж, дундаж орлоготой улсуудын эгнээнд Дундад Улсын байх сүүлийн жил болж магадгүй. ■

Мобайл харилцаа холбооны нээлттэй ирээдүй

Ши Жиньпиний хатуу бодлого үргэлжилж, технологийн салбарыг бүхэлд нь өөрчилнө

БИЗНЕС булан

Нээлттэй стандартуудад суурилсан сүлжээнүүд нь зардлыг бууруулж, аюулгүй байдлыг сайжруулж, өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлнэ гэж Rakuten Symphony-ийн гүйцэтгэх захирал Тарик Амин өгүүлэв.

1980-аад онд мейнфрэйм компьютерийг персонал компьютер, уламжлалт программуудыг өдгөө клауд суурьтай аппууд орлосныг санагдуулсан мобайл харилцаа холбооны хувьсгал ►

▶ явагдаж байна. Мобайл сүлжээ үүсгэх шинэ арга болох Open-RAN нь зардлыг бууруулж, аюулгүй байдлыг сайжруулж, өрсөлдөөнийг нэмэх замаар цахилгаан холбооны салбарыг өөрчилнө. Эл шинэ технологи 2022 онд дэлхийг хамрах болно.

Түүхээс үзвэл мобайл сүлжээний төхөөрөмж нийлүүлдэг бизнест цөөн том борлуулагч давамгайлж, хардвэр болон софтверийн аль алийг нь хянадаг өндөр үнэтэй систем нийлүүлж ирсэн. OpenRAN үүнээс эрс өөр: энэ бол нээлттэй стандартуудад суурилсан, софтвер төвтэй, арилжааны бөгөөд түгээмэл сервер дээрх клауд дээр ажилладаг зүйл юм.

Японд манай Rakuten компанийн байгуулсан 4G сүлжээ бол OpenRAN технологийг дэлхийд анх удаа хамгийн өргөнөөр ашиглаж буй тохиолдол билээ. Өдгөө бид ийм сүлжээг байгуулахаар Германы 1&1 компанитай хамтран ажиллаж байна. Америкийн Dish, Европын Telefonica, Vodafone зэрэг оператор OpenRAN-ийг нэвтрүүлж эхэллээ.

Энэ нь уламжлалт, ажил гүйцэтгэхдээ өмчлөх байдлаар ашиглах аргаас олон талаараа давуу талтай. Эхнийх нь бага зардал юм. Бидний туршлагаас үзвэл 4G сүлжээний хөрөнгө оруулалтын болон үйл ажиллагааны зардлыг 30-40 хувиар, 5G сүлжээнүүдэд дээд тал нь 50 хувиар хэмнэж байв. Мобайл сүлжээний өндөр төлбөрөөрөө алдартай Японд эл технологи нь сар тутмын төлбөрийг 60 хувиар бууруулах боломж олгосон. Манай биет дэлгүүрүүдийн үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлсөн цар тахлын энэ үед буюу өнгөрсөн жил тус үйлчилгээнд дөрвөн сая гаруй хэрэглэгч бүртгүүлсэн.

Дэд бүтцийн эд ангиудыг асар хямд үнэтэй программ орлодог учраас OpenRAN сүлжээг ажиллуулахад зардал бага гардаг. Сүлжээг ажиллуулахад олон инженер ажиллуулж, бааз станц байгуулах хэрэггүй. Манай сүлжээнд шинэ баазыг автоматаар нэвтрүүлж, шинэчлэлийг алсын зайнаас программаар хийж гүйцэтгэдэг.

Хоёрдугаарт, OpenRAN нь биет технологиос илүү найдвартай, аюул багатай. Нээлттэй архитектур нь оператор компаниудыг сүлжээндээ юу оруулахыг нь шийдэх боломж олгодог юм. Нэг ч борлуулагч тухайн сүлжээг хянахгүй. Манай нийлүүлэлтийн сүлжээ ил тод. Манай сүлжээнүүдэд яг юу болж байгааг бид мэддэг, ташрамд дурдахад бид Хятад төхөөрөмж хэрэглэдэггүй. Нээлттэй структур нь ямарваа асуудлын хариуг түргэн өгөх боломжийг олгож

байгаа юм. Манай сүлжээнд “хар хайрцаг” байхгүй.

Аюулгүй байдлыг хангагчид, нэг ханган нийлүүлэгчээс хамааралтай буйдаа санаа зовдог хүмүүс, ялангуяа аюулгүй байдлын шалтгаанаар Huawei-ийн төхөөрөмжийг хэрэглэх боломжгүй Барууны оператор компаниудын хувьд OpenRAN нь чихэнд чимэгтэй хөгжим мэт юм. OpenRAN бол 5G сүлжээг нэвтрүүлэх үйл явцыг улс төрөөс ангид байлгах арга зам болно.

Энэ бүхэн өрсөлдөөнийг дэмжинэ. Тиймээс байр сууриа олсон томчуудын эсэргүүцэлтэй OpenTRAN тулгарч буйд гайхах хэрэггүй юм. Жишээлбэл зарим нь манай шинэ технологийг уламжлалт системээс илүү цахилгаан хэрэглэдэг гэдэг. Үнэндээ огт эсрэгээр юм. Программ хангамжид суурилсан OpenRAN сүлжээ нь эрэлтэд нийцэн ажиллахаар тохируулагдсан учир эрчим хүчний дээд зэргийн хэмнэлттэй байж чаддаг. Ачаалал ихэсвэл тэрхүү түвшинд тааруулан хэмжээгээ ихэсгэж, ачаалал бага үед бууруулдаг. Дата төвүүд улам бүр эрчим хүчний хэмнэлттэй болж байгааг сүлжээ ч мөн дагаж байна. Үл итгэгчид OpenRAN-ийг хотуудад ажиллахгүй гэлцдэг. Гэтэл манай сүлжээ нь Токио, Нагоя, Осака зэрэг дэлхийн хамгийн том, хүн ам төвлөрсөн хотуудын хэрэглэгчдэд үйлчилдэг юм. 2022 оны эхээр бид Японы хүн амын 96 хувьд 4G сүлжээг хүргэх зорилттой. Токио дахь манай сүлжээ нь Берлин, Лондон, Ром дахь сүлжээнээс илүү гэдгийг бие даасан судалгаа харуулсан.

Нээлттэй сезам

Илүү хямдаар холбогдох боломж нь ирэх жилүүдэд эл салбарт эрс өөрчлөлт авчирна. Одоогийн цөөн хэдэн том компанийн нийлүүлсэн биет системийн оронд OpenRAN нь том, жижиг бүх шинэ ханган нийлүүлэгч нарт мобайл дэд бүтцийн зах зээлд нэвтрэх боломжийг олгоно. Манай сүлжээ нь Nokia-ийн радио холбооны технологи, Cisco-ийн рутер, свитч, NEC-ийн хардвэр зэрэг төрөл бүрийн ханган нийлүүлэгчийн төхөөрөмжийг ашигладаг. Программыг нь Altistar (саяхан Rakuten худалдаж авсан), Robin.io нийлүүлж байна.

Эдгээр бүрэлдэхүүн хэсгийг нэгтгэж, туршлагаа бусад улсын сүлжээний операторуудтай хуваалцах зорилгоор Symphony хэмээх шинэ албыг Rakuten байгуулсан. 2022 оны эцсээр дэлхийн улам олон цахилгаан холбооны компаниуд OpenRAN-ий аянд дуулна гэдэгт бид итгэж байна. ■

Дэд бүтцийн эд ангиудыг асар хямд үнэтэй программ орлодог учраас Open-RAN сүлжээг ажиллуулахад зардал бага гардаг.